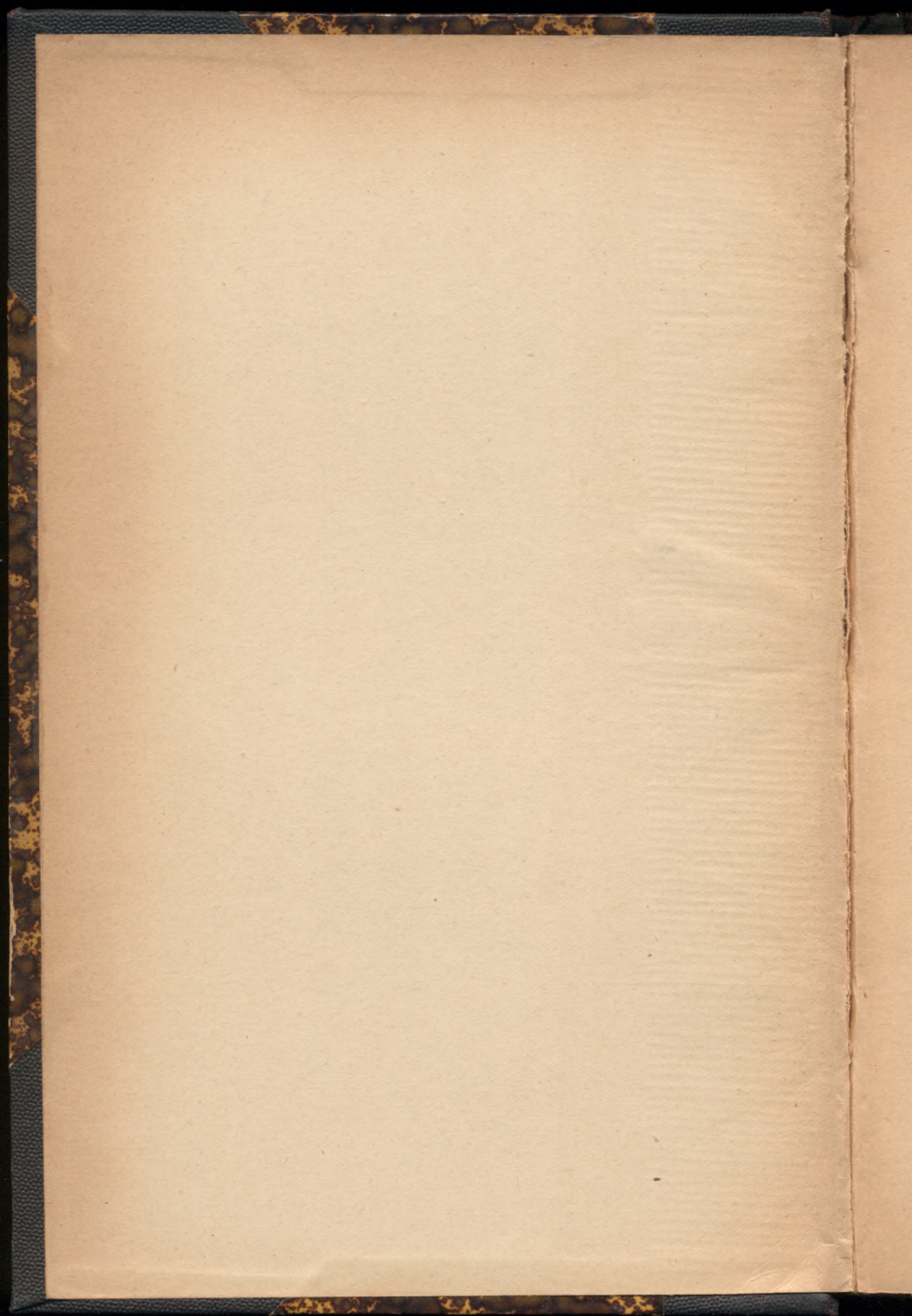
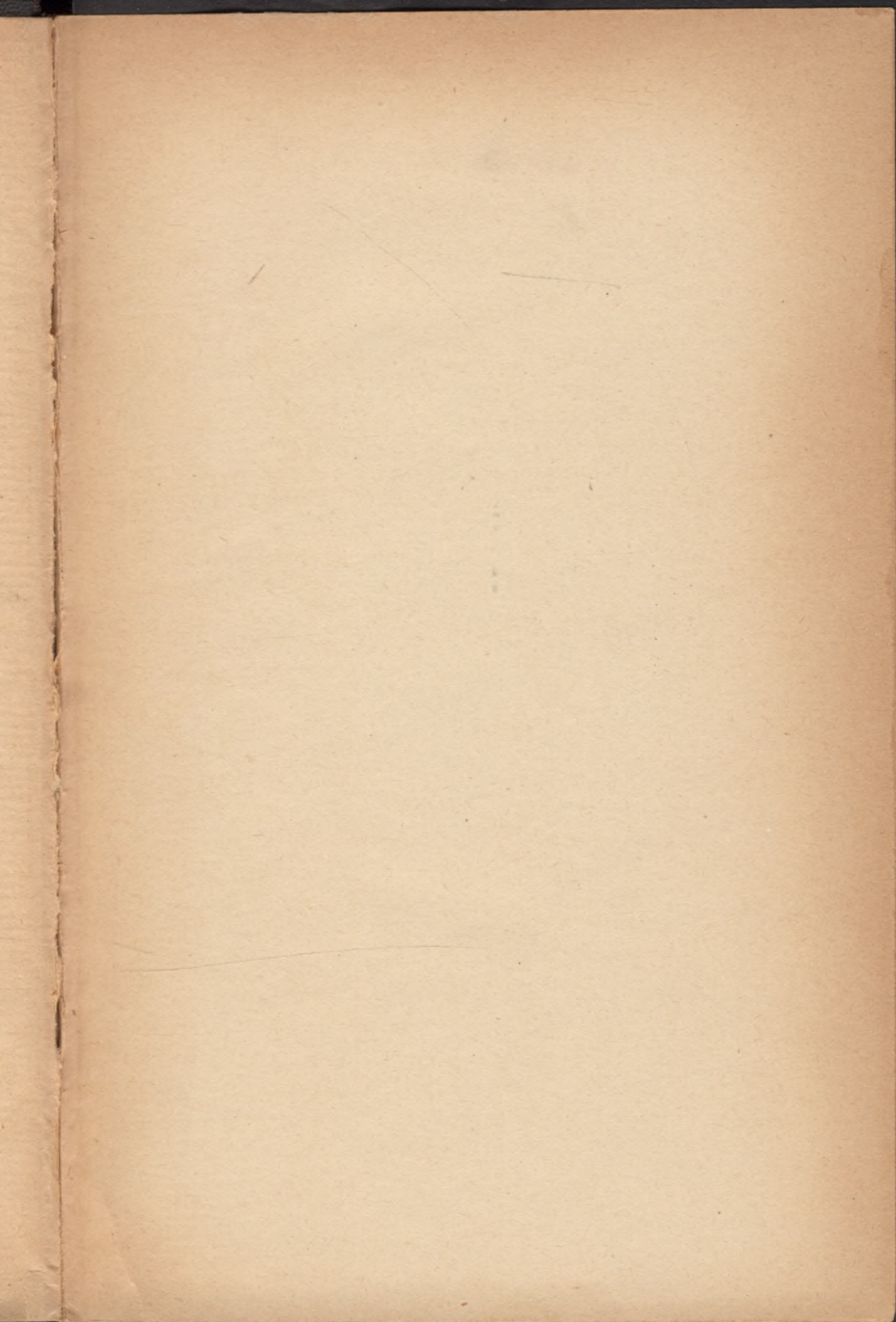
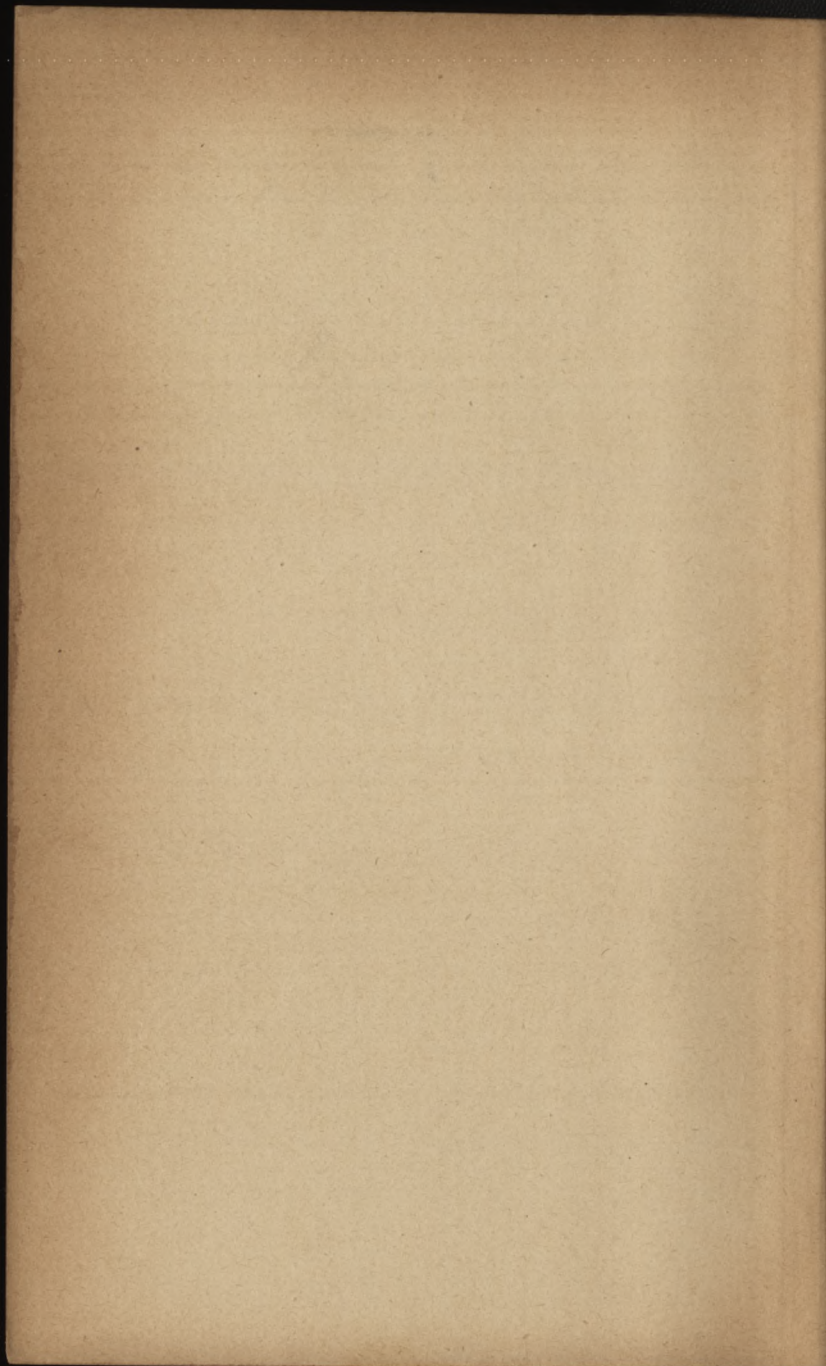

188498

18
6
18

14

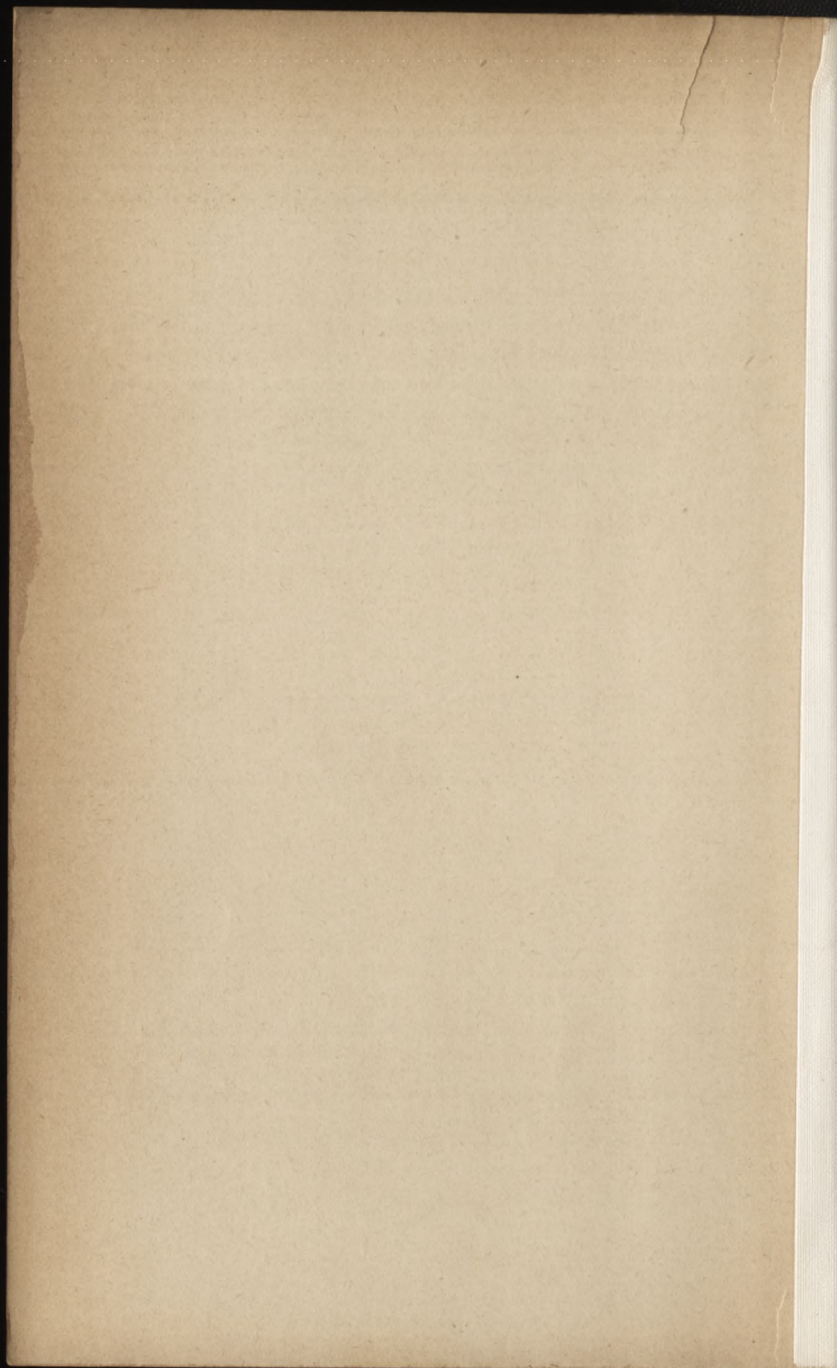
Ifj. Hegedüs Sándor

Beszélő éjszakák

Singer és Wolfner kiadása
Budapest, Andrássy-út 10.

Ára 2 kor. 80 fill.

Ifj. Hegedüs Sándor

Beszélő éjszakák

Husz elbeszélés

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
Andrássy-ut 10.

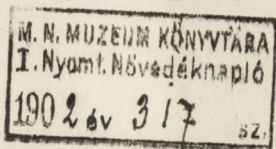
P.o. hung
830 $\frac{zh}{d}$

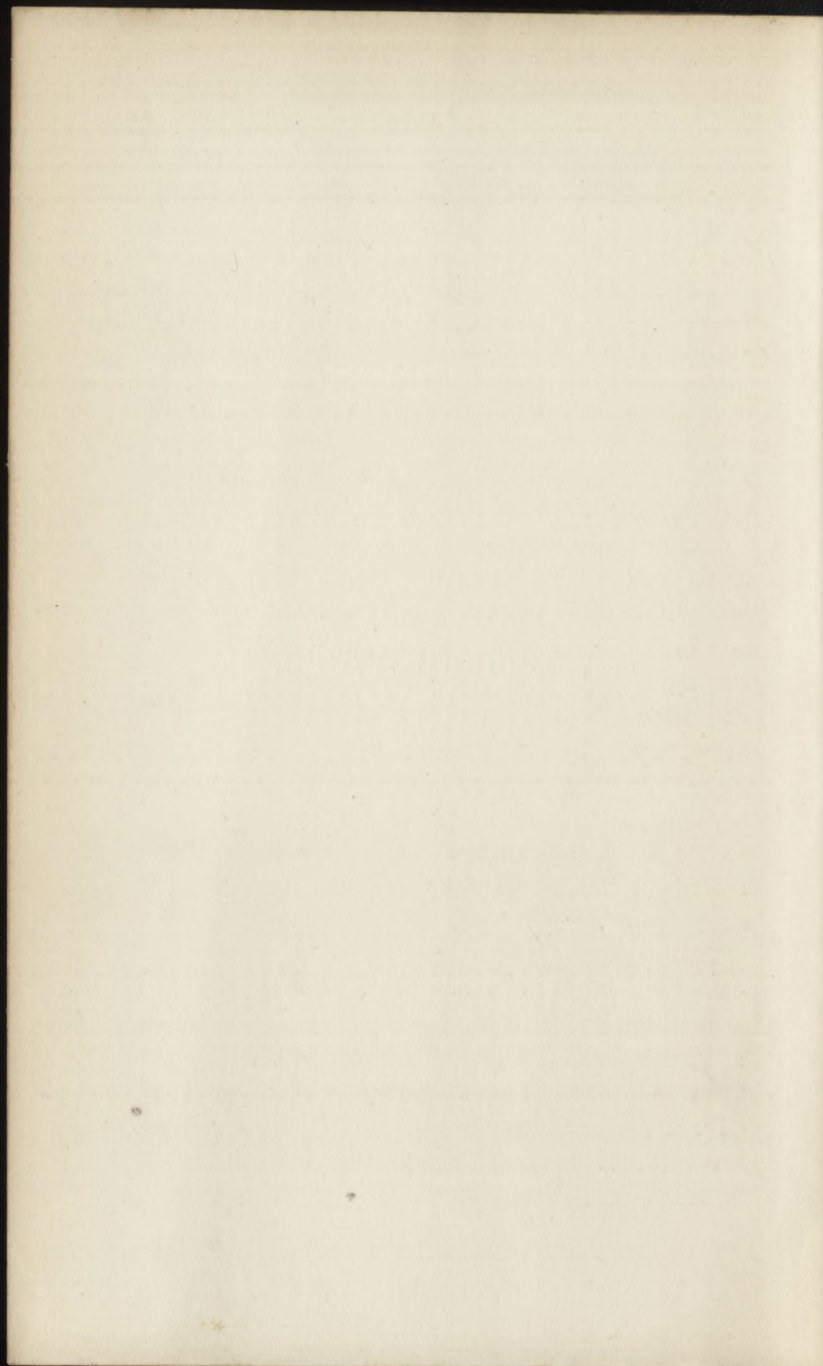
Minden jog fentartva

188498

A szomorú ország

A szomoru ország.

A munkásokat hazaküldték a gyárból, nem volt munka, megszüntették az üzemet és becsukták a gyárat. Az emberek sok ideig ott csatangoltak még a műhelyek körül, aztán elszéledtek a városba. A gyárépület magára maradt, kapujára egy nagy lakatot tettek s az egész oly komorrá vált egyszerre, mintha annak a hatalmas fészerek belsejében egy nagy halott feküdnék ravatalon a gépkerekek között. Sötét s kegyetlen téli idő volt és a szerte oszló munkáscsapat is olyan benyomást tett az emberekre, mintha egy nagy temetéshez összesereglett tömeg lenne az, mely megadta a végső tiszteletet a nagy halottnak s most hazafelé vonul. S a munkások hazamentek családjukhoz — a telepre. A gyerekek eléjük szaladtak, kis kezüket feléjük nyújtották és könnyöroggni kezdtek: „Apjuk, adjon kenyeret, az anya azt mondja, nem adhat, — mert nincs!” Az emberek megnézték a gyermekeket s aztán mintha mind egyet gondoltak volna, azt mondták nekik: „Menjetek az iskolába mindnyájan, majd a tanító ur gondoskodik rólatok!”

A munkástelep iskolája megtelt a gyermeknéppel, mikor belépett tanítójuk, mind fölálltak és vékony, bágyadt gyermekhangjukon üdvözölték őt: „Isten hozta!” A tanító intett a köszönésre és azt gondolta magában: „Ám az küldött volna, gyermekek!” Letette botját, levetette kabátját, aztán a gyermekek felé fordult. Mind reánéztek, mit fog nekik adni. De a tanító kezében nem volt sem kenyér, sem kalács, sem semmi ennivaló, csak egy kis könyv. Vászonzba volt kötve az és csak valamivel volt nagyobb az ábéczés könyv alakjánál. Az egyik gyermek, a ki a szélén ült az utolsó padnak, türelmetlenül fölkiáltott: „Tanító ur, kérem, — én — én éhes vagyok! Nagyon éhes vagyok!” És ezt a kis siró hangot annyi más hang ismételte a teremben, mintha ez a gyermek hangyaboly összebeszélt volna, hogy egy jeladásra aztán sirva fakadjon.

A tanító fölment az emelvényre, a hol az asztal állott s onnét szólt a gyermekekhez: „Legyetek csendesen, ma nem lesz tanulás, hanem mesélek nektek valamit, csak szépen, türelmesen viselkedjete!” Maga elé tette a könyvet, föltette szemüvegét s abból kezdte el meséjét a gyermekeknek:

„Volt, hol volt, volt egyszer, messze, nagyon messze, megmondani sem tudnám a föld mely sarkán, egy ország, melyet úgy hívtak, a kik ismerték, a *Szomoru ország*. Azért hívták így ezt az országot, mert nagy szegénység volt abban,

olyan szegénység, hogy az embereknek kenyér sem jutott, hogy jóllakjanak, hanem csak néha ehettek valamit, hogy valahogyan eléldégéljenek egyik napról a másikra. Aztán meg az emberek is rosszak lettek lassankint abban az országban, egyik sem szerette a másikat, mindenik arra iparkodott, hogyan tudjon valamiképpen ártani az ő felebarátjának. Ha észrevették, hogy az egyik valahogyan összeszedett nagy, keserves munkával valamit a maga számára; akkor a többi, a ki eddig az utcán sétálgatott, rárohant és igyekeztek attól a szorgalmas embertől elszedni azt, a mit nagynehezen sikerült neki egybegyűjteni. Mig azt föl nem falták aztán, addig a többinek nyugalma nem volt, de azért nem indult volna utra egy sem, hogy majd ő is szerezzen valamit, pedig mindegyik sejtette, hogy kell valahol a föld alatt elrejtve lenni egy kincses háznak, de hogy azt elérhesse valaki, ahhoz sokat, nagyon sokat kell dolgozni és nem szabad kimélni semmi fáradságot, csak folyton dolgozni kell, különben nem lehet elérni az Eldorádó országot sohasem.

De a szomoru ország emberei folyton egymást nézték, folyton azt kutatták, mit csinál a másik, miért csinálja azt? miért nem szabad annak dolgozni, hogyan kell megakadályozni azt, hogy a másik dolgozhassék, parancsokkal, törvényekkel...

Az legyen a fő, hogy senkise boldogulhas-

son, hanem mindenki egyforma szegénységben szoruljon s aztán éhesen, bágyadtan, úgy mint a többi, csatangoljon az utcán...

Csak egy valakinek engedték meg a *Szomorú ország* emberei, hogy folyton gyarapodjék, hogy még a rongyaikat is elszedje tőlük, egy nagy szörnyetegnek, melyet sohasem láttak színről-színre, csak erejét érezték s ezt a nagy szörnyeteget elnevezték ők úgy, hogy: *Állam!*

Ez volt a neve s ennek a hatalmas szörnynek voltak kincses házai s abba el kellett vinni mindenkinek még a kis rézkrajczárját is, nehogy annyi is maradjon egynél, hanem mindent, mindent vegyen magához és mindent fáljon föl ez a nagy, láthatatlan szörnyeteg, az: *Állam!*

És az emberek mind éhesebbek, éhesebbek lettek és mindig, mikor nyugovóra mentek, éhesen, bágyadtan úgy sóhajtottak föl imádságokban, mintha egy nagy teher nyomná őket: „Az állam! Az állam!”

Az állam pedig épített czifra palotákat, tornyos épületeket, a mit ezek az emberek megcsodáltak, megbámultak, aztán még ha idegen vetődött arra, nagy kérkedve mutogatták is: „Ni, mink van nekünk! Csodapalotáink! Milliókba kerültek! Sok-sok millióba! Annyi millióba, hogy ha azt szétosztanák mi közöttünk, mindenikünknek jutna egy kis ház, aztán meg ebéd, vacsora, hus és kenyér!”

A gyermekek csodálkozva néztek tanítójuk

felé, mindenik képzelete előtt fölillant a boldog állapot s a tantermen mint egy sóhaj átsuhant a gyermekvágy: „Hus és kenyér!”

A tanító folytatta meséjét: „És ezeknek az embereknek nem volt semmi vigaszuk, néha egy-két költő énekelt nekik, de ők nem hallgattak senkire sem, nem kellett nekik a költők éneke, mert azt mondták: „Elég nagy a mi bajunk, — mit törődjünk még mással!”

Hanem a mint lehetett, egymásnak estek és egymást bántalmazták! Szomoru volt abban az országban, gyermekeim, minden, szomoru volt az aratás, szomoruak az emberek, csak a házak voltak czifrák és az *Állam* gazdag. De a czifra házak mögött ott ült a nagy szomoruság és a nagy szegénység mindenfelé. És ezeknek a szegény embereknek nem volt senkijök, a ki segített volna rajtuk. Sőt ha lett volna is, azt ezek az elszomorodott emberek agyonverték volna, mert nem hittek volna el neki, vagy talán el sem akarták volna hinni, hogy az segiteni akar rajtuk.“

Egy gyermekhang fölkiáltott: „Tanító ur, kérem, hol volt a király?”

„Messze, gyermekem, más országban, oda nem hatolt el a gyermeksirás, betegköhögés és a nyomorjajszó. Ha pedig a jó király eljutott abba a szomoru országba, hogy megtekintse azt, akkor sorfalat álltak a fényesgombu katonák, pergett a dob, a trombiták aranyképpen fénylettek a nap-sugárban s a jó király látta a fényes katonaságot,

meg a csodapaloták kupoláit, de sohasem láthatta azt a szomorúságot, azt a nyomort, mely ott volt elrejtve a katonaság fényes ruhája mögött és az arany paloták lába mellett...“

A gyermekhang fölkiáltott: „Tanító ur kérem, én elmegyek, elmegyek s megmondom a jó királynak, hogy van egy Szomoru ország!...“

A tanító letette a könyvet s a gyermekhez szólt! „Látod fiacskám, hisz ez csak mese volt, egy mese, hogy van még szomorubb dolog is, mint az, hogy a kenyér egyszer kimarad és azért bármily baj is ér bennünket, mindig föl kell emelni a fejünket és tűrni, tűrni addig, míg a föld ránk nem borul!...“

„Csak mese volt! Tanító ur, kérem! Csak mese!“

„Az, gyermekek!“

Kivül az utcán egy munkás-sereg vonult, ülésre mentek s az iskola ablakán át behallatszott a kusza hangzavarból: „Az állam! az állam!“

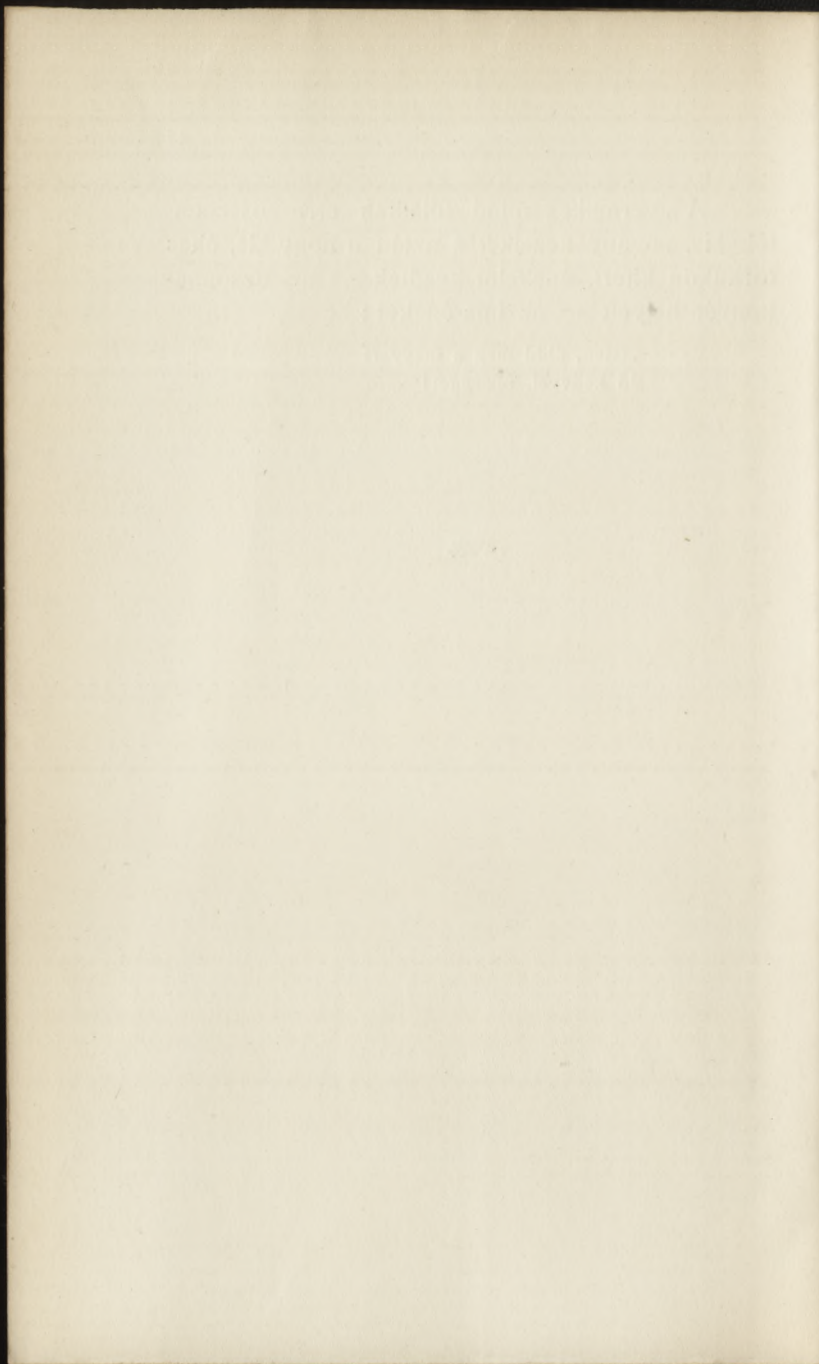
Egy gyermek a zajra fölsírt a teremben: „Uzsonna-kenyeret kérek!“ S erre az egész terem ismételte azzal a száz siró gyermekhanggal: „Uzsonna-kenyeret kérek! Tanító ur, kérem, — kenyeret!“

A tanító lejött az emelvényről, összeszedte minden erejét s a gyermekek elé állt! „Gyermekek, álljatok szépen föl, tegyétek össze kezeiteket és imádkozzunk. Imádkozzuk el a rendes ima-éneket. Jól vigyázzatok és szépen, szívből jövően énekeljete!“

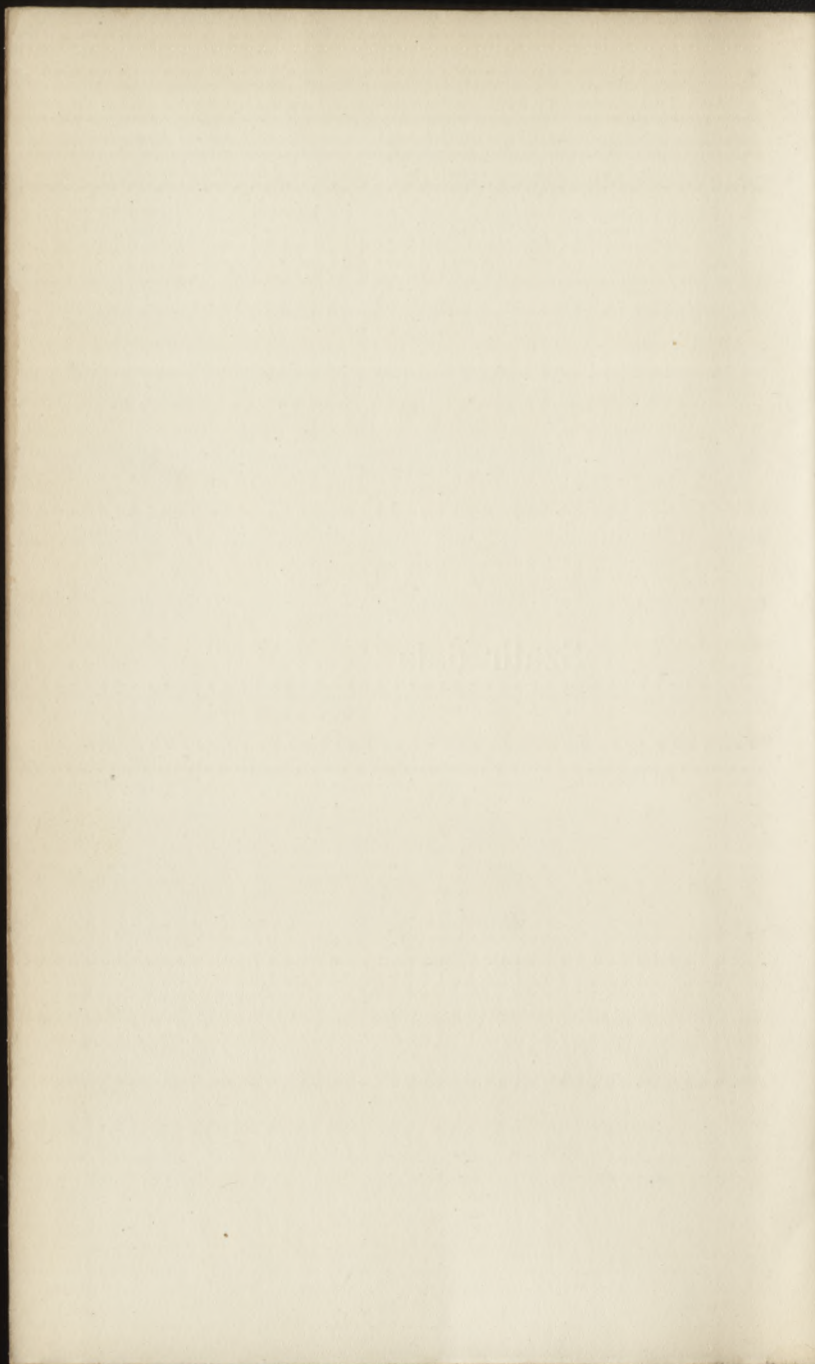
A gyermekek mind fölálltak erre, összetették kis, sovány kezeiket s aztán a hogy kis, éhes torkukon kifért, énekelni kezdték — az uzsonna-kenyér helyett — az ima-éneket :

„Isten, áldd meg a magyart
Jó kedvvel, bőséggel!“

Szatir dala

Szatir dala.

A ligetben jártam, a fiatal hajtásu fák között. Keserű gondolataimat akartam elűzni magamtól és a céltalan küzködés kinzó tudatát. Sorsommal elégtelenül, meg nem hallgatott dalaimmal tépelődve kifakadtam: „Lennék inkább kutya és ugatnék holdat, mint daloljak egy petyhüdt népnek, mely költőt meg nem hallgat. Hiába. A ki sivatagban születik, abból csak kóbor beduin lehet, — már pedig az én hazám sivatag csupán.“

Rám esteledett és a párolgó nedves földből hideg csapott felém, fázni kezdtem, borzongást éreztem, mert a fölszálló földnyirokból még a tél ereje szállt felém. Köröszkül törtem magamat a fák között és a Park-Club felé siettem, hogy egy kis grogg-gal fölmelegitsem testemet. Egy tisztáson haladtam át: mikor a tulszélre értem, egy alak guggolt a nagy platán alatt s majdnem reá léptem, a mint célom felé törtettem. Rá is kiáltottam: „Mit csinál ilyenkor itt, menjen a házak közé. ...Beteg vagy részeg?“ Az alak megszólalt, de különös hangon, mintha furulya sipján át fujná szavait: „Egy királyné, a kit én

imádok, szegény lelkemre átkozott csapás.“ Megfordultam, visszamentem a platán-fához és egy viasz gyujtót gyujtottam; lehajoltam az alakhoz és megdöbbenve vettem észre — egy szatir volt. A fa lábánál guggolt, sipjai össze voltak törve, lehorgasztott feje mellére csüggött, bágyadt volt, megtört és szomorú. Kíváncsiságom izgatott, fűrkészni kezdtem lelki állapotát. Nos, mi baj, Szatir? Sipod eltörött, hangod elakadt, megszűntél érezni és dalolni? Szomorúan válaszolt: „Egy királyné, a kit én imádok! Egy királyné, én mondom neked!“ Nevetni kezdtem: „Jól van, szatir barátom, a hangulat az Hamlethez méltó és csak gratulálhatok, hogy benned is visszhangra kelt.“ Megharagudott incselkedésemtől, mert keserűen visszavágott: „Te nem érted ezt. Egy királyné, a kit én imádok, de királyné az asszonyok között!“ Meghökkenem: „De ez már nem lesz így jó Szatir barátom; eddig csak jó volt, míg királyné volt az ideálad királyi trónon, de ha asszony lesz és közelebb hozod, az már nagy baj, kedves Szatir komám!“ Még összébb zsugorodott, csak akkorának tetszett, mint egy bubos fejű vargánya-gomba, olyan komikus volt szegény, hogy nevetnem kellett rajta: „Kedves barátom, ne haragudj, de higgy nekem, nincs komikusabb, mint egy szatir, kit Ámor nyíla eltalált!“ Fölugrott a fa mellől: „Te gunyolódol, mert gyöngé vagy és hitvány hozzám képest és mert a te hétköznapi eszeddel képtelenség az, a mire én most vágyakozom! Sajnálak tégedet...!“

Vakmerősége kihozott sodromból. „Na megállj csak egy pillanatra csupán és én rendbe hozlak tégedet. Csak addig várj, míg egy husángot keresek és biztosítalak, pár percz alatt kiverem belőled összes rögeszméidet és te fölszeded újra ezt a pár törött sipot, mézgával összeragasztod és lész újra az, a ki voltál!” Dühösen rugta széjjel a megmaradt sipokat: „Soha! soha! inkább elpusztulok!” Hallatlan dacz ült arczán és lenézően méregetett végig, mintha semminek tartana. Én nem tudtam tovább türtőztetni magamat; egy bokorfához futottam, kitörtem a középső ágat, jó bökös volt, a keztyűn át is összeszurta kezemet; annál jobb, majd Szatir barátom jobban megérti szavamát. Visszafutottam a husánggal a platánfa alá, de Szatir nem volt ott, sem sehol a fák körül, mintha a föld nyelte volna el, úgy eltűnt szemem elől. Kiabálni kezdtem: „Szatir, hól vagy, Szatir?” Választ nem kaptam, csak szárnycsattogásokat hallottam a tisztás fölött, odasiettem a tisztás közepére és mikor az ég felé néztem, ott láttam lebegni Szatirt a magasban, a fejem fölött. Sas szárnyai, hatalmas szárnyai nőttek, igénytelen alakja alig látszott ki nagyméretű szárnyai közül, melyekkel vidáman verdeste maga körül a levegőt. Bámulva kiáltottam fel hozzá: „Te vagy az, Szatir?” Büszkén válaszolt és oly különös hangon, mintha ihlet rezegne át minden szaván. „Igen, én vagyok az, ide emelkedtem föl a magasba szárnyaim segélyével, számomra szabad az ut minden-

felé, nincs távolság, mely fölött átrepülni ne tudnék pár biztos szárnycsapással. Te szegény földön járó lény, te, ki hétköznapi munkában leörlöd életedet, ne csudálkozz, hogy ily biztossággal repülni látsz és ne felejtsd el: A lángész úgy megy át az emberek fölött, mint Jézus haladt a hab tetején!...

Hangja mind erősebb lett, de mintha fuvola útján szólott volna, valami különös zenei erő volt minden szavában, mikor így folytatta: „Sajnálom a királyokat, oly gyengék szegények, hisz csak addig ér az ő hatalmuk, meddig koronájuk ér. Minden ország az én birodalmam, az én hazám a nagy világ s minden nép szülötte az én alattvalóm, kit érzésre tudok kelteni tollam erejével, lelkem hevével...” Itt elhallgatott s pár szárnycsapással az ég felé repült, utána kiáltottam: „Szatir, Szatir, le fogsz zuhanni és összetöröd magadat!” — Visszaszólt: „Te kishitű, még mindig kétkedel — csodaerő lakik bennem!” „És hová indulsz most, Szatir?” „Czélom felé török; összeválogatok különös aranycipőket, drága hangszereket és aztán dalra gyujtok, olyan dalra, mely meghatja majd az én királyném közönyös lelkét!”

Ezzel eltűnt a szemem elől, elröpült az én látkörömből. Mikor eltűnt, a hold is halaványulni kezdett és egyszerre csak éreztem, a mint körülvesz az éj sötétje. Erőt vettem magamon s szinte futva mentem a klub felé. Nyugalmamat csak akkor nyertem vissza, mikor már az épület rácsos

kapujánál voltam; még boszankodtam is: „Eh, ostobaság volt az egész, valami vízióforma, tulfeszítettem megint idegeimet“. A nagy szalonban jó meleg volt és kis theát kértem előbb, aztán pedig megittam egy kis üveg Mumm-pezsngőt. Hirtelen jó kedvem támadt, de nagyhamar fáradni kezdtem és megint csak az a gondolat kinozott: „Vajon milyen sipokat fog összeszedni Szatir, hogy célját elérje; énekét és különös dalát meg fogom ismerni ezer hang közül is, mert hisz ő oly egyéni hangon dalolgat.“ Elálmosodtam, kocsit kértem és haza hajtottam. Alig vártam, hogy ágyban lehessek és kinyugodjam magamat; aztán az ördög meg vigye el Szatirt, sipjaival, csapkodó szárnyaival, meg minden ördögös dalával együtt. Oly könnyedén pihentem ágyamon, mintha valaki emelné puha kezével fejemet, aztán meg egész testemet és én mind könnyebb leszek és szállok fölfelé. Álomlátások is környékeztek, de zavarosak voltak, egyszer azonban csak szétnyílt előttem minden és én tisztán láttam mindent, olyan tisztán, mintha rögzítve lett volna elém az egész kép. Egy királyi trón volt ott, a trónon egy tündér asszony ült, a trón lábainál meg Szatir, az én Szatirom és kezében gyönyörű aranyból készült sip-hangszert tartott. Visszafojtottam lélegzetemet, úgy bámultam a különös látványt és az az átkozott Szatir oly büszkén ült a trón előtt, mintha ő tényleg király volna, valami szellem- vagy költőkirály. Egyszerre megszólaltak sipjai, izgató, csik-

landós hangon muzsikálva és Szatir énekelni kezdett; hangja mélyről fakadt, szük melle legaljáról, de azért oly öblös volt és oly muzikális, hogy még engemet is magával ragadott. Szavai szövődtek, fonódtak, mint valami különös zene akkordjai. Most új dalba kezdett, minden szava emlékembe vésődött, mikor így énekelt:

Egy királyné, a kit én imádok,
Gyémánszemében sötét láng lobog
Egy királyné, a kit én imádok
Ében hullámok fején a habfonatok.
Egy királyné, a kit én imádok,
Királyné az asszonyok között...
Egy királyné, a kit én imádok...
S magasan áll mindenki fölött...

Egy hatalmas rapszodikus melódiát adtak most a sipok és a királyné gyönyörű fejét Szatir felé fordította és egészen ráfigyelt, oly figyelemmel, mintha magába akarná szívni Szatir barátom minden szavát. És Szatir most új lélekzetre kapott, most volt ihlete tetőpontján, valóban hatalmas volt, mikor dalát folytatni kezdte, lelkének tűz erejével:

Bár tudom, hogy messze van s tán soha el nem érhetem,
De míg élek s dalolni bírok, ő felé száll minden énekem!

A királyné helyeslőleg bólintott Szatir felé és bal kezét felé nyújtotta kegyesen. Szatir letette hangszerét és kézcsókra indult a királyné felé... Én nem tudtam uralkodni tovább magamon: „Ebadta Szatirja! még eléri azt a királyi nőt, de

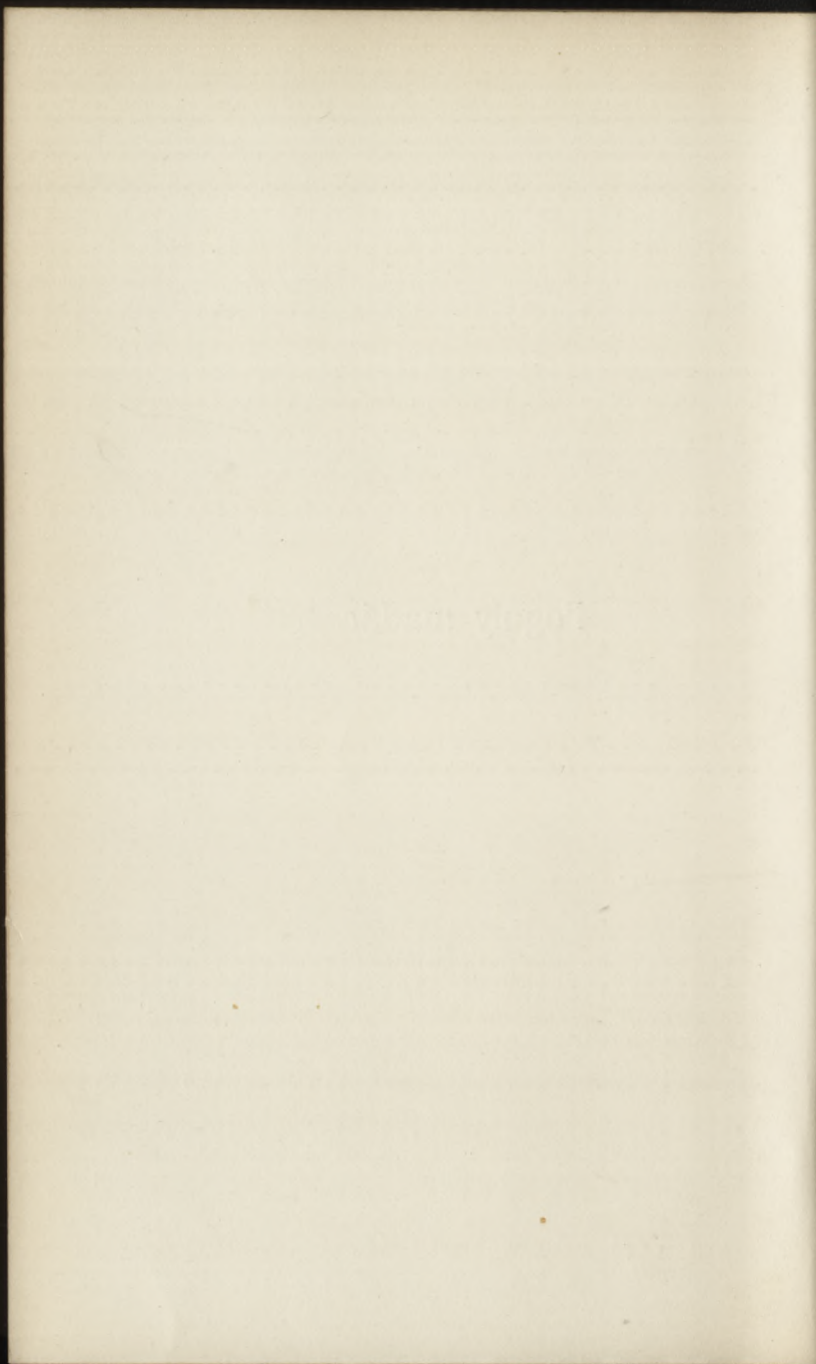
megállj, letéplek onnét!“ Feléje nyultam, de egyensúlyom megbillent és én zuhantam le — le a földre.

Alaposan megütöttem magamat, mikor nyughelyemről az ágy elé estem s első szavam az volt, mikor fölébredtem: „Az ördög vigyen el, Szatir!“

Kezem sajgott, a fejemet megütöttem, kötést tettem rá és lenyugodtam, de aludni azért még sem tudtam, mind az volt a fejemben, hogy a mit előbb láttam, az mi volt: jelenségek álomlátása, vagy épen az én Szatir barátom legelső dala...

Fogoly madár

Fogoly madár.

Soha mélyebb érzés nem rezgett át lelke-
men, mint mikor a fogoly madárra gondolva
kezembe vettem tollamat. Különös, mintha ennek
az egyszerű madárléleknek köze volna az én lelki
életemhez, mintha mi ketten valami lelki rokon-
ságban lennénk, melyet az idő és a körülmények
hoztak létre s teremtettek meg kettőnk között.
Ugy is van ez. Összeforrtunk, megértettük egymást,
mert úgy alakultak közöttünk a viszonyok, hogy
egymásra kellett találunk. De ez oly mélyről fakad,
hogy nincs az az akácza, mely oly mély gyöke-
ret verne, hogy fehér fűtű virágait megteremje,
mint a mily mélyen lelkembe ér ennek a törté-
netnek minden láthatatlan szála. Most még egyszer
feltépem a lekötött, fájó részeket, aztán vége lesz
és semmi tündérkéz soha föl nem oldja.

Az anyaföldtől a végtelennek tetsző mesz-
szeségben laktam, szinte azon a földön, mely már
ellenlábasa a mi kerek országunknak. Az amerikai
élet teljes erejével körülvevett, magával ragadott és
lekötött, úgy annyira beleéltem magamat abba a
futászerű rendszerbe, — melylyel azok az életen

át rohannak, — hogy teljesen elhittem, hogy az ilyen élet a legnagyobb boldogság, mit csak földi ember kaphat. Ha a városból valahol kijutottam, nem a kukoriczatáblák voltak előttem, jól ismert elrendezésükkel, melyeken csörrögve menekszik a fogoly-csapat, hanem gyárkémények felkiáltójelszerű téglakürtöi szegték be a láthatárt. Mindenütt hatalmas épület-fejek és a munka-remizek favázás házai voltak a földön, csak koronkint tűnt föl egy-két szigetszerűen beékelt szikföld, melyről a zöld sásfü már régen kiperzselődött. Ösztönszerűen, minden alkalomkor föléledt bennem az összehasonlítás hazám földje iránt, mely aztán visszaképzeltette velem a répatáblákat, meg a szelet, krumpliföldeket, melyeket fölhatárolt a kis patakér nád szegélyével és a nagy kénsárga virágu vad-repczés tarka tarlókat, melyeket annyiszor bejártam, magam előtt üzve, az ijedten menekülő fogoly madarakat.

S ez az összehasonlítás az idegen országnak saját anyaföldemmel, lassanként fölkelte bennem egy eddig még soha nem ismert, érthetetlennek látszó érzést, mely abban birta összes erejét, hogy lelkemet sanyargatni kezdte, hogy mind jobban, mind többször idézzem magam elé a kukoriczatáblákat s az ismert gabonaföldeket, fogoly madár lakóival. És ez az erősülő vágy annyira betöltötte egész bensőmet, hogy ha fáradtan magamra maradtam, nem kívántam semmi mást, csak lehunytt szempillákon át látni az anyaföld

tarlóit s beszívni magamba — álomlátás útján — a virágos rétről kelő levegőt. Mielőtt az ábránd eloszlott volna, mindig fölvertem magam előtt egy nagy csapat fogoly madarat, melyek aztán a végtelennek látszó láthatár sarkában tűntek el csörögő lármával. Eltűnő utjokon kísértem őket s mielőtt levágódtak volna, rájuk kiáltottam: „Itt vagyok, erre felé szálljatok. Én vagyok itt! Hahó! hahó! Fogoly madár!” Itt mindig véget ért az álom s nem hallatszott vad csörrögés, csak kocsi-zörej; nem láttam szobámból mást, csak egy nagy hôtél piros, naplementeszínű téglafalait.

Az a hôtél-épület, egy kedves lakójával volt az, a mi haza vágó lelkemet lekötötte. Csaknem naponkint találkoztunk és olyan boldogság volt az a kis csevegés, melyhez hasonlót alig ismertem. Mint a pók, a mint szövi selymes szálát, úgy szőttem én ábrándjaimat, melyek mind központoszerűen egy bájos fejű nő felé futottak. És mi volt az a pár szóban rejlő boldogság, azt megmagyarázni talán nem is lehet, hisz ez egész csak ennyi volt: „Megismertem a lépcsőn, már járásának nesze elárulta önt nekem.” A felelet így hangzik: „Azt hiszem, elég pontosan érkeztem.” — „A pontosság önre vall, úgy hiszem, sohasem fog késni, ha jönni kell.” Az utolsó akkord ezt mondta: „Soha!”

Egy szerdai nap volt — úgy tudom Szent Patrick, az ir szent ünnepe — az utcán embermenet és fölvonulás, valahol a zene is megszó-

lalt, hogy kísérje a menetet. Én czilinder-kalapomat simitgattam s készültem a hôtélbe átrátni, hogy pár percze újra boldog legyek. Mikor föltettem kalapomat, hogy induljak, még fölszakitottam az ablakot, hogy levegő csapjon kis szobámba, egy pillanatra állva maradtam az ablaknál és a menetre, majd oda tulra a hôtélre néztem. Semmi különös sem volt, csak mintha valaki az egyik első emeleti szobában gyertyával járna, mert egy gyöngé láng pislogott a függönyön át. A hôtél emeletablakai emberfejekkel voltak kitarakítva, kik a kíváncsiságtól üzve bámulták a mozgó sokadalmat. Az „én“ ablakom zárva volt. Ebben a pillanatban az első emeleti gyertyaláng erősen világítani kezdett, mintha egy nap kelt volna föl a szoba belsejében. A függöny égett s egy lobbanással átpattant az ablak és a világító nap kicsapott, de ez a tűz-nap volt, mely féktelenül előtört. S egy pillanat, egy pár muló perc alatt tűz-karok törtek elő az épület alján, melyek vad erővel verték láng-fejüket az ég felé. A nagy hôtél egy óriási máglya lett, melyben az emberlakók az áldozatok tömegét adták, kiket balvégzetük lakásukon visszatartott, hogy a fölszabadult, megőrült tűz erejének véráldozatul szolgáljanak. Kiáltani akartam: „Segitsetek, hisz mindenem ott van a szemközti épületben.“ De torkom szárazul hörgött csak és megmerevülni éreztem arczom vonásait, a mint az égő épülettel megsemmisülni tudtam mindent és előttem a hatemeletes máglya

belsejéből, a fehér füstből kiemelkedni láttam a lángfejű, zsarátnoktestű, parázsszemű tűzóriást.

Ki látott valaha siró szemű óriásokat, kik olvadt vaskönnyel sirnak? Ki látott valaha feltörő lángot, mely karjait tüzerővel bontogatja? És ki látott valaha kóbor vulkánt, mely titkon az épületbe rejtőzködve váratlanul szétveti izzón csapdosó erejét és ki látta ezt a hármát a tűz ereje által egyesítve egy helyen megjelenni, hogy riasztó erővel uralomra keljen? Ez a látvány volt a hat-soros emeletű máglya, melyben száz meg száz emberfej füstölődött és rémületes jajszó között égett. Most egy zuhanás hallatszott, utána a másik, a szerencsétlen menekülők voltak, kik a tüzmáglya elől levetették magukat az utca kövezetére s ott megsemmisültek csak úgy, mint egy virágedény, mely a földre hullva száz darabra esik széjjel. S ez alatt a lángnyelvek mind jobban emelkedtek, itt nem volt menekvés, a tűzóriás támadt föl az épület elhamvadó testéből, mely mohó lángnyelvekkel fölfalt s elpusztított mindent. Egy pattanás hallatszott, s az „én ablakom“ üvegtábláit keresztül szakította egy lángcsapás. És én néztem mint ég, mint olvad össze az egész épület s fönt a tüzmáglya koronája fölött mint száll el a fölcsapó füsttel annyi embernek lelke s nekem pedig annyi ábrándom, vágyam s egyetlen életcélom mint lesz hamuvá. Tűzsziporka szórta fel magát a lángok közül, az emelet-közök verték, a mint egymást áttörve leszakadtak a pincze legaljára. S

mikor kiégett az egész épület, hogy nem volt belőle semmi, csak a külső falak kiégett részei, akkor is onnét a pincze fenekéből még felvilágított a zsarátnokláng, a mint az egymásra hullott törmelék alulról szitva égett. Olyan parázsvilágosságba borította azt a pár megmaradt falat, mintha a pokol fényét igyekeznék a kiégett körvonalakra rácsempészni a borzalmas tragédia után.

Az én tragédiám is véget ért, ugyan úgy éreztem lelkemet, mintha kiégett volna belőle minden érzés, minden vágy s nem maradt volna bennem semmi más, csak mérhetetlen hamu, melyet még a tűz sem képes életre kelteni. Kiégett lelkem elfásult. És mennél tovább néztem ezt az elpusztult házat, melynek sötét ür tátongott belsejében, annál jobban éreztem lelkemen a végtelen ürességet, melyet eltüntetni vagy enyhíteni mi sem képes. Egyszerre a csonka ház falai, mintha földindulás volna körülötte, az átitatott víztől meglazulva megrogytak; — s egy zuhanással végigestek a földön, s ez a hatalmas, fényben gazdag épület a föld színével egyenlővé lett, eltűnt; mintha sohasem létezett volna. S lelkemben a keserűség felhalmozódott fájdalma teljességével érvényre kapott s rávetettem magamat nyugágyamra.

A mint behunytam szememet s fáradt idegeimre ráborult az álom, megváltozott minden, eltűntek a rémképek s a jól ismert kedves kukoriczátáblák jelentek meg előttem. Itthon voltam, az anyaföld levegője volt körülöttem, s ott előttem

szárnyrakelő madárcsapat, az én kedves fogoly madaraim kis serege volt, mely nem repült el, hanem mintha felém szállt volna valamennyi és hívó csörrögést hallatott volna röpködése közben felém. Megértettem madárhangjukat, megéreztem, hogy az anyaföld hívó szava szól belőlük és eltökélten, másithatatlan vágygyal mondtam :
 ...„Megyek, hozzátok visszatérek, nem tart itt vissza semmi engem, a mi volt is, kiégett lelkemből, most már szabad vagyok, hazamegyek s veletek élek, kedves pajtás — fogoly madár...”

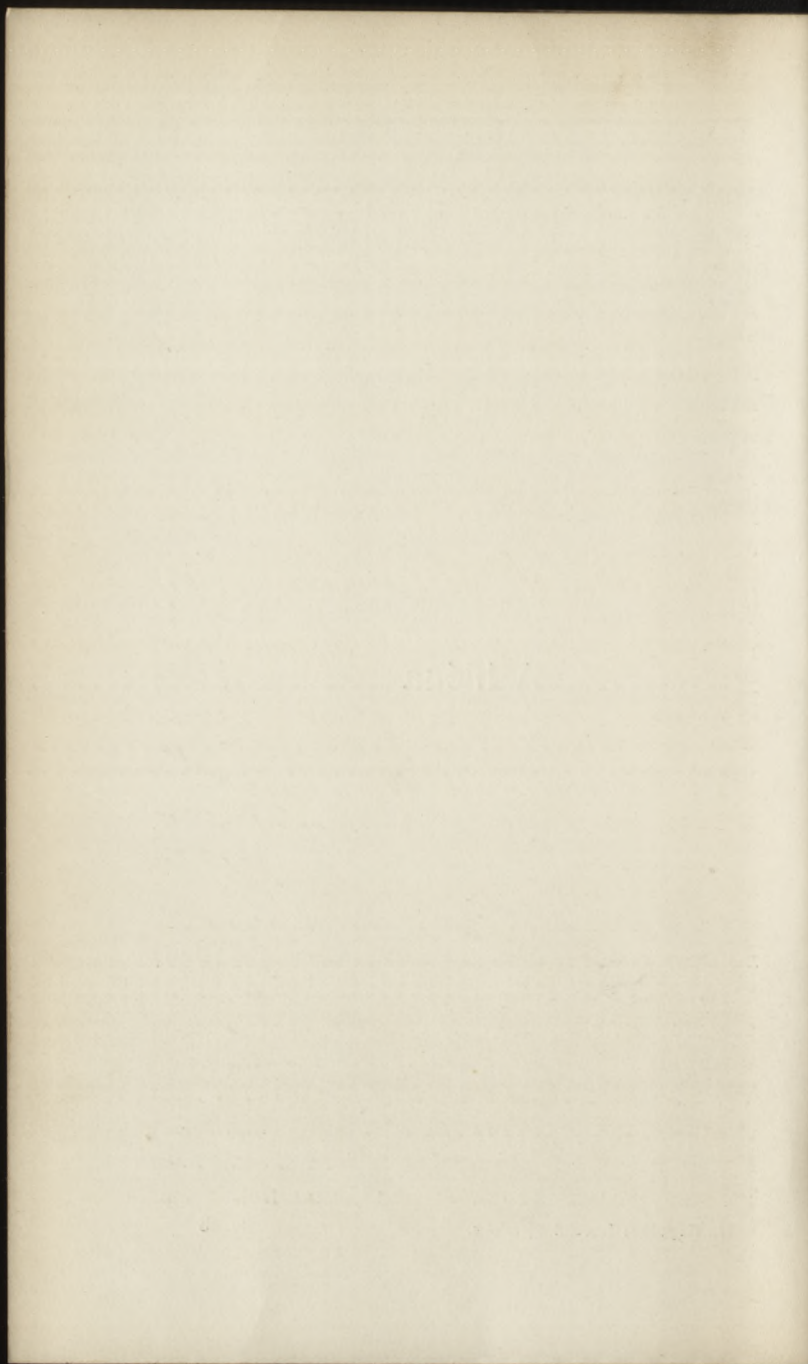
Másnap pakoltam és szinte futva hagytam el azt a földrészt, mert lelkemben csak egy vágy égett s egy cél hevitett engemet, otthon lenni, a hazai földön járni, melynek oly jó bársonyos levegője van s a hol a gyárkémények kormos füstje helyett gabona földek érő kalásza tölti be a láthatárt. A tenger oczeánja hamar elmaradt, szürke városóriások, tengeröblök, sörszagu bajor városok egymást kergették a gyors utazásban, mintha én egy helyben álltam volna folyton s csak valami nagy erő huzná el alattam a földet, hogy elkeresse a közelben levő országokat, melyek az én hazámtól engem elválasztanak.

Egy város közelébe értünk ; nyugtalan lelkem megérezte, hogy valami ismerős földön járunk, mielőtt a négyszegletű vár elárulta volna a határváros jelenlétét. Egy kukoriczatóbla-szelet földje mellett futott a kocsí, mikor a gőzgép zajára fölrebent egy csapat fogoly a vetésföld tetejéről, de

nem menekült, hanem szembe repült a vonat felé. Végtelen örömmel ismertem meg őket, szinte szerettem volna szétszedni a kocsi ablakát, hogy rájuk kiálthassak. S ime, az egyik fogoly kivált a csapatból s egyenest ablakomnak röpült, sejtettem, hogy az anyaföld lehelletét hozza felém; mert kinyitottam az ablak tábláit s a felettem elhuzó madárra rákiáltottam a hazatért léleknek végtelen örömevel: „Megjöttem, itthon vagyok, soha sem hagylak el többé, édes otthon — fogoly madár“.

A hiéna

A hiéna.

A kegyelmes ur kihallgatást tartott. A váróterem megtelt kérvényező néppel, kiket mind az az egy vágy töltött be, hogy fájdalmukat, nyomorukat, összetört életüket a kegyelmes ur elé tárják s aztán ő tegyen csudát és segítsen rajtuk. Szegények! egynek sem jutott eszébe, hogy a rossz rendszer, a tulhajtott államosítás és a lehetetlen módon megszerkesztett hivatali szervezet teszi őket tönkre; mindegyik előtt más alakban jelent meg a tönkretevő, elnyomó erő, vagy egy házsártos főnök képében, vagy egy irigykedő versenytárs alakjában, aztán a helyi viszonyok, a rossz épületek és még annyi minden más alakjában, a melyet a proletár-nyomor ismer csupán. És mindegyik azt hitte, hogy ha az ő tőle képzelt akadályt elhárítják, akkor egyszerre jó lesz minden. Pedig ezek a bajok csupán egy-egy rossz csavarjai annak a nagy, hibás gépezetnek, melybe ők be vannak állítva s a mely őket megőrli, összetöri. Igazán segíteni talán egyiken sem lehet, csupán úgy, hogy az a másik kárára történik. Mint a mesében, melyben az egyik ember a másik társa

bőrét ette s a melyik többet tudott levágni a másikról, az lakott jól, — a másik meg fájdalmában ordított. Azt mondják, hogy a középkori inkvizíció rémes, embertelen rendszer volt, ki tudja, ha pár száz év múlva visszatekintenek majd utódaink a mai hivatalnoki rendszerre, nem ugyanazt fogják-e tartani róla, mint a mit mi tartunk az inkvizícióról, a mely annyi ember életét elémésztette, de azoknak az áldozatoknak pusztulását a vér nyelvén hirdette hulló vérük. A modern rendszer sokkal finomabb, itt nem látszik a hulló vér, ez kiaszalja az életerőt a munkába állított hivatalnokból; mikor aztán nincs már szegény ördögön semmi más, csak csont és bőr, a többit kiszivta belőle az állam-gépezet, akkor kikapcsolják őket a gépezetből, egy tengődő életre, melyet úgy hívnak, hogy penzió.

De ne idézzük utódaink száz év múlva való kritikáját. Nézzük a jelent és higgyük, hogy tökéletes az!

A teremajtó kinyílt és a titkár hangos szóval jelentette a kérvényező nevét. Csizik volt, a számvivőség hivatalnoka, a ki most a kegyelmes ur elé lépett. Szánalmas alak volt ez a Csizik. Vagy husz év óta szorongott hivatalában, a melybe jogászkorában kinevezték, hogy legyen megélhetése, aztán ott felejtették, talán azt hitték, hogy még mindig jogász... Arcza szőrös volt és sápadt, csak szemében volt valami különös erő, melylyel úgy tudott nézni, mintha azt mérlegelné, mennyi

hus van a másik embertársán és ő meg mily szájalmasan sovány... Ugy össze volt töpörödve, mintha testét megaszalták volna valami kéménykürtőben. Nem is csoda, az ő hivatala ott fön volt a negyedik emeleten, közel a padláshoz, ott töltött ő el husz esztendőt... Most se jött volna le, ha egy hatalmas ur nem kényszerítette volna arra, hogy több fizetést kérjen, de a gyerekek, az asszony... meg a nyomor... Aztán ott fönt, az ő padláskuczkójában mind azt látta, hogy ott alatta az alsó emeleteken, ha soványak is az emberek, de mindenik eszik kétkrajczáros zsemlét, mikor megéhezik és ő neki ez nem lehetséges... Előbujt tehát, mert hire ment az ő szobájáig annak, hogy ez a kegyelmes ur jószívi, maga küzdötte föl magát, nem nagy urból lett nagy hatalom, de munka révén emelkedett föl mostani helyére... Sokáig hallgatta Csizik ezeket a meséket, míg annyi visszautasítás után rászánta magát, hogy szerencsét próbál és leereszkedik toronyszobájából, hogy elmondja panaszát, meg kiöntse egész lelkét a kegyelmes ur előtt.

Most ott állt szemtől-szemben az előtt az ember előtt, kit a megélhetéssel küzködők, nagy hatalma révén, közel helyeznek az Uristenhez. Csizik nem palástolhatta megindulását, mely erőtvett rajta. De azért csak elmondta panaszos kérését:

— Husz éve vagyok fönt a számvevősegnél, husz év óta egy fillérrel sem javult helyzetem,

pedig a gyerekek meg az asszony is pénzbe kerülnek, mindenik eszik, mindenik... pedig én csak nyolczszáz forintot kapok most is, éppen úgy, mint a hogy ezelőtt husz évvel nyolczszáz forintot kaptam.

A kegyelmes ur közbe vágott:

— Értem, Csizik, előléptetést akar...

Csizik ráintett:

— Ezt kérem, uram!

A kegyelmes ur belátta, hogy segíteni kell ezen az emberen, de a rossz rendszer útjába állt akaratának; nem volt hely, a hová elhelyezze ezt az embert, mert a segédhivatalból nehéz kinevezni valakit a törzsszemélyzet közé, az másfajta gépezet, az szűkebb körben forog, mint a külső segédhivatalok gépezete. Gondolkozott, mi módon segítsen ezen a szerencsétlen emberen, magyarázni kezdte:

— Nézze, Csizik, nehéz magán segíteni...

De Csizikben most felolvadt valami, most, hogy első ízben foglalkoztak az ő ügyével komolyan:

— De uram, kegyelmes uram, nekem nagy érdemeim vannak a haza, az állam körül, nagy érdemeim!

A kegyelmes ur érdeklődni kezdett:

— Mik azok, Csizik?

Ennyi jószág meglepte Csiziket, megoldódott nyelve és kitárta lelkét, mely ott fent, a padlás-szobában elsatnyult testével együtt:

— Uram, husz év óta spóroltam az állam-

nak, gyűjtöttem, megmentettem a számára valami tiz-tizenkétezer forintot, a mit tiz, huszkrajczárjával takarítottam meg az állam számára, az államnak! Pedig az elfelejtett engemet és nyomorban hagyott!

A kegyelmes ur biztatta Csiziket:

— Csak mondja el világosan, nem értem egészen, a mit mond.

És Csizik nekihevülve folytatta:

— Uram, rám a hivatalnokok fizetésének és utiszámláinak átvizsgálása volt bízva. Husz év óta csak ezzel foglalkoztam és sok fejtörés után rájöttem, több olyan fogásra, melyet előttem nem ismertek.

— És mire kellettek ezek a fogások, Csizik?

— Éppen ebben van az én találmányom, ezeknek a fogásoknak révén levontam, megnyírbáltam a hivatalnokok fizetését, járandóságát és tiz-husz krajczárjával visszacsentem tőlük az állam részére azt... husz év alatt vagy tizenkétezer forintot mentettem meg az államnak, az államnak kegyelmes uram! ... Örülök hogy elmondhattam, hogy mit tettem én husz év alatt, mennyi hasznot hajtottam az államnak, olyan hasznot, a mire talán más nem is gondolt volna sohasem, de én rájöttem, hogy ezzel lehet az államot, a melynek husz éves szolgálja vagyok, gazdagítani...

Csizik tovább beszélt, a kegyelmes ur pedig elnézte ezt az embert és végtelen keserűség töltötte el lelkét; egy pillanatra a harag is fölébredt

benne és szeretett volna rárohanni erre az emberre, hogy lesujtsa, mint egy fenevadat, egy alattomos hiénát, mely a csontokon rágódik; de keserősége erőt vett haragján, lelkében végtelen fájdalmat érzett, mert szembetűnően látta maga előtt, hogy a rossz rendszer eredménye ennek az embernek husz éves „munkája“, melynek összes éle arra van irányítva, hogy másik társát megrövidítse. Rémületesnek tetszett előtte Csizik alakja, a kinek penészes, nyomortól összeszáradt agyvelőjében olyan gondolat született meg, hogy azoktól a rosszul fizetett, alig tengődő hivatalnokoktól visszaszedjen valamit, ha többet nem, pár krajczárt csak... egy pár zsemlyére valót...

Csizik elhallgatott és ijedten látta, hogy a kegyelmes ur mily halavány, aztán leül karosszékébe és kezére támaszkodva gondolkodik... Már azt hitte, elutasítják megint. Ennek a kegyelmes urnak sincs szíve, ő is csak olyan, mint a megelőzők, úgy látszik, a bársonyszék összefügg a kegyetlenséggel... Megdöbbenésében még egyszer megszólalt:

— Uram, nevezzen ki, feleségem van és négy gyermekem...

És ebbe annyi kín, annyi nyomor volt befoglalva, ebbe a pár szóba, hogy fölrázta a kegyelmes urat tépelődéséből s az ő szokott meleg hangján szólt újra Csizikhez:

— Jól van, Csizik, majd kinevezem, de a számvevősnél nem maradhat tovább, ez nem

magának való, azokat a fogásokat felejtse el, azok rosszak, nagyon rosszak. Különben jövőre nem lesz élő ember ügyével dolga, majd az irattárba helyezem át, az akták rendezését fogja vezetni. Lesz ezer forintja, meg külön lakáspénze — most elmehet.

Csizik majdnem térdre esett:

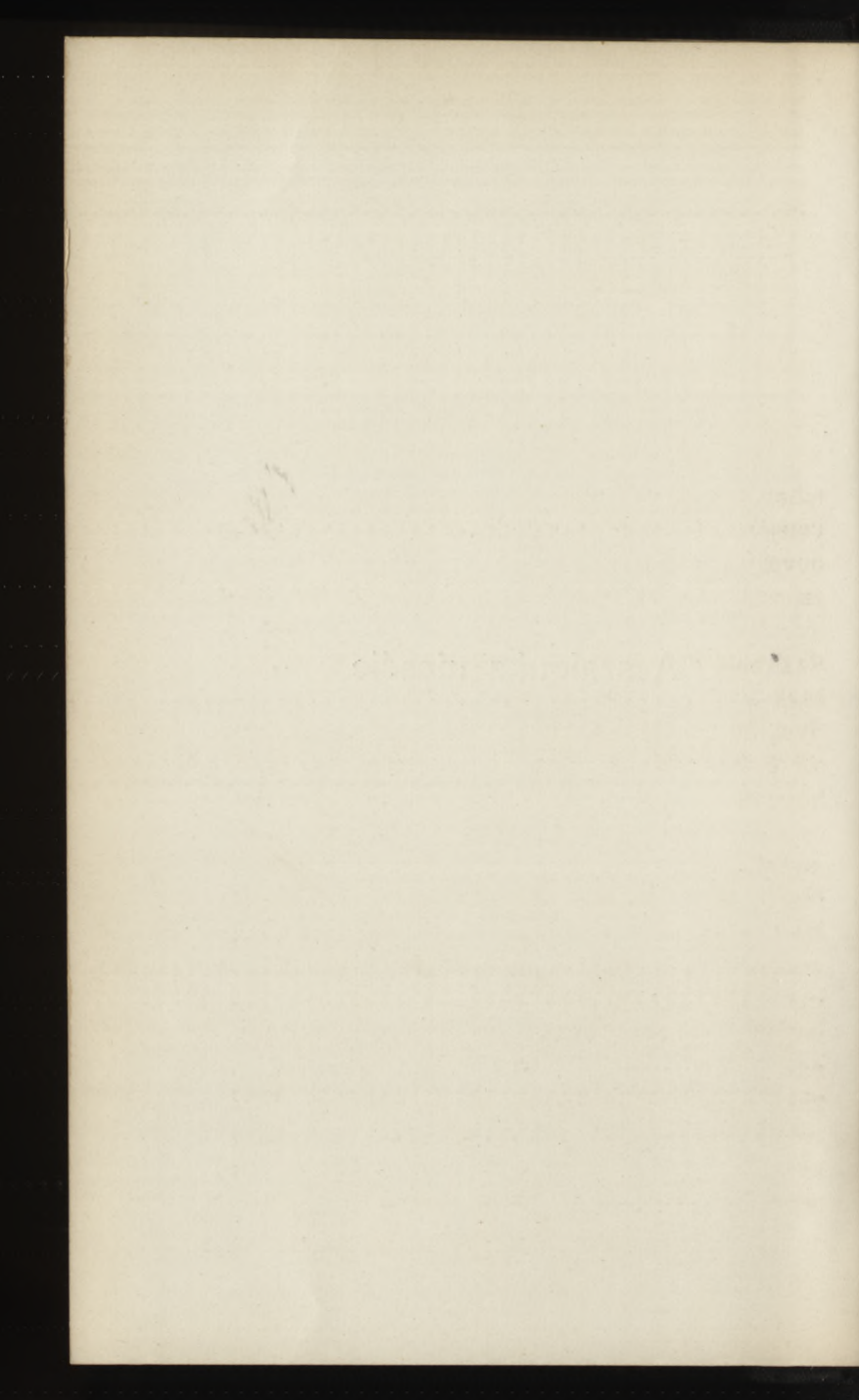
— Köszönöm, kegyelmes, jó uram... Ezer forint, meg lakáspénz!

Szinte futva ment haza, husz krajczárja volt, utközben azon almát meg kenyeret vett, azt hazavitte és kiosztotta gyermekei között.

Azóta Csizik lekerült a padlószobából a pinczeszerü földszingre és a poros, molyette aktaraktárból nem figyelheti meg többi társát, úgy él, mintha az élettelen aktákra szálló por őt is elfödte volna örökre.

A szalonka meséje

A szalonka meséje.

A mély, éles szemü Maupassantnak, ki hihetetlen biztossággal belátott az emberek agy-velejébe s rejtett indulataiba, van egy különös novella-gyűjteménye, melyet ő Comtes des Beccas címmel bocsátott a nyilvánosság elé. Mi ugy mondhatnánk: a Hosszucsőrűek meséi, vagy a Szalonkák meséi. Ezek a szegény hosszucsőrűek csak annyiban függnék össze a mese-gyűjtemény-nel, hogy az az összeverődő vadász-csapat, mely az ő kedvükért sereglik össze messze tájakról, hogy ezeket az ártatlan madarakat aggatékra szedje, estebéd táján, mikor kifáradva a vadászat izgal-maitól, egymás mellé letelepedik s étkezésbe fogva, lassan fogyasztja a szalonnával kizsirozott kis madarakat és a vadászok felszívják magukba annak a madárvadnak különös specziális keser-nyés ízét, mintegy ettől a kesernyés vadhus ízétől inspiráltatva, egymásnak oly történeteket beszél-nek el életükből, melyek ugyan megcsiklandoz-zák idegeiket érdekességükkel, de kesernyés ízük erősen kiérzik abból a maró szatirából vagy pedig kérlelhetetlen lelketlenségből, mely titkon el van rejtve a mesetörténet csillogó takarója mögé.

Végiglapoztam a könyvet, hatása élénk volt, de aztán elmúlt idővel és nem izgatott többé, épp úgy, mint a nő, kit szeretünk, de lassan az idő kiirtja lelkünkől emlékét... Czéltalanul éltem világomat, reális küzdő élettel foglaltam el agyvelőm minden idegszálát és épp úgy nem izgattak a „Szalonka meséi“, mint a hogy nem törődtem azzal, hogy „Mi lett tovább a Thegethoffal?“ A nap feljött, a munka szakadatlanul folyt és a nap leáldozott és a hideg szél előkerült, Melegség nélküli élet, melyben csak küzdelem van reggeltől napestig, aztán néha fel-felcsillanik egy kis siker vagy reménysugár is, csak éppen egy hiányzik: — a szeretet.

De talán az ilyen hideg, teljesen közönyös élet szükséges is arra, hogy egy-egy mozzanat aztán élesebben kiemelkedjék a köznapi s közötlünk folyton egyforma színben feltűnő környezetből. Ez az előakkordja annak, hogy aztán a megkapó cselekmény annál élesebben kidomborodjék.

Egyik amerikai városban tartózkodtam s egy kivándorolt magyar ember meghívott estélyére. Erős küzdelem után felküzdötte magát és sok emberlelket átliferált bonczkésével a másvilágra, míg megalkotta magának azt a tornyos palotát, melyben azóta nagy büszkén táborozik. Valahonnét az Alföldről került föl a yankeeföldre, melynek hideg éghajlata meglehetősen átformálta, a küzdelem pedig átgyurta, az új világ kíváncsi s szerinti, ügyes üzletemberré.

Mikor felmentem a kis falépcsőn, az első-

emeleti teremben, mely virágokkal ügyesen volt kertté átalakítva, már egybe volt gyűlve a társaság, melyet leginkább potrohos hasu tőkepénzesek alkottak, kik magukkal hozták jól megtermett nejeiket, kiken a felaggatott ékszer jelezte a bankletét tekintélyes mennyiségét.

Alig tartott pár perczig a megismerkedés s azonnal mint régi ismerősök meglehetősen bizalmas kérdésekkel ostromoltak az idegenek, míg végre a háziasszony kérésére átvonultunk az ebédlőbe, hogy a gyönyörűen terített asztal mellett elhelyezkedjünk.

Egy pár szegény osztriga volt az első fogás, melyet czitrommal megsavanyítva nyeldestünk le, alig-alig beszélgetve szomszédunkkal. Hogy mi követte az osztrigákat, már nem tudom, lehetett ott mindenféle hal meg vadhus — nem törődtem semmivel. Egy-kétszer poharam után nyultam, aztán „a háziasszony“ — meg a „kedves vendégek“ jólétére kóstolgattam a kesernyés kaliforniai borokat.

De egyszerre — különösen minden szó és minden egyes mozdulat figyelmessé tett és lekötötte idegeimet. A kiszolgáló frakkos inas körbe hordta az ezüst tálczára kifektetett szegény kis szalonkákat. Keskeny testük át meg át volt tűzdelve vékonyra szelt szalonnaszletkéekkel, gúzsba kötött lábaik közé pedig be volt szorítva hosszú csőrű kis kobakjuk. Szegény kis szalonkák, az ő kesernyés izük és Maupassant kesernyés történetei egy csapással inyemben voltak és csiklandozták idegeimet.

A társalgás a magyarokra tért át; házigazdám nem volt nagyon elragadtatva saját faja által, sőt, a mint később szavából kivettem, örült, hogy kiszabadult ebből a nomád náczióból. Keserűen nyeltem a szalonka kesernyés szeletkéit s Maupassant járt a fejemben s úgy éreztem, hogy megint az ő könyvét lapozgatom, a melybe azok a mély fájdalommal átítatott történetek föl vannak jegyezve. A „Szalonka meséi“ az ő kesernyés izükkal vettek erőt rajtam. S ekkor hirtelen, mintha csak valami felső ösztön sugallta volna az elamerikaiasodott házigazdánkat, hogy betetőzze a civilizmusát és befejezze a történetet, nagyot nyelve a szalonka pecsenyéből, a szegény kis állat kopaszra sült koponyáját feltörte ezüstkésével s míg a velőt szürcsölte a madárfej diószerű retesz belsejéből, nagy elégtlenül és lenéző szánakozással mondta el történetét:

„Ah, kérem, azok a hóbortos magyarok, semmi fogalmuk sincs a pénzről, sem semmi egyéb-ről... Jól emlékezem, gyermekkoromban történt meg, akkor én is ott laktam a homokbuczkás Alföldön s azután apám nógatására egyszer berándultam egy vidéki várostanyába, hogy fölkeressem egy-két rokonomat, kik ugyhiszem, akkor már a csődhez közel jártak. Ott történt meg velem az, hogy a bátyó, ki évek óta nem látott engemet és öcsémet, hogy örömét kifejezze, mindenáron jó bort akart az asztalra keríteni. Mondogatta is: „Már én az én két öcsémnek csak odaadom, a

mim csak van.“ De pénz már nem volt a háznál, legalább tokaji borra nem... Hát kérem... itt a gazda nekihevült és ripacsos arcza vörösödni kezdett... Egyszer látom az egyik függönyredőnyön át, hogy a másik szobában összeszedik a nagy szekrény tartalmát s azután batyuba rakva, elküldik a zálogoshoz, hogy valamiképp bor kerüljön az asztalra...” A társaság jól mulatott a történeten és vig örömmel éljeneztek a bolondos batyus embert, a ki olyan jó bolond volt és a két öcscsének kedvéért odaadta az utolsóját, csak azért, hogy őket úgy, a hogy tőle telik, még egyszer, utoljára megtraktálja. A nevetés, aztán meg a szánakozó mosoly, mely kiült az emberarczokra a mese végén, bántotta érzésemet, a szalonka keserű ize inyemnek sem izlett most már... egyre az a szegény batyus ember járt a fejemben, a kinek olyan határtalan mély lelke volt, hogy képes volt mindenét, az utolsóját is odaadni, csakhogy két vendég öcscsét elláthassa...

Az ebédet tovább kínálgatták, de nem tudtam lenyelni egy falattal sem többet, mintha ott a szalonkaszeletnél egyszerre elvágták volna az étvágyamat. Vártam, nyugodtan vártam, míg a sorbettet is kihörpöntik, aztán ünnepélyes bókolással véget vetnek az ebédnek. A nagy szalón közepére volt tolva a zongora és egy szép karcsu nő hárfaszerűen csalta ki a hangokat a kis ébenfaszörny belsejéből. Mikor vége volt a mutatványnak és a tapsnak, szépen bucsut mondtam a tár-

saságnak. Megköszönve a házigazdának azt a sok jót, a mivel elárasztott és azt a csemegét, amelylyel kínálgatott, marasztaló szavára csak azt válaszoltam: „Nem, nem, pihenni térek, úgy, mint az a batyus ember, a ki azóta régen elpihent.“ Szépen felhúztam téli kabátomat, aztán kiléptem a tornyos kalitkából, odabent valaki énekelni kezdett s a mint a szél hangjával egybevegyült, az a finom női hang olybá tetszett, mintha bűnös szirének sikongnának köröttem. Czéltalanul mentem, de nem hazafelé vezetett utam, tudja isten, fáradt voltam és még sem voltam képes elpihenni, valami folytonosan, szünetlenül üzött, hajtott, mig kiértem a nagy kopár kertbe, a hol ez a hallgató természet aztán, az ő mély, néma fájdalmával, lassan visszaadta fájó lelkem nyugodalmát. Annak a szegény batyus embernek mély, utólérhetlen szeretete járt mindig az eszemben, a melyet ezek olyan bántó módon, kalmár lelkük összes cinizmusával kinevettek, kigunyoltak. Szerettem volna visszafutni közéjük s vércsevijjogással szétcsapni közöttük, hogy ijedten rebbenjenek széjjel... de aztán megnyugvó lelkem szerte üzte fantasztikus gondolatait s elcsendesülő fájdalmam és panaszos keservemet csak egy pár szóban folytattam, mikor lakásomra érve, ágyamra vetettem magamat: „No te szegény batyus ember elpihenhetsz békében, a te lelked mély érzését ezek ugyan meg nem értik — sohasem.

Az uszó sziget

Az uszó sziget.

Minden reggel, midőn valami halk kopogásra fölébredek, félálomban azt hiszem, hogy egy koporsót szögecselnek a szobámban láthatatlan kezek ; — az én koporsómat! Mindennap közelebb van már a befejezéshez a rémes munka és beszögezik az én koporsómat, akaratom ellen s nekem nincs hatalmam megakadályozni, csak nézmem kell, mint készítik azt. Iszonyu érzés ez és még rettenetesebbé teszi az, hogy abba a koporsóba, melyet most lezárnak, beletették a lelkem javát, a hitemet, az összes meleg érzésemet és mindent, a mit a lelkemből ki lehetett venni melegség révén és mikor mind együtt volt minden érzésem, akkor abba a koporsóba eldeszkázzák örökre — ott elöttem! Nem volna szabad élő, idegzettél bíró embereket ilyenén keresztülvinni, rémlátományokat valóra váltani, mert ha egyszer megtörtük valakiben a hitet, kitéptük a lelket, azt aztán soha vissza nem adhatjuk a meggyötrött áldozatnak, semmivel nem kárpótolhatjuk az életben többé. Hiszen ha egy kis gyermek előtt a karácsonyfa angyalka-meséjét feltárjuk az által, hogy előtte diszítjük és szedjük

le a fa drágaságait, annak a gyermeknek aztán beszélhetünk akár napokon át, de többé vissza nem állítjuk a kétkedő gyermek-lélekben a gyermek-élet legszebb poézisét; az összetörik, elhal örökre. Ha valakinek szent, mély érzését egyszer kiszakítottuk úgy, hogy annak lelke java, mint valami virágszál kitépetett és utána halt, — annak az embernek aztán ebben az életben nem adhatunk, nem mondhatunk semmit, a mivel elfelejtetni tudnánk hitetlenségét. A kétkedés szörnye hydra-fejével örökké ott fog táborozni a halottlelkű ember belsejében.

*

A szigeten jártunk, tavasz volt, meleg idő és oly szép napsugaras. Egymás mellett mentünk, ő meg én! Nem sokat beszélünk, mégis egyet gondoltunk, mert ha szembe néztünk egymással, megtaláltuk azt, a mit kerestünk. Olyan érzés az, a mit hazudni nem lehet, olyan, a mit eltagadni sem lehet, mert valahányszor egymásra néztünk, ő meg én, azt mondta lelkünk: „Te meg én.“ Minő érzékeny árnyalat az, a mely a szemén át képes az ember szívéből felfakadni és azt kifejezni, a mit ez a pár szó teljesen visszaad: „Te meg én!“

Ez egy melegség, melyet a ki nem érzett, megérteni sem képes. Többet ér csóknál, ölelésnél, mindennél s a kik ezt egyszer egymásnak szembeszéddel elmondták, azokat teljesen elszakítani az életben sohasem lehet. Azok közönyössé nem lehetnek egymásra soha. Az a szemből mon-

dott „Te“ mindig visszakisért, ha elhagyja is, megcsalja is az egyik a másikat. A vizpart felé mentünk egymás mellett járva: Ő meg én! Egymást faggattuk: „Boldog?“ — „Nagyon!“ „Meg fogja tartani ígéretét?“ — „Örökké!“ Egymásra néztünk, nem szóltunk, csak szemünk beszélt, annyit beszélt, de végszava nem lehetett más, csak az: „Te meg én!“ Nem kell ehez költői tehetség, nem kell ehez semmi különös isteni adomány, csak meleg szív és akkor oly virág fakad a szívben, melynek gyökere kitéphetetlen. Lehet rossz akarattal megölni egy ilyen magot, kitépni, de gyökere mindig visszamarad és bárhogy küzd is ellene az, a ki elhagyja azt, kinek elmondta szemével azt a pár szót: „Te meg én!“ — mindig érezni fogja egy életen át, hogy a másiknak valamivel tartozik. Tartozik, maga sem tudja mivel, az életével, a lelkével, a testével-e vagy minde-nével! Mindenével! Mert lelket kért a másiktól a szembeszéd alatt.

Nagy áldás az, ha valaki úgy tud születni a földre, hogy nem érez, nem érez soha semmit, csak számít és a mi jobban beűt a számításban, azt követi; de jaj annak, a ki érezni mer és az életben nyitott szívvel, érző idegekkel áll ki a küzdelemre, melyet egyik ember azért folytat, hogy valami módon a másik társának fájdalmat okozzon. Ugy mondják: Isten áldása mély lélekkel birni, mely költészetre hajlik; — úgy hiszem: inkább Isten csapása, mert az analizáló lélek előtt

az élet folytonos szenvedés, egy Golgotha, melynek jutalma, — ha elég erős az egyéniség ereje — a halhatatlanság.

Ki gondol ilyenre akkor, mikor mellette áll a lány és reá tekintve szemével, azt mondja szüntelen: „Te meg én!” A vizparthoz értünk ő meg én, aztán elnéztük a folyót, a mint lassan, nesztelenül csuszott medrében a tenger felé. Egy szilfa állt a parton, előre nyuló ága a folyó felé hajolt, egy madár-család most fészket rakott rajta. Milyen szép volt, milyen poétikus, egy fiatal pár előtt megjelenik a család szimboluma.

Egy pillanatra azt néztük ő meg én és nem is tudva mért, hirtelen egymásra tekintettünk s csak szemünk beszélt: „Te meg én!” Járó-kelők zavartak bennünket, följebb mentünk a vizparton és beszélgetni kezdtünk ő meg én: „Hogy képzeled az életet?” „Csak úgy, hogy együtt járjunk!” s szemünk föllobbant: „Te meg én!” A zene felénk szűrődött valahonnét a fák közül és a rithmus ereje még jobban érzékenynyé tette idegeinket, s mintha a finom zene belénk hatolt volna, oly rithmusosan mentünk ő meg én és folyton azt mondtuk szembeszéddel: „Te meg én!” A sziget-csucsra értünk, mely sivár volt és kopár, még fü sem zöldült homok felületén, egy elhagyott táj, egy magára maradt ember életének képe, melyben nincs fészekrakó madárcsalád, csak mérhetetlen laza homok, mely szürke és életnélküli. Mindketten éreztük, mily megdöbbenően rideg ez a sziget-

fej, mely itt a fák között hirtelen elénk tűnt, még levegője is hidegebb volt annyira, hogy közelebb hajoltunk egymáshoz ő meg én és azzal akartuk elüzni a ridegséget, hogy szembenéztünk és megfogadtuk: „Te meg én!” Hirtelen a vizen valami feltűnt előttem, figyelni kezdtem rá, de nem szóltam semmit, csak néztem a víz tükrét. Egy rózsacsokor volt, a mely a vizen uszott és szétázott tömegével egy kis szigethez hasonlított, melyben a kiálló rózsabimbók miniatűr gyermekfejeket ábrázoltak. És ez a kis sziget mindjobban és jobban eluszott a víz sodrán, aztán egészen eltűnt a folyam tükrén. Mi pedig ott álltunk a szigeten ő meg én, majd lassan hazafelé indultunk. A hajóról sokáig kerestem a rózsaszigetet, de nem találtam, fellelni nem tudtam sehol. Ott ültünk egymás mellett ő meg én s ő nyugtalanul kérdezte: „Mit keres a vizen, mit néz a távolba, mikor itt ülünk egymás mellett: „Te meg én!” Nem feleltem előszörre, csak aztán mondtam: „Valami eluszott a víz színén!” — Mi lehetett? Nem tudom magam sem! — Eh! hagyja el, mondta ő és én ránéztem és újra mondtuk, újra szórtuk — szembeszéddel — egymás felé: „Te meg én!”

*

Költőt bántani nem szabad! — régi rege tiltja; mert az érzékeny lelkű ember mély fájdalommal örökké ott kísért a legboldogabb perczen is. A ki költőt csal meg, kétszeres bünt vesz magára, kétszereset, melyet új boldogsággal eltakarni nem

lehet. Lehet hitegetni lánynak mindenkit, a ki eléje kerül, de a ki költőnek fogad és a ki költőtől kér örök szerelmet, azt elfeledni, megtagadni nem szabad. Hogy hol jön ki a boldogtalanság, az első perczek mámore után-e, vagy a késő évek keservéből, azt megmondani nem lehet, az igazmondás csak úgy mondja: „Minden be nem váltott ígértenek eljön a maga pillanatja!” Hogy miként uszott el az én szigetem, mely hozzám volt csatolva ígéretekkel, örök fogadással és szerelmi szent pecséttel, azt megérteni nem tudom és sohasem fogom. De egyet tudok, egyet érzek, egyre esküszöm: „Nem lesz boldog az, ki eloldozta az én szigetemet, nem lesz boldog az, ki elszakította az én kis birtokomat, melyen pár gyermekfej is lett volna, aranyos, kedves gyermekek — ősfajból fakadók és a rózsafejhez oly hasonlók...

A sziget eluszott, nem látom körvonalát sem már, elsodorta valami iszapos ár. Hogy hol van, csak sejtelmem sugja, valahol más vidéken, mely túl van az én horizontomon; hisz az ár oly gyorsan halad és az iszap oly hamar takar...

Ki keresi az elhalókat, hogy hová lettek azok; — elpattantak, eltűntek a föld színéről valahová oda, hová követni nem bírjuk őket; mikor valaki mellől eltűnik egy drága kedves és azt a végtelen hiányt meglátja maga mellett, csak akkor érzi igazán, mily boldog volt. Nem csoda: A boldogság olyan barát, a kinek hiányát csak akkor vesszük észre, mikor már nincs mellettünk...

De ha elhagyunk valakit, a kit valaha szeretttünk, azt bárhogy takarjuk is, bárhogy forduljunk is másfelé, soha szem elől téveszteni nem tudjuk... az ott van állandóan velünk, ott lakik lelkünk mélyén eltemetve, aztán koronként megszólal: „Itt vagyok, én vagyok az! Bárhogy tagadod, örök szerelmet fogadtunk egymásnak: „Te meg én!“

Ez az örök emberi. A szembeszéd varázshatalma, melyet a kik meg tudtak egymással értetni, azt kitörölni nem lehet soha. Sokra képes az idő, rombol és alkot hihetetlen dolgokat, de az első boldogságot, az első igaz érzést, mikor először hajol egymáshoz egy ifju és egy leány, azt a boldog percet, azt az első érzést, nem takarja el, ki nem irtja sem egy, sem sok közönséges év. S most itt állok, és nem tudom, hová lett ő. Lelkiismerete nem hozta még vissza, még messze van. Lehet, hogy sok minden van közöttünk és lesz közöttünk még. De bármit is hoz az idő s bármikor találkozunk is össze ő meg én: ha lesz is köztünk idegen más — embervakarcs, vagy óriás — azért ha ránézek, meg fog dobanni lelke mélyén, mert tudni fogja, mit ígértünk, mit fogadtunk olyannyiszor, annyi helyen — ő meg én s mi minden volt abban a titkos szembeszédben: „Te meg én!“

the first of these is the fact that the
the second is the fact that the
the third is the fact that the
the fourth is the fact that the
the fifth is the fact that the
the sixth is the fact that the
the seventh is the fact that the
the eighth is the fact that the
the ninth is the fact that the
the tenth is the fact that the
the eleventh is the fact that the
the twelfth is the fact that the
the thirteenth is the fact that the
the fourteenth is the fact that the
the fifteenth is the fact that the
the sixteenth is the fact that the
the seventeenth is the fact that the
the eighteenth is the fact that the
the nineteenth is the fact that the
the twentieth is the fact that the
the twenty-first is the fact that the
the twenty-second is the fact that the
the twenty-third is the fact that the
the twenty-fourth is the fact that the
the twenty-fifth is the fact that the
the twenty-sixth is the fact that the
the twenty-seventh is the fact that the
the twenty-eighth is the fact that the
the twenty-ninth is the fact that the
the thirtieth is the fact that the
the thirty-first is the fact that the
the thirty-second is the fact that the
the thirty-third is the fact that the
the thirty-fourth is the fact that the
the thirty-fifth is the fact that the
the thirty-sixth is the fact that the
the thirty-seventh is the fact that the
the thirty-eighth is the fact that the
the thirty-ninth is the fact that the
the fortieth is the fact that the
the forty-first is the fact that the
the forty-second is the fact that the
the forty-third is the fact that the
the forty-fourth is the fact that the
the forty-fifth is the fact that the
the forty-sixth is the fact that the
the forty-seventh is the fact that the
the forty-eighth is the fact that the
the forty-ninth is the fact that the
the fiftieth is the fact that the
the fifty-first is the fact that the
the fifty-second is the fact that the
the fifty-third is the fact that the
the fifty-fourth is the fact that the
the fifty-fifth is the fact that the
the fifty-sixth is the fact that the
the fifty-seventh is the fact that the
the fifty-eighth is the fact that the
the fifty-ninth is the fact that the
the sixtieth is the fact that the
the sixty-first is the fact that the
the sixty-second is the fact that the
the sixty-third is the fact that the
the sixty-fourth is the fact that the
the sixty-fifth is the fact that the
the sixty-sixth is the fact that the
the sixty-seventh is the fact that the
the sixty-eighth is the fact that the
the sixty-ninth is the fact that the
the seventieth is the fact that the
the seventy-first is the fact that the
the seventy-second is the fact that the
the seventy-third is the fact that the
the seventy-fourth is the fact that the
the seventy-fifth is the fact that the
the seventy-sixth is the fact that the
the seventy-seventh is the fact that the
the seventy-eighth is the fact that the
the seventy-ninth is the fact that the
the eightieth is the fact that the
the eighty-first is the fact that the
the eighty-second is the fact that the
the eighty-third is the fact that the
the eighty-fourth is the fact that the
the eighty-fifth is the fact that the
the eighty-sixth is the fact that the
the eighty-seventh is the fact that the
the eighty-eighth is the fact that the
the eighty-ninth is the fact that the
the ninetieth is the fact that the
the ninety-first is the fact that the
the ninety-second is the fact that the
the ninety-third is the fact that the
the ninety-fourth is the fact that the
the ninety-fifth is the fact that the
the ninety-sixth is the fact that the
the ninety-seventh is the fact that the
the ninety-eighth is the fact that the
the ninety-ninth is the fact that the
the hundredth is the fact that the

A hordó-lakók

A hordó-lakók.

Éjfél lehetett, mikor végig hordozkodtam a Duna-parti korzón, hogy pihenőre térjek. A kopasz fák megdőbbentően sivár környezetet adtak s az álomra tért hajók, a mint kifujva gőzlelküket élet nélkül egymáshoz bujtak, még riasztóbbá tették a magányt. A szemközti hegyoldal tanya-házai pislogó világukkal kis fénylő kvarcyszemek voltak csak, melyek valami belső mese-tüztől, éj-estendre kigyulladtak. Magasan felgomboltam kabátomat és sietve menekültem tanyám felé. A hid felől erősen éledezett a viharszél, már régóta zavarta seregét, mely aztán most nagy hirtelenséggel, rémes huhogással kitört és erős lélekzettel sodorni kezdett mindent maga előtt. Por és sodrott levélfelhők avartánczot jártak s hozzá a szélkirály tele tüdővel fujta huhogó hangszerét. Küzdve menekültem czélom felé, jól sejtettem a szélkirály tervét, hisz egyszer már szembe csapott velem s szélszárnyai teljes erejével arczomba verte a hóesőt, úgy, hogy kékre fagytam tőle. Az orv elemek bestiája a szélkirály, mely rémes huhogással

árulja el közeledtét és nem kimél semmit, hanem vad erejével mindent összezuz, a mit csak meg bir ingatni helyéből.

Pár utczasarak még, aztán otthon vagyok. A kapualjak sietve csapódtak el mellettem, aztán újra egy utczafordulóhoz értem, mikor hirtelen megálltam. A ház rovatékában, a hol a két fal összeér a saroktájon, az utczaszinre telepedve fészket rakott valami emberalak, olyan volt, mint egy nagy földi féreg, mely most ágyat vetett, hogy puppává átformálódjék. Csuklyaszerű puha kalapja arczát is elfödte, kezei valahol a kóczszövet bel-sejében voltak becsavarva; a lábak szépen alá-csuklottak s az ember-puppa aludta téli álmát.

Pajkos jó kedvem volt, még dolgozott bennem a puncs ereje, aztán az ember-féreg misztikus alakja is izgatni kezdett s az alvó puppát költögetni kezdtem. Hahó! Hahó! Ébredjen fel! A szélkirály jó seregestől, nagy táborral indult utra s havat kever szélszárnyával. Hahó! Hahó! Szél huhog az utczasarkon, vihar készül a torony felett, bolyhos felhők nyargalásznak; meneküljön, a mig lehet... Lassan megmozdult; először két csápforma kéz került elő, lassan leemelte a csuklya fejtakaróját a puppa-testről s mikor így lassan lehámlott a fejboríték, egy emberarcz tünt elő. Munkásember volt, valami kőtörő lehetett, erős kezei elárulták mesterségét... Megdőbbent a különös hangoktól, jelentésüket nem is értette talán, csak az ijesztés hatott rá annyira, hogy kinyissa puppa-

szemét. Mikor látta, hogy nem vagyok rendőr, morogni kezdett valamit s aztán kuczkójába igyekezett újra, puha fészket rakni.

Pár ezüst pénzembe került, míg megmagyaráztam, hogy álljon talpra, mert pokoli vihar készülődik a hegy mögött. Mikor nehéz, lassu mozdulatokkal kibontakozott s talpra állt, akkor megismertem.

— Hisz maga a czölöpözők között szolgál, az új hidnál. — Csudálkozva nézett rám. — Én a sulyok-mester vagyok! — Mért hagyta el a rendes tanyát?

— Mert kiliczitáltak a fekkuczkómból... Az egyik leitta magát és duhajkodni kezdett, úgy jöttem ide, ez is jó hely, csak meg kell szokni a guggva-alvást.

— Hát hol van a maga tanyája?

— Lejobb, a viz-soron; ha kedve van, el-mehetünk, talán most már elnyugodtak, — s azzal lassan megindultunk a vizparton. A szél pedig széles tenyerével hátunkba kapaszkodott s minden elmaradó utcasarkon fel-felbukkant, mintha mondaná: „Itt vagyok kísérek benneteket, én, a szélkirály. Huhh! Torkom erejéből fujom ezt a hangot, hogy félve szerezzetek magatoknak tudomást én rólam, a szélkirályról, ki ha felszabadulna egyszer igaz lelkével, összefujná a ti kártyaházaitokat, hogy azok lapulva egymásra hullanának...”

Egy ház-sarokhoz értünk, azután egy-két lépést tettünk még a házfal mellett, mikor a fek-

tanya kapujához értünk; egy pincze ablak volt, melyen át a ház földalatti üregébe lehetett lejutni, a pinczelakások táborába, a nélkül, hogy a főkapuzaton át kellett volna haladni. Nem volt rozoga ház s a felső emelet-réteg lakói nem lehettek tengődő proletárok, mert a villanyfény rájuk czáfolt volna. . . Emberem eltűnt az ablaknyíláson és hivatgatni kezdett, úgy éreztem magamat, mintha „Az ember tragédiájá”-ból kiáltanák felém, mikor Lucifer új impressziókra viszi Ádámot: „Ádám, utazunk.” S csakugyan éreztem is, a mint az ablak mögött elhelyezett létra fokán alászálltam, hogy egy más társadalmi rétegbe sűppedek, mint a melyik az utca színén él. A nyirkos földre érve — a pincze talaján — még sötétebb volt, mint fönt az utcán s a szélkirály huhogása még kísértetiesebb hangon szólt, mintha a bagolyhangba zokogás is vegyült volna. . . Egy-két gyufa csillant föl, — előre mentem a sikátoron, néha-néha csillogni kezdett a halavány fényre a fal, a mint a kiverődő salétrom ezüst mohalakja nedves fénynyel felfehérlett.

Egy deszkaajtón áthaladva aztán, beértünk a laktanyába. Egy gyöngé mécses mellett ismertem meg a fekbírodalom földhöz lapuló alakját, de hisz egy erős fény össze is törte volna ezt a félhomályt, mely ennek a földalatti fektanyának igazi, tipikus színe s a benne élő népnek éltető eleme. Ez a szürke szín az, mely nem hagy nyugodni, mely idegeimre hat. Miért van joguk ezeknek az embereknek egy különös színre, melyet csak az

érthet meg, a ki többször leszáll közékük és lassan-lassan hozzászokik az ő levegőjükhöz.

Rászóltam emberemre, hogy tartsa magasabbra a zsírmécsest, aztán úgy menjünk kuczkója felé, mert bizonytalannak érzem lábom alatt a talajt. A mécses egy méterrel magasabbról pislogott le; olyan volt, a mint ez az emberalak a világító-mécset maga fölé tartva haladt, mintha egy pislogó szemű emberszörny vonulna végig azon a pinczebirodalmon. S ennek a siró szemű, pislogó szörnynek könyei azok a füst-pödörnyék, melyek peregve földre hullanak.

Szemem hozzászokott a környezethez és egyszerre csak meglátta a homályban rejtett fekhelyeket. Üres, kiszáradt petróleum-hordók fal mellé rakott sorozata volt a nyugágy, melynek csak dongái voltak épen hagyva, a fedő, meg a fenékdieszka pedig kivándorolt fabőréből, hogy a hordóalakók négykézláb be tudjanak fekhelyükbe csuszni. Ezek a nyomorult hordóalakók csak olyanok, mint a földi férgek, élelmüket a földet turva, a földhöz lapulva szerzik meg, tanyájukat a föld alatt ütik fel, kis hordószerű fekkuczkóban, melyet félig beleásnak a pincze-földbe, hogy még jobban belesüppedjenek a sár-anyagba.

Vagy hat család rakott itten fészket; olyanok voltak, mintha félmeztelen földférges lennének és most egymáshoz bujva, elpihentek volna, hogy holnapra kelve újra kezdhessék földhöz ragadt munkájukat. A hordó-dongák alól felhangzott az

emberalvás szuszogó hangja s mikor itt egyesülve a földalatti zugban, felém hangzott, olybá tetszett nekem, mintha egy nagy magasrendű földi féreg hörögne körülöttem. Egy ismeretlen élő lény, melynek csupasz a teste, ragyás az arcza, a föld nyújtja táplálékát, a földből áll elő névtelen, ismeretlen módon, él-él s aztán nesztelenül visszalopódzik az anyaföld talajába. De anyatörzse mindjobban nő, mindjobban fejlődik a föld alatt a petyhüdt, földszagu levegőben. Ezek a hordólakók úgy át vannak itatva az anyafölddel, mintha minden csöpp testanyaguk csak az volna, mintha vérüket is a szintelen földanyag alkotná...

Emberem kuczkójára talált. Költögetni kezdett egy összehuzódott alakot, az csak szuszogott; egyet-kettőt mozdult inkább öntudatlanul, aztán megint beleásta magát a hordó fenekébe és aludni kezdett...

Egy másik hordó lakója ébredt fel, azt hitte a homályos fényre, hogy a reggel bágyadt pislogása, kívánszorgott a hordó-szélre s aztán kábultan az ámulattól, meg a mély alvástól, — nézett mereven felénk.

A czölöpmunkás feléje ment, motyorogni kezdtek s aztán mind a ketten visszabujtak a hordó-mélyre, hogy összebujva elpihenhessenek. A mécses ott maradt egy hordó fedelén s körvonalaimból ijesztő hosszú szörnyárnyékot rajzolt fel a falra s mikor az én lassu mozgásomra az árnyék szörnyalakja is mozgatni kezdte tagjait,

olyan volt, mintha egy óriás láthatatlan alakja volna az s itt, ebben a földalatti birodalomban most egy ismeretlen szörny lépdene az alvó emberek felett...

Szemügyre vettem minden hordót, hogy meglássam, mit rejtenek belsejükben. Egy szürke szint, egy szürke nyomort, melynek beteges, földalatti szennye csecsemőfejet és férfiarcot csodálatos gyorsasággal ránczossá és ragyássá átformál. Mintha nem volna különbség a kor és a nem között más, csak a koponya nagysága tudatná a kor nagyságát. Ennek a szürke nyomornak csodálatos ereje az, mely itt pokoli munkát végez.

Mikor egy zsufolt, emberhussal telített hordóhoz értem, melyből a gyermeknyöszörgés szendörgő hangon szűrődött elő s megláttam azt a nyomorban egymásra bukó négy gyermekfejet, akkor olyan megdöbbenést éreztem, hogy elálló lélekzetem mellett nem tudtam kivenni az aszszony-jajszót, mely a gyereksírásnak felelt, csak a szél-huhogás sikogatott folyton felém, a mint a fejem fölött, a paloták tornyos bagolyvára körül, tele tüdővel fujta különös hangszerét. Erős érzés volt látni a nyomortól rohadó csecsemőfejeket és hallgatni a szélkirály huhogó kiáltását.

Valami féreg kaparászhatott a hordó fenekén, aztán csuszva, az alvó embereken át, a hordó szájához kicsuszott. Négy esztendő s fiugyermekek volt, egy kis emberféreg, melyen még rajta volt a csecsemőfej alakja, de már a szürke nyomor és a

földalatti légkör rálehelte senyvesztő erejét. Szemei kinyíltak kerekre, mint mikor egy földi féreg a napfényre ér, elkábulva nézte a mécses lángját, aztán az óriás árnyékról reám talált. Nyöszörögni kezdett, ezt ösztöne parancsolta, aztán pedig kicsuszott a hordó száján és czipőm elé guggolt; olyan volt, mint egy meztelen csiga, mikor így a hordóházból kimászott. Csupasz kis teste, sovány bordái, földhöz lapuló alakja szánalomraméltó, megdöbbentő képet adott. Czipőm fekete bőrét simogatni kezdte, aztán sovány kis csápujával, melyet koronkint szája felé vitt, kóstolgatni kezdte... Szegény, szegény féreg, hordóban született sárféreg, melynek csecsemő-alakja van, mikor megszületik, emberalakja, mikor él s a mellett nem más, mint egy földhöz lapuló féreg, mely nem bir kiemelkedni a pinczelevegőből, a sárrétegből, melyből létrejött, melyben napvilágot látott s melybe végzetszerűen visszahull.

A gyermek fázni kezdett a hideg földön, úgy látszik, a hordó belseje mégis csak nyujt valami meleget, melyet az összezsugorodott embertestek adnak; lassan mászni kezdett a földön, hogy fekhelyére érjen s most még megdöbbentőbb volt a hordóféreg alakja. Kezembe fogtam, fölemeltem, hogy egyszer még szemébe nézzek ennek a kis semmiségnek, de mikor sirogatni kezdett, visszahelyeztem a hordó belsejébe, a többi gyermekfej közé, abba a rothadó nyomorba, melyből megszülettek s mely majd elpusztítja őket...

A többi hordó is rejtett magában sok szunynyadó emberférget, de azt a megdöbbenő érzést, melyet a négy egymásra bukó gyermekfej adott, nem tudta tulbecsülni, felülmulni egy sem... Az a négy gyermekféreg, meg a környezet, a melyben betöltötték a hordó mélyét, oly látvány volt abban a földalatti levegőben, hogy lelkem erős érzése nem birta kiállani tovább az impressziót, meg a szélkirály süvöltve huhogó hangját, hanem megriadva elmenekültem onnét. A hordó-lakók ismeretlen birodalma egy pillanatra itt feltárult előttem, de ez a pár pillanat, a féregszerűen mozgó emberek, kik nyujtogatták felém sovány, kiaszott csápkezeiket, oly riasztó képet adott, mely egészen megzavarta lelki nyugalمامat. Ez hát a paloták legalja, ezekre a nyomorult férgekre van építve a mi társadalmunk, melyre minden fölötte lakó társadalmi réteg rátámaszkodik teljes társadalmi súlyával, kezdve a petróleumégetők proletár hadától, fel a villanyfényben lakók ragyogó birodalmáig. Ez a társadalom épületének altalapja, melyre az épület fundamentuma van lerakva. A hordó-lakók birodalma a legalsó réteg, melyre sok száz más ránehezedik, hogy azt mind közelebb nyomja a földhöz.

Mikor felszínre értem, már hajnalodni kezdett s a gyenge szürkületben az új hid épülő vázalakja közül egy-két emberalak mászkált a kövek között. Valami gőzsip szólalt meg s a szürkületből mind sűrűbben kezdtek az emberfejek lát-

hatóvá lenni. Csak körvonalukat és mozgásukat láttam, a mint a fektanyáról mind a munkahely felé mentek. Ezek voltak a hordó-lakók.

Több százan voltak ottan, sok pinczefenék lakója ott volt, hogy az épülő hidat megteremtse. Szürke alakjuk elmosódott a szürke ködben s a mint lassan eltávoztam, egybefolytak a levegő-köddel.

Nem láttam többé őket, csak zakatoló, vergődő munkájuk zaját hallottam folyton, melyekkel a köveket hordták és a földet maguk előtt földszaggatták. Sötét, fájdalmas érzés üzött vissza lakásomra; a hordó-lakók, a földalatti emberférgék sötét birodalma nem hagyott nyugodni egy pillanatra is... Folyton az ő küzködő munkájuk, névtelen rohadó életük izgatta lelkemet... Nyugodni próbáltam, de valami zakatolva üzött, mintha valami folyton sikoltaná: „Szél huhog az utczasarkon, emberhus rohad valahol, emberhus, a tömeg husa, melyen mi járunk, mi tipródunk s melyet öntudatlanul, de teljes erővel paskolunk.“

Temetőben

Temetőben.

A temetőben jártam, a sírok körül. Nem volt szép idő, inkább csunya, borongós őszi hangulat és hozzá hideg. Én nem szeretem a hangulatokat, mert hamar rabjukká teszik az embert s aztán alig lehet kiszabadulni abból, mert ez a hangulat-köd nyomasztólag ráül a kedélyre. Elvágtyam a temető-kertből, elég volt a bolyongásból ebben a csöndes tartományban; azért a kopár csonttá vedlett fák közül kiiparkodtam a rét felé. Ugy gondoltam, a hátsó kapun kijutok a sírkertből s aztán az új ligetnek veszem utamat, ott már szép utakat vágtak a sétálók számára — azon aztán hazajutok én is. És egy napra akkor újra vége lesz ennek a céltalan bolygó életnek, a mely a végeztől számomra adatott. Gyorsan mentem, a sírkövek gyorsan maradoztak mellettem, a fák is eltűnedeztek rendre, a bokrok gyérültek, az utakon nem volt már friss kavicstöltés, a sírok régi hantolásuak voltak és úgy lerogytak már a földbe, hogy alig látszott, hol van a föld és hol a sirhant. Az egész hely elhanyagolt volt már, hisz ide nem temettek sok év óta senkit, megtelt ez a környék és föladták a gondozását.

Egyszerre elakadt az ut is előttem, nem volt semmi körülöttem, csak egy régi sirmező, melyből a fejkövek álltak ki és más semmi. Teljesen eltévedtem, nem tudtam, merre menjek, aztán sötétedni is kezdett már. A távolban a sirok között egy pár alakot pillantottam meg, amint egy csoportban állva tanakodtak.

Egy pillanat alatt elhatároztam, hozzájuk megyek és átugrálva a sirhalmokat, siettem feléjük. Ez volt egyike a legrosszabb érzéseknek, amit eddig ismertem, ez a sirokon való séta. Mindig valami hideg futott át a hátamon és azt gondoltam, hogy a mélyben fekvő halott megharagszik rám, amiért átlépek sirjukon. Azért mindig úgy magamban bocsánatot is kértem tőlük, ne haragudjanak, amiért átlépek rajtuk, de az utat tévesztettem el és azok felé a jó emberek felé megyek, akik ott a távolban álldogálnak. Mikor közelükbe értem, megijedtem azoktól az emberektől, olyan furcsák voltak és gyanakvólag néztek reám. Meg akartam nyugtatni őket, az utat keresem, csak azért zavarom munkájukban. Az egyik azt felelte:

— Azt mi nem tudjuk, nem az a mi gondunk most. Ha licitálni akar, tartson velünk, ha nem, akkor elmehet arra, amerre éppen akar!

Csodálkozva kérdeztem:

— Licitálni, de hát mire licitálnak maguk?

Rámkiáltott az egyik:

— Hiszen látja, ezeket a sirokat fölszántják,

ami sirkő még ittmarad, azt dobra üjtük, ha akar, vehet egyet, valamire talán használhatja!

Nem feleltem, de úgy megijedtem, aztán belül a lelkemben olyan rossz volt valami: Istenem, ezek sirköveket licitálnak! Hát még ezt is lehet értékesíteni, hát igazán mindennek csak pénz az alapja, a többi csak az idealisták hazugsága?

Miért nem maradhat az a kis darab kő annak a szegény halottnak, hisz már csak azon át tudjuk, hogy valaha ő is járt a földön. Most azt is elviszik, aztán a föld ránczot sem vet ott többé, ahol ők nyugosznak. Ugy éreztem, hogy mégis csak az az egyetlen, ami visszamarad az élet után, amit rövidröptű éltünk nyomán alkotunk. Egyik azt éneкли verseiben, hogy boldog volt, a másik végigsíratja szerencsétlen életét, aztán ezek az örömdalok és siró énekek nemzedékről nemzedékre szállnak, mikor már az, ki azt eldalolta, még poralakban sem létezik.

Ugy fájt a lelkem, amikor ezt az árverező hadat elnéztem és mindig, mikor egy sirkövet eladtak és azt kitepték a földből, azt hittem, felkiált valaki alulról:

— Ne bántsatok!

Én is szerettem volna rájuk kiáltani:

— Nyomorult hiénák, pusztuljatok innét!

De oly gyöngé és erőtlén voltam, mint talán még soha életemben. Nem menekültem el mégsem innét, valami arra ösztönzött, hogy az emberek után menjek, valami fájó sejtelem, valami titok-

zatos ösztön, vagy nem tudom mi. Követtem az árverező népet, csak azt tudom. Egy sarkó előtt álltak, mikor utólértem őket, megnézték a kő anyagát, megmérték a magasságát, aztán megkezdték a munkát. Körüljártam a sarkövet, fehér márványból készült, tetején egy kis kő urna állott, azt fátyol takarta be, s a márvány fátyol végig omlott az egész kövön, egészen le a talapzatig. A fátyolrúncok között, a kőlap középtáján egy kis sima hely maradt még, arra volt felírva a földalatti üreg lakójának neve. A név maga elmosódott, csak annyit birtam kibetűzni még: „Helénke!“ E szó alatt a vésett írás olvasható volt még: „Husz évet élt s boldog szerelemben élte utolsó éveit!“

Az árverezés elnöke kis fapálcájával ráütött a kőre:

— Ki ad többet érte?

S a többiek elkezdtek alkudni szegény Helénke sarköve fölött. Ugy fájt nekem, hogy ezt a szegény teremtest meg akarják rabolni ettől a kis kőemlékétől, azt a kis Helénkét, „ki boldog szerelemben élt!“ s ma már nincs senki, senki, aki eljőjjön érte és elvigye innét, hogy fel ne szántsák fölhintolt sirját csontjai fölött. De legjobban az hatott rám, hogy boldog szerelemben élt, aztán meghalt oly korán s most eltűnik minden emléke a földről ily ridegen. Nem vártam végig az utolsó kikiáltást, odakiáltottam egy kétszeres számot, mint a milyenekkel az alkuszok küzködtek. Egyszerre csönd lett a tömegben s az elnök az én javamra le-

ütötte Helénke sirkövét. Rögtön a pénzért jött, nagyon bizalmatlan volt. Kifizettem; akkor nyájas akart lenni és udvariasan tudtomra adta, holnaputánig rendelkezhetem a kővel, ha addig el nem vitetem, eladják újra, másnak. Annak aki jön. Megköszöntem figyelmeztetését, arra ők elvonultak és én magamra maradtam sirkövemmel.

Magam sem tudtam, mit teszek majd véle, odaültem a kő mellé és úgy magamban szegény Helénkét akartam kiengesztelni, hogy ne vegye zokon, amiért elviszem ezt a követ a feje felől, de hiszen ezek a szívtelen emberek úgy is elhordták volna azt. Nem fogom rosszra használni sem. Csak elviszem, — elviszem a magam számára. Hisz az ő élete épp az ellenkezője az én életemnek. Ő élt boldog szerelemben és abban az édes illúzióban is halt meg. Engem pedig ez életben mindenki hitegetett, megcsalt. Jó lesz majd ez a kő az én fejem fölé, szépen megfordítjuk s aztán a hátlapjára felírjuk az ellenkezőjét. Itt is egy darabig a nevem fog fényeskedni, de aztán lekopik erről is a cifra írás s csak keresztnevem marad meg talán: Alatta pedig az én kis versem, életem képe e pár sorban:

Élt és élte hosszát átszenvedte,
Mert igazán soha, senki sem szerette!

Hazafelé mentem, az alkony ködje sűrűn nehezedett már a tájra és ez a szomorú milieu felszakította fájdalmamat. Késérőséggel telt meg

az ajkam, avval a keserőséggel, mely lelkemből fakadt. Nem volt annak egy hamis hangja sem, én részemről sohasem hazudtam érzelmeket, nem olyan szövésű az én lelkem belseje. Nem tudtam megnyugodni, sem semmiképen megérteni, mit vétettem én a világ ellen, hogy a legtöbb ember természetbeli kötelességének gondolja azt, hogy engemet üldözzön. Hogy mikor arról van szó, hogy engemet szerencsétlenné kell tenni, akkor még a legkomikusabb ugra-bugra alak is otthagyja mesteriségét és higvelejű fejét azon töri, hogy tegyen engemet szerencsétlenné.

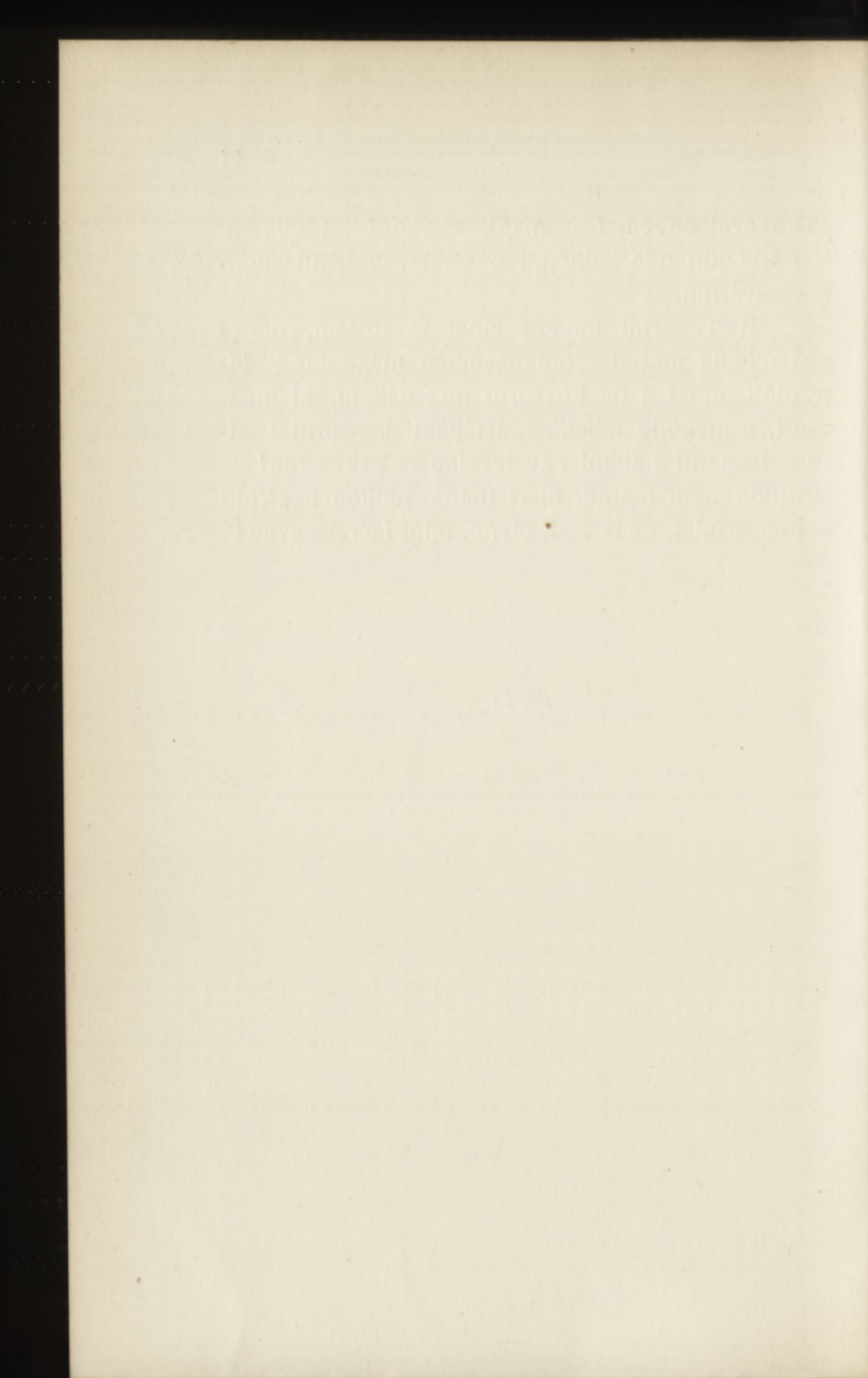
Mit vétettem én az embereknek, vagy ez volna a végzetem? — Oh nem! A végzet oly lelketlen soha sem lehet, amely rosszak az emberek. Mostan már nincs másom, csak végtelen keserűségem, fájdalmas énekem és az a sirkő, amelyet az imént szereztem. És ez elég! Mert addig fogok énekelni, amig milliók lelkében visszhangot nem lelek az én dalaim s addig fogok küzdeni, mig könyveimbe beleszorítom lelkem különös erejét. S abból nemzedékről-nemzedékre szállva, minden generációval egyszer újra születek. Hiszem s tudom, ha igaz a tűznyelvek regéje, akkor bensőmben egy ily láng lobog; ez izgatja lelkem, unszolja énem; alkotni vágyok — ez minden szemvédelmem.

Nem félek semmitől, szembeszállok mindenkivel, hadd huzzák rám a sirtakarót, onnét is kilátszom a föld fölé. Az a kis sirhalom Helénke

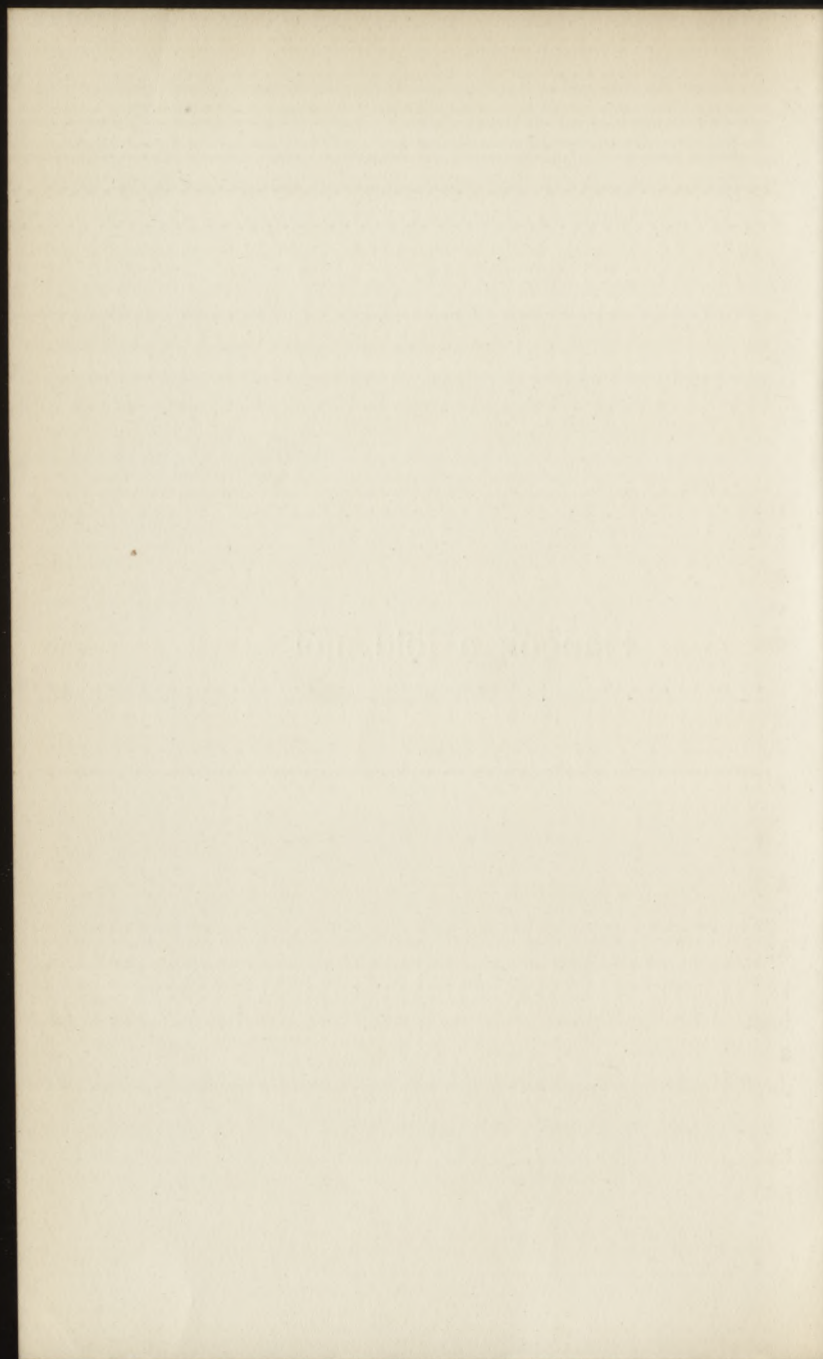
sirkövével enyém lesz majd, egyedül az enyém. S bárki jön oda zaktlatni engemet, visszautasítom s elzavarom.

Mert bármi módon elhal is testem, annyi erő mindig marad csontkezemben még, hogy ki-nyulok onnét s ha koszorut hoz nékem, ki megcsalt, s megölte lelkemet, letépem koszoruját sirom tetejéről s abból egy levélke — esküszöm! — siromon nem marad, mert utána hajítom: „Vidd a koszorudat, ez is csak olyan, mint igéretszavad!”

Hangok a föld alól

Hangok a föld alól.

Az egész szobát betöltötte a gyászolók komor tömege; mindenki, a ki csak ismerte, eljött, hogy még egyszer lássa, még egyszer elbucsuzzék tőle; aztán alakja eltűnik azontulra oda, a honnét nincs visszatérés, a hol nincs többé jour, sem teaestély, sem semmi abból, a mi idefönt van.

Szegény barátnőnk, mennyit köszönhattünk neki, mennyi kellemes órát, mennyi lelki élvezetet, mennyi finom mondást, melyek mint kis joujouk olyan parányiak, de ép oly kedvesek, úgy hogy az ember mindig visszatér, hogy fölidézzé a szellemes aperçut, mintha el akarna játszani vele pár perczre, egy pillanatra csak. Most koporsójában pihent, lezárt szemekkel, viaszsárga arczczal és utolsó jourját tartotta. Minő sötét pastel! Mikor vége volt az idénynek, vége a jourok korszakának, akkor ő még egyet rendezett, a rendes napon egy utolsót, egy feketét. Mindenki jelen van, a ki csak jourjait felkereste. Az egész szoba fekete és mindenki fekete és a jourhangulat oly gyászos, oly sötét. Ő ott van középben szalonja belsejében és mindenki ott áll ő

körötte, senki sem szól, mindenki csendes; mint az, a ki a fekete jourt tartja. Új vendég érkezik, valaki megszólal mellettem: „Szegény, ha tudná, hogy ő is eljött, hogy meg lenne elégedve!” A másik is mond valamit, csendes monoton hangon: „Igen, ha a névsorát meglátná azoknak, kik eljöttek az utolsó találkozásra, — mennyire örülne! Örülne, hogy mennyire becsülték őt — de ezt csak halála után láthatta volna igazán, teljes valóságban!” Egy pap beszél most, aztán elviszik őt saját jourjáról és mindenki megy utána, hogy kísérje, elkísérje oda, arra a helyre, melyet csak akkor keresünk fel, mikor valaki kiszakad mellőlünk s azt elteszszük, hogy soha többé ne lássuk alakját, mert ott csupán egy kereszt van fejük mellett már, a mire csak nevük, aztán meg esetleg valami az életükből van felvésvé csupán. De ezek a közelvények olyanok ott a sirkertben, mintha kőkarok lennének, melyeket az elköltözöttek tartanak föl a föld mélyéből, hogy jelt adjanak magukról, hogy hol vannak és kik voltak ők. És így van az tényleg, onnét is kilátszik mindenik az élők közé és oly magasra emelkedik fel a föld felé alakja, a mily nagy ő a földön valójában volt. Némelyik még aztán kezd nőni, a mint az idővel minden kicsinyes földiség lehámlik, eltűnik emberi alakjáról és csak ideális lelke emelkedik ki a multból tiszta, átlátszó, világító erővel.

A holt csontok fölött tehát egy szellem-birodalom él, melynek ereje, varázsa van mi fölöt-

tünk, mert mi folyton csak felé nézünk, kik testalakban már nem élnek, csak szellemszárnyon uralkodnak. És ez a legnagyobb erő, a legnagyobb uralkodó, a szellemóriás, ki lelkével visszajön a sirból és nemzedékről nemzedékre szállva, újra megszületik, minden generációval, hogy míg érző ember él, addig éljen ő is a földön. Ha így nézzük a temetőt, a hová a halottat viszik, akkor az nem oly rettenetes hely, hanem egy szent pantheon, a hol mindenki, ki alkotott valamit a földön nemzetének — boldogan pihenhet meg. Csak lelkileg szabad arra felé néznünk s akkor nem látjuk a kérlelhetetlen földet, mely elföd előlünk annyi-annyi mindent, hanem azok a kőkarok elénk tartják az örök törvényeket, melyek az életből fakadnak s aztán a halál által leszűrve vissza maradnak. Akkor nem rémitőek a kőkarok, hanem inkább hivogatóak. Az egyik azt mondja: „A világ csak hangulat!” — tehát csak a halál igaz! A másik a szabadság tűz erejét hirdeti, mindenik int, mindenik beszél, az ő könyelvén, csontokhoz illő hangtalan nyelven.

A halottat elviszik lakásából, hogy azt soha viszont ne lássa. Mikor megmozdul lassu hullámmozással a fekete tömeg: vízió fog el, elmosódik minden, szemeimet lezárulni érzem; aztán mintha emelne valaki, mintha vinnének, énekszóval kísérenének, talán én vagyok a koporsóban, engem bucsuztatnak. A vízió ereje alatt tovább szövöm álmaimat, igen, egész bizonyos vagyok, én haltam

meg és most eltakaritanak. Olyan jól esik még egyszer visszanézni, látom: barátaim is voltak, ottjárnak közel a fejemhez, a Dezső meg a Pista, Zsuli is eljött, még koszorút is hozott. Feri is szomorú egy kicsit, Ödön is úgy néz ki, mintha bántaná valami — én pedig oly boldog vagyok, a milyen az életben soha sem voltam. Nem fáj semmi, nem bánt senki, nem jöhet utánam senki, — magam vagyok koporsó-magányomban és itt nem fog megcsalni senki sem. Mert ha hitegetnek, nem hallom, ha hívogatnak nem felelek semmi hívásra, én nyugszom, eleget fájt a lelkem, míg agyidegeim működésben voltak. Most már jól van minden, örökre jól. Nem lehet letépni lelkemről a kit szeretek, mert nincs lelkem, nem csalhat meg az, ki szerelmet ígér, mert nem hallom ígéretét, nem érhet más bántódás, mint az, hogy beroskad a koporsóm födele és föld folyik be hozzám és akkor nem leszek én sem, csak föld lesz mindenütt... És ez a legjobb a mi lehet, hisz abból teremtünk, oda szállunk vissza, ez az ős anyag s a vele való egyesülés a legfőbb jó. A görög regék is azt mondják, az arabok is úgy álmodták, én is csak ezt hiszem, ezt vallom, ez az életcéloim. Lehet sokféle hatalom a földön, mely mind csodás erővel bír, de milyen semmiség az mind ahhoz az erőhöz, melylyel az anyaföld magához visszaszívja az embereket. Mi ezt úgy hívjuk: Halál. Olyan rémesen hangzik a neve, pedig olyan csendes a járása, olyan megnyugtató

az érintése és olyan puha a birodalma. Álmok országa nem lehet szebb, mesék hazája nem lehet édesebb, mint az, a hol ő uralkodik. És így minden temetés nem más, mint egy látogatás, abba az országba, a hová csak a halál engedelmével lehet belépni nekünk, kik kint maradtunk. Koporsómat viszik, mind közelebb viszik a kőkeresztek tábora felé, pedig még valamit tennem kellett volna a földön, valamit alkotnom s aztán elmulni csak. De oly sebesen ment minden, olyan futva, mintha gőzmozdony hajtotta volna gépezetemet, hogy minél gyorsabban keresztül rohanjak azon a közön, mely az élet és a tulvilág között van. Most már csak egy vágyam van, így a koporsóban fekvé, hogy kinyujthassam végrendeletemet barátaim közé, melyben mindenikre hagyok örök emlékül egy-egy szikrát tüzelekem erejéből, egy szikrát, mely visszahoz engemet mindig az ő emlékezetökbe, hogy el ne mulhassak végleg sohasem.

Elmulni test alakban jó, de irtózatoss érzés lenne megsemmisülni úgy, hogy lelkünk ereje fenn ne maradjon, belevésve az élve maradók lelkébe. A halál ott szűnik meg, a hol az egyéniség kezdődik. Nem halhat az meg, ki eszmének él, ki egy nép érzését visszaadja, alakba önti, kifejezi. Ebbe az alkotásba öntudatlanul bele szűrődik a mester alakja, teljes valója, mely mindétig fönnmarad. Mennél nagyobb az akarat, annál nagyobb az erő és annál nagyobb a súly, melylyel az

egyénség uralkodik. És mégis, hogy megdöbbenik az ember, mikor egy lélekben halhatatlan emberkolossz kidől. Megijedünk, hogy roskadása magával ránt bennünket is, mintha a föld is remegni kezdene, pedig semmi más nem okozza azt a bennünk feléledő félelmet, mint az, hogy annak a hatalmas elmének végtelen sulya, akkor, abban a pillanatban, teljes hatalmával ránk nehezkedik. Mert az egyénségek a mi vezetőink, a mi oszlopaink, ezek czölöpök az élet pusztaságában, melyekben mi, ha vihar éled, megkapaszkodunk, de ezek maguk állnak, egyedül s nincs mellettük semmi sem, csak a föld, mert az az ő rendeltetésük, az ő végzetük, hogy külön álljanak — elzárva mindentől, családtól, gyermekektől, mert az ő életükben nincs és nem is lehet megalkuvás, ellágyulás — csak kérlelhetetlen akarat és kőkemény erő. Ez nem boldogság — de küldetés, jutalma a nemzet hálája és milliók szeretete, roppant sok ez, egy óriási ajándék, egy fényes korona, a melyből azonban mindig hiányzik egy briliánt, a legfényesebb kő — „egy“-nek szerelme. Egyénségnek lenni szép dolog, de sohasem jó, mert hisz mi az ő élete, nyugalom semmi esetre sem, de egy örök lelki harcz a tökéletesedés felé; mely kezdődik a lelki élet forrásával és elnémul a sirnál. Boldog csak az lehet, ki együtt uszik az árral, de ki fölemelkedik lelki finomság révén oly magasra, hogy a köznapi életbe bele lát, mintha toronytetőről nézné a többi embert, annak csak fájdal-

mat tud nyujtani az élet. Tövis-koszorut viselni egy életen át és szenvedni hangtalan fájdalommal, annyi, mint kiválni az emberek fölé és az egyéniség erejével, ember-alakban kifejezni az eszményt.

*

A menet a temetőhöz ér, a sir előtt nyugszik a koporsóm, most süllyedek alá örök otthonomba, föld hull vasköpenyem tetejére és én eltüntem örökre. Szeretnék kiáltani egyet, egy messzehangzó hangon, mely megrázza az embereket, hogy azok egy pillanatra visszaforduljanak és mind sirom felé nézzenek: „Megálljatok barátaim, velem egyivásu emberek, ha én kinyujtom majd kőkaromat a sir mélyéből fejem fölé, irjatok rá pár szót, de nem a nevemet, hanem véssétek be fekete betűkkel a szürke kőalapba az én szavam: „Mindenki megcsalta!”

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME
BY
JOSEPH NEALE
OF THE BOSTON BAR
IN TWO VOLUMES
VOL. II.
BOSTON: PUBLISHED BY
J. B. LEECH, 15 NASSAU ST.
1845.

Ősz

340

Ő s z.

Miért kopog ősszel a faág minden szélcsapásra, olyan rémes kopogással, mintha titokzatos koporsó födelét szögelnék fakalapácsütéssel? Talán a természet vad ereje megérzi a halál közeledését vagy talán a virágot hullató, dermesztő szél már a csontkezű démon előre fujt lehelete? S azt jelzi: annak a bejelentője ez! Nem tudom! — De lehetetlen elülni a fa alatt az alkonyuló nap után, mert azonnal kezdődik a titokzatos kalapácsolása a faágaknak, mely gunyosan utánozza a koporsócsinálók riasztó ütéseit. Talán ez a nagy fa koronás fejdíszével és zömök törzsével nem más, mint jelképe a sejtve létező, tőlünk alkotott s a mi vérünkéből készült társadalomnak. Az ágkopogásra hulló levelek meg, melyek elhalva letűnnek, — az ember-lakók, kik lesodródnak az élet fájáról, aláhullanak, de anyagjuk termékenynyé teszi az anyaföldet. S a nagy, széles koronájú fa — a társadalom — belőlük nő ki és az ő földolgozott anyagukból fejlődik s kel életre. Oly szövevényes ennek a fölépítése, hogy jobb nem kutatni a hálószerű szálak között; csak nyugodtan nézni

a fát, a mint lassan hullatja lombdiszét és beágyazza vele a földet maga alatt... Csak hadd hulljon a fa levele és csak hadd kopogjanak a faágak... jön új élet és a targallyak mind lombra fakadnak. A fatetőről érett levél hullott alá, de a kis zörgésre a többi lomb fájdalmasan, szinte sirva zizegett...

*

Az egész család együtt volt az asztalnál, a négy fejlődő fiú gondtalanul várta, hogy kicseréljék tányérukat. A karosszékben ülő alakot már megtörte az élet, régi lappangó baja mint a faféreg emésztette belsejét s a szegény egyszerű asszony teljes tudatában volt beteg férje állapotának. A küzködő ember eléggé ellentállott, de válóra ránehezült a hatvan év. A nyaralóban voltak, az ősz erősen közeledett és minden fa sóhajtásában jelentkezett csalhatatlan jellel. Csak ki kellett nézni a kertbe, s egy szempillantásra látni lehetett, az egész hegyoldalon, hogy az ősz megjelent; a levegő ködös színe, a nap tulságosan aranyos, de erőtlen sugara és az a megmagyarázhatatlan benső fájdalom, a mit minden ember érez, mikor látja a száraz levelek hullását, elárulta azt. Az asztalnál új fogást váltottak s aztán tálczára rakva, bevitték az őszt. Bármily hihetetlennek is tetszik, az az óriási gyümölcscsoport, abban az ügyes elrendezésben — teljesen visszaadta az ősz elképzelt alakját. A sárguló körte, közte a zöldes és kékülő szőlőfürtökkel, piros arcú alma, hamvas hátú magvaváló szilva és végezetül az a ködszinű

baraczk, szépen egymásra téve, föltornyosítva, tökéletesebben bemutatta az őszt, mintha sárguló gallyat vagy bármit is az őszt remekéből hoztak volna be. Az a gyümölcsoszlop a beköszöntött őszt képe volt.

A beteg megszólalt, mintha rossz sejtalem gyötörte volna, mikor meglátta maga előtt a gyümölcs-halmazt.

— Talán utolsó lakomára készülnek ebben a házban, lehet, hogy öntudatlanul, de lelkem mélyén sejtelnem sugja, hogy az őszenek ez a gyümölcsalakban kiszakított része számomra küldött... Hogy aztán ne izleljek mást...

Az asszony vigasztalni kezdte:

— Mindig az őszt képzeled magad előtt s szinte rettegve félsz közeledtétől, mintha valami összefüggés lenne közted és a közt a szép évszak között.

— Van is, meglátod, hogy van, őszzsel sok virág élete kialszik és az őszt, az őszt sok beteg embert lekaszáll.

— Hadd el ezt a fájdalmas töprengést és nézz körül, az asztal mellett saját életedet látod, a gyerekekben föléledve... És nézz ki a kertbe, az őszenek virága látszik csupán, pusztulásának semmi nyoma. A falevél színes és sárga... és a beteg ráintett:

— És oly beteg, mint én. Mire a platánfa lehullatja levelét, én is lesodródok valahová innét.

Egy napig süttött még a nap, aztán ereje

bágyadt mosolygássá vált, ez nem volt már az életerő jele, csupán a haldoklás előfénye. Az idő mind komorabb lett, a sötét köd titokzatos gyászfátyolként borult a földre, hogy eltakarja a haldokló természet megváltozott vonásait. A hegyoldal nyaralói mind álmra zárták szemüket és olyan néma arczczal álltak a kertek közepén, mintha a bennük lakó emberek meghaltak volna. Csupán egyben égett még láng, az is virasztó mécses volt, nem ébresztő lámpafény. A megtört beteg ágynak esett, hanyatló ereje erősebben kötötte oda, mintha vaslánczczal szoritották volna le. Idegesen működő, fölbomló szervezete siránkozóvá tette, minden zajra figyelt, minden izgatta idegeit. Szívének reggel óta elállt verése csak koronként működött és életet csak az idegek munkája és az éter felszívódó ereje lehelt bele. Néha a szél zugására fölriadt s ilyenkor kétségbeejtő hangon mondogatta:

— Halljátok, most kalapálják az én koporsómat, egy koppanás, most a másik, erősen verik a szögeket, jó erős is legyen ám! Csak rajta! Most egyszerre husz ütést is hallottam, úgy látszik, sietnek, hogy el ne késsenek! Nem fognak elkésni, még birom erővel, igaz, hogy csak úgy élek már, mint a kótyagos madár, melyet fejbe lőttek és fölfelé röpül. Én is azt teszem, mind följebb, mind följebb emelkedem, mind nagyobbra fejlesztem magamat és aztán egyszerre, mikor már hihetetlen magasan leszek, szétpattanok s akkor mindennek vége lesz.

Ezekre a szavakra nem felelt senki, csak titokban csordult le egy-egy könnycsepp az arczon, azt is nagy vigyázva letörülték tüstént, nehogy a nedvesség fénye meglássék rajta. Kevés étert adtak neki, a mi pillanatra ismét föllesztette csalóka módon. Megismerte legkisebb fiát, magához hívta, aztán fejét, mintha csókolni akarná, oda szoritotta maga mellé a párna tetejére, valami juthatott eszébe, nem csókolta meg gyermeke fejét, hanem halkán kérni kezdte:

— Menj, fiam, menj ki a ház elé, nézd meg, hull-e már a platánlevél a fáról... a platánlevél...

A fiucska kiment, lassu, félénk lépéssel, a beteg pedig újra álmodozni kezdett.

— Magasan járok, egyik kezem most a felhőbe ért, milyen különös, nem nedvesedett meg, de milyen hideg, megfagyott, egészen csonttá fagyott, ez nem jó... arra felé van a nap, az még melegít, a másik kezem oda nyujtom... Így ni! Ez sem éget, ez is jéghideg. Különös, ez oly magasság már, hogy a meleget nem tudom megérezni, nem tudom lekötni a magam számára... Mert oly magasan vagyok, hogy a föld eltűnt előlem egészen és én a tulvilágba látok át... különös hőség van, mintha a lemenő nap pirosságának volna melegítő ereje... de a többi láng hideg, mind dermesztő hideg, épp úgy mint Aladdin csodakertjében.

Kint a szabadban erős szélroham verte a fákat,

erre a haldokló fölriadt csöndes álmodozásából és kétségbeesetten kiabálni kezdett:

— Mikor készül már el az a koporsó, minek ez a sok kopogás! Meg lehet azt egyszerűbben is csinálni! Ugyis elrohad, aztán vége lesz, akár-hogy is mesterkedtek most mindannyian rajta!

A doktorral egymásra néztek, aztán az egyik intett, mintha ezt mondaná: Utoljára még egy kis étert, aztán úgy sem lesz szükség többre. A beteg erre megnyugodott és csöndesen leste az ajtó nyílását. De mikor a kis fia belépett, megint idegessé lett és nem birt többé uralkodni éterezett idegein:

— Láttad a platánfát, van még levél rajta?

A gyermek nem válaszolt. Sirni kezdett.

— Lehullott, mind lehullott, úgy-e? A levél... a levél...

A fiucska ráintett.

— A szél kavarja őket...

Ugy látszott, mintha megnyugodott volna.

— Mondtam: éreztem lelkemben az utolsóig... A faágak kopogtak... s a levél a platánról lehullott...

Ajka még mozgott egy perczig, mintha kiáltani akart volna:

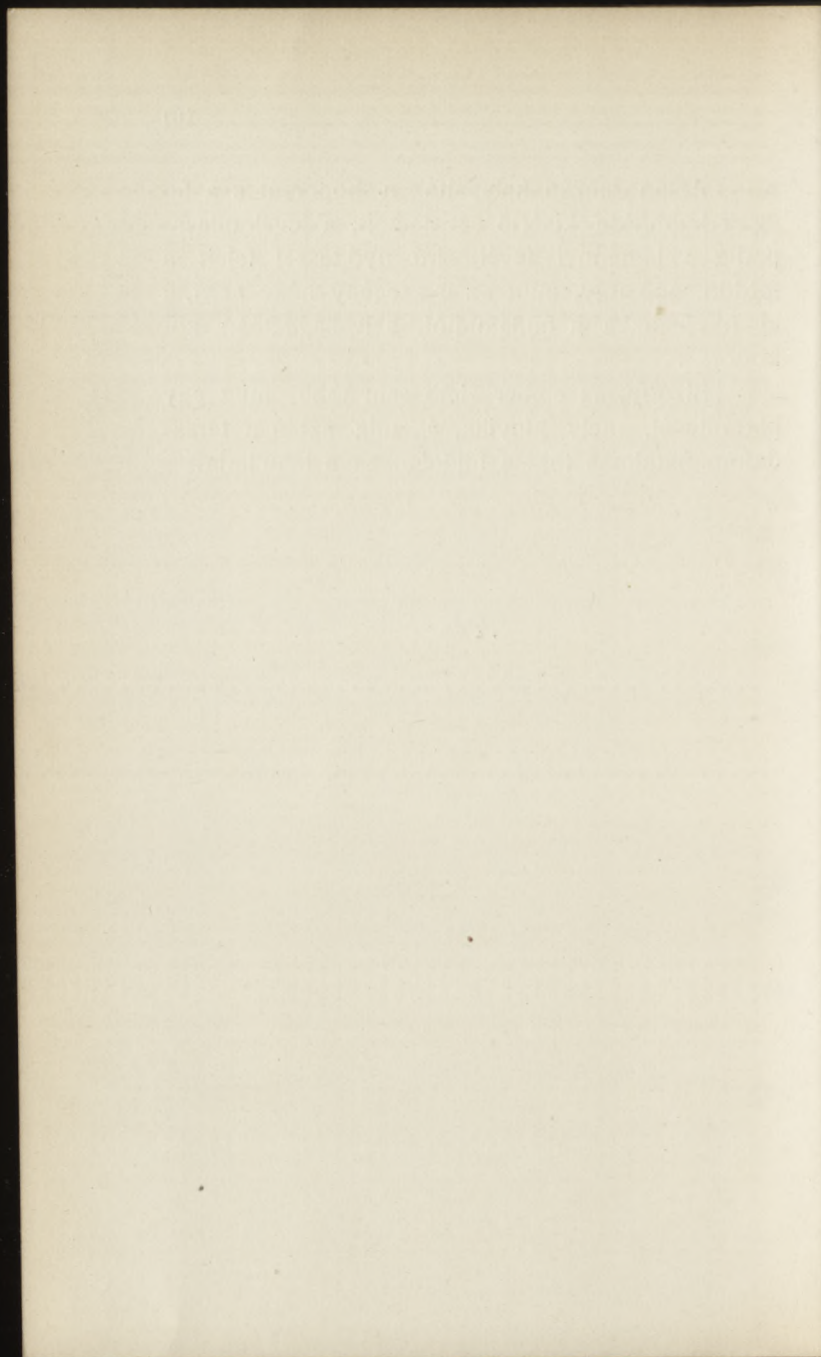
— A platánlevél, a platánlevél...

De élete elvégződött s ő lesodródott a földről...

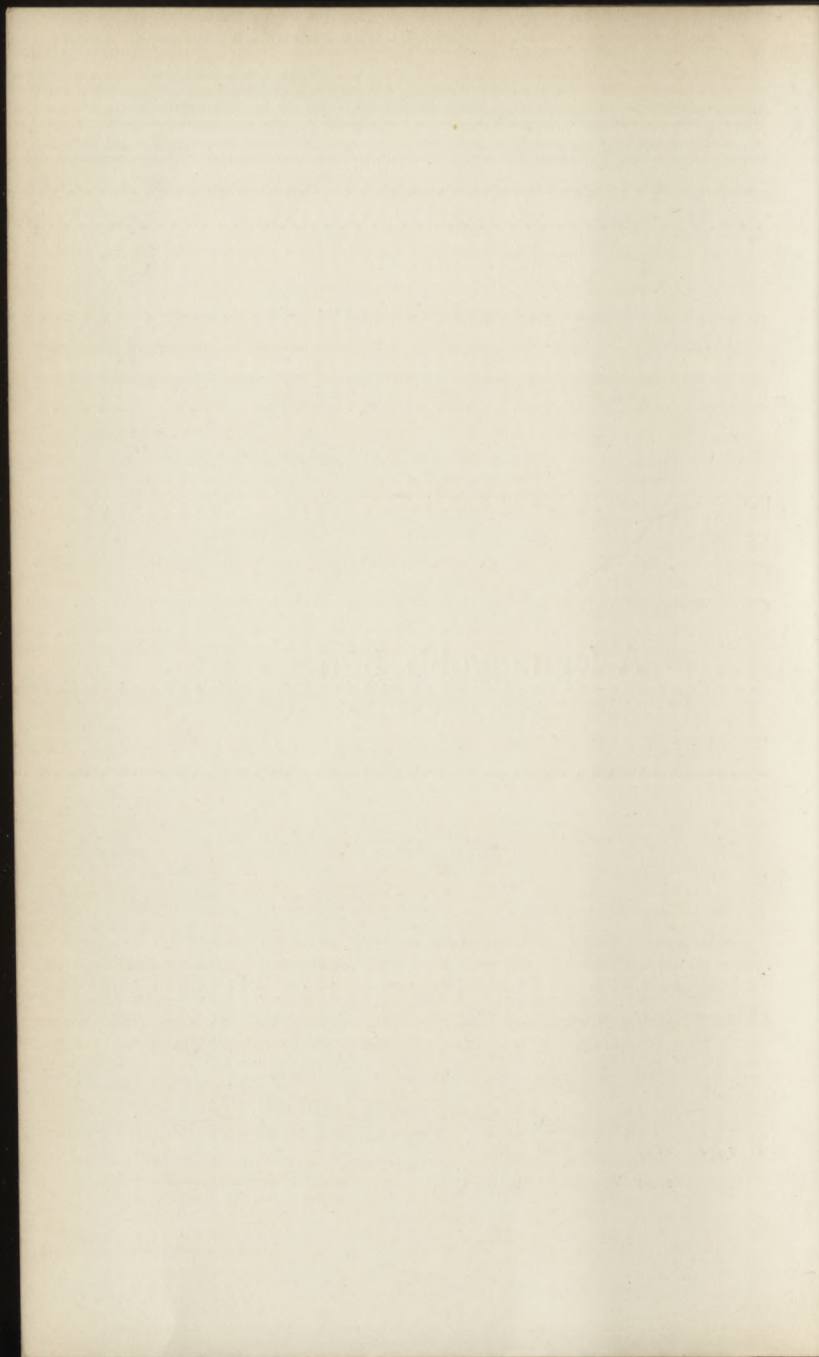
Aztán igazán kalapálták a koporsót s a fágak kopogása kísérte ezt a zajt, a levélhullásra pedig valamennyi levél siró nyögéssel felelt a földön, épp úgy, mint az a szegény négy árva, a ki összezuzva a fájdalomtól, szívszaggatóan zokogott...

Bizony, az ember élete sem több, mint egy platánlevél, mely kinyilik, él, míg aztán a társadalom hatalmas törzse földolgozza s lehullatja.

A legnagyobb bűn

A legnagyobb bűn.

Érdekes eset foglalkoztatta a társaságot ; egy leány megölte fiutestvérét, aztán a szeretőjével megszökött. Klubokban, tea-estéken, mindenütt ezt a rémes esetet tárgyalták ; a nők borzongva emlegették, hogy ez már olyan bűn, a melyet leány nem igen követett még el, mert az asszonyok idegrendszerre képtelen ilyen rettenetes bűnre.

Az egyik zsuron javában tárgyalták a gyilkos leány történetét ; asszonyok, leányok, fiatal emberek erről beszéltek mind, mikor egy hosszú-haju, sápadt fiatal ember érkezett a társaságba. Mindenki az ujonnan érkezett felé fordult kérdéseivel, mintha az új vendég már részt vett volna a beszélgetésben :

— Ugy-e borzasztó ez a gyilkosság ? Ugy-e, ez a legnagyobb bűn, a mit nő, a mit ember elkövethet — testvért megölni ?

A fiatal ember leült, végigsimitotta haját s csak annyit mondott :

— Van ennél sokkal nagyobb bűn is, még sokkal nagyobb is.

Csodálkozva néztek rá, de Gerő, a társaság

szóvivője, magyarázgatni kezdte, hogy csakugyan ő is emlékszik még rettenetesebb esetre. S olyan élénk színekkel ecsetelte elbeszélését, hogy teljesen le tudta kötni a társaság figyelmét:

— Két év előtt történt az egyik külvárosban ez a lelketlen gyilkosság. Még nagyobb bűn volt az, mint a szóban levő, ha ugyan lehet fokozat az ilyen gaztettekben. Itt is nőé a főszerep, a kegyetlen emberölést az eszelte ki. Szinte hihetetlennek tetszik, hogy a gyöngébb nem legyen képes olyan elvadulásra, olyan szenvedélyre, mely a legerősebb lelkű férfit is megborzongatja. Egy asszony, mert anyja kitiltotta házukból szeretőjét, először megfojtotta saját anyját, azután feldarabolta gyermekeit és mikor ezt a munkát elvégezte, szépen felöltözködött és a találkozón nagy boldogan mondta kedvesének: „Most már egészen a tied lehetek, nincs semmi akadály közöttünk.“

Gerő itt elhallgatott, a társaságot pedig teljesen leverte a rémes történet. Csak éppen az ujonnan jött fiatal embert nem indította meg egy szikrányit sem, ő még most is megmaradt állítása mellett.

— Ez is bűn, de nem a legnagyobb. Ennél még sokkal lelketlenebb bünt is követhet el asszony.

Elhallgattak egy darabig s mintegy erőgyűjtésül teáját szürcsölgette a társaság. Az egyik uriembernek eszébe jutott hirtelen egy rémes tör-

ténet, a melyben egy leány vad, kegyetlen lelkének indulatával két családot pusztított el. Az érzékenyebb lelkű nők már félni kezdtek, mintha a rémhistóriák hőseitől remegnének, hogy majd álmukban újra megjelennek. Csak az új vendég mondogatta mindig egyforma nyugalommal, mikor egy-egy ilyen asszony kegyetlen tettét elbeszélték:

— Ez is nagy bűn, de ennél van még sokkal nagyobb.

Mindenki szívesen abbahagyta volna már ezt a tárgyat, de a fiatal ember szilárd álláspontja izgatta őket, és faggatni kezdték:

— De hát ön szerint mi a legnagyobb bűn? Mi a legrettenetesebb cselekedet, a mit leány, nő elkövethet?

A fiatal ember így kezdte:

— Ha valakit megölünk, az nem érez többet, annak örökre vége van, az sem nem szenved, sem nem vergődik, hanem megsemmisül. Nagy bűn ez, de bármilyen véres tett legyen is, nem a legnagyobb bűn. Hanem van a gyilkolásnak sokkal lelketlenebb formája, a melyet össze se lehet hasonlítani az imént elbeszélt esetekkel. Hogy megértsék önök egészen, a mit mondani akarok, azért mesébe burkolom a bűnt, önök aztán hámozzák ki belőle, akár a Kugler-czukrot selyemburkából.

Tavaszi volt, úgy május vége lehetett, mikor utra keltem, hogy a vidéken néhány napot eltöltsék ismerős körben. Nem tagadom, célja volt

utamnak: egy leánynyal szerelmet ígértünk egymásnak, őt mentem felkeresni, mert lelkemre kötötte, hogy a mint időm engedi, mellette legyek. Ugy tettem, a mint ígértem. Alig hogy magunkra maradtunk, körüljártuk az ismerős utakat és csók-özönnel borítottuk el egymást. A kertben egy kis tó is volt, ennek vize a domb oldaláig ért. A partról deszkahíd vitt a víz szélére, egész addig, a hol egy vizisátor állott. Ide mentünk ketten, egymáshoz simulva. Egy kis pad volt a deszkasátor belsejében, éppen nekünk való. Itt helyezkedtünk el, hogy zavartalanul beszélgethessünk és éljünk szerelmünknek. Fenséges idő volt és még sem a tó vizére néztünk, hanem egymás szemében kerestünk valamit, a mit más nem találhatott volna fel ott a szemüregben, mert hisz abban a nézésben csak nekünk volt összegyűlve mindenünk, minden gondolatunk, minden érzésünk. Így egymásra nézve, egymásban önmagunkat keresve beszélgetni kezdtünk:

„Jó, hogy eljött. Ha nem jött volna, fájt volna és soha meg nem bocsátottam volna magának.“ „Ugy jöttem ide, olyan sietve, mintha szárnyaim lettek volna!“ Az én lánykám azt kérdezte: „Szeret-e igazán, szeret-e mélyen engemet?“ Magamhoz öleltem és úgy mondtam meg neki először csókkal, aztán élőszóval: „Ha te nem lennél, nem volna senkim és ha elhagynál, szerencsétlen lennék egész életemre.“ Azt felelte: „Ezt akartam hallani. Most olyan jó tudni, hogy mindenre

vagyok, ezt akartam, ez volt a vágyam, hogy érezze, hogy nélkülem boldogtalan lenne az élete.“ „Érzem, teljesen érzem, elzüllés vagy elpusztulás várna rám nélküled.“ Tapsolni kezdett, aztán így folytatta: „Holnap eljön hozzám pontos időben, bejelentjük anyámnak, hogy engem akar, úgy, a hogy most mondta. Közbevágtam:

„Ugy a hogy a csók alatt esküdtem!“ „Igen, éppen úgy!“ Hirtelen elborult. „De ugy-e, nem hagy el senki kedvéért, meg fog védeni mindenki ellen és szembeszáll értem mindenkivel.“ „Lelkemre fogadom, így lesz minden — az életen át.“ Ebédre csöngettek és mikor odahagytuk a rejtékhelyet, megismételtette velem ígéretemet, aztán csókot adott és míg visszatértünk a házba, csak annyit mondott: „Tehát holnap!“

Másnap úgy történt minden, a hogy ő akarta, a hogy megbeszéltük, a hogy csókkal megpecsételtük, a hogy ígértük. Minden rendben volt, minden jó volt és mi boldogok voltunk. Ő csak egyre azt mondta, hogy nem képzelte, hogy ilyen boldog lehet, én meg teljes szivemből mondtam, hogy ezek életem legszebb napjai, mert szeretek, mert feltámadt bennem ez a szerelem és szeretek szóval, csókkal és mindennel. Ezt mutatják, ezt fogadják. Így multak napok, hónapok. Ezalatt ő terveket készített számomra, hogyan fogunk élni, miként fogunk berendezkedni. Boldog voltam, rózsafelhők usztak az égen. De egyszerre beborult és mindenem elpusztult, még lelkem is. Csapás

csapásra jött, a berlini derout apámat tönkretette, nekem nem maradt egyebem, mint a mit a minisztériumban megkerestem. Rokonaim ellenzték házasságomat, mert a leány nem volt nagy parti. Másnap a rendes időben felmentem hozzá. De roppant csodálkozva fogadtak, a lány is úgy nézett rám, mintha sohasem ismert volna, mintha valami idegen lennék, a kinek most egyszerre eszébe jut, hogy látogatást tegyen ott, a hol azelőtt sohasem volt. Szólitottam nevén, beczező szóval, úgy mint azelőtt, azt mondta félrebeszélek, agyrémek bántanak és az egész csak az én tulcsigázott idegzetem játéka. Csakugyan azt hittem, hogy gonosz ígézet alatt állok, s minden, a mi történik velem, csak vízió, vagy talán eltévesztettem a lakást.

Kitámolyogtam a szobából, de az előszobában minden olyan ismerős volt, hogy a szivem majd meghasadt fájdalomában. Lementem a lépcsőn, akár csak álomban jártam volna, csak azt láttam, hogy egy alak felmegy és becsöngetett ugyanott, a honnan lejöttem. Haza futottam, kinyitottam a fiókomat, előszedtem a leány írásait, hogy lássam, hogy mégsem fantázia volt az, hogy a leány nekem ígéreteket tett, ott voltak az írások, a bizonyságok, azt hittem, hogy végtelen öröm fog eltölteni most, pedig a helyett végtelen keserűség töltött el és úgy éreztem, hogy összeomlott bensőmben minden: szeretet, emberi érzés, hit, gyerekes babona és minden,

minden, a mi a bestiától az embert megkülönbözteti...

Az én lánykám, a ki engem az örök szerelemre felbízott annyi, de annyi csókkal, még aznap eljegyezte magát azzal az alakkal, ki ott a lépcsőn mászkált, míg én lejttem...

Kis szünet után folytatta a sápadt ifju:

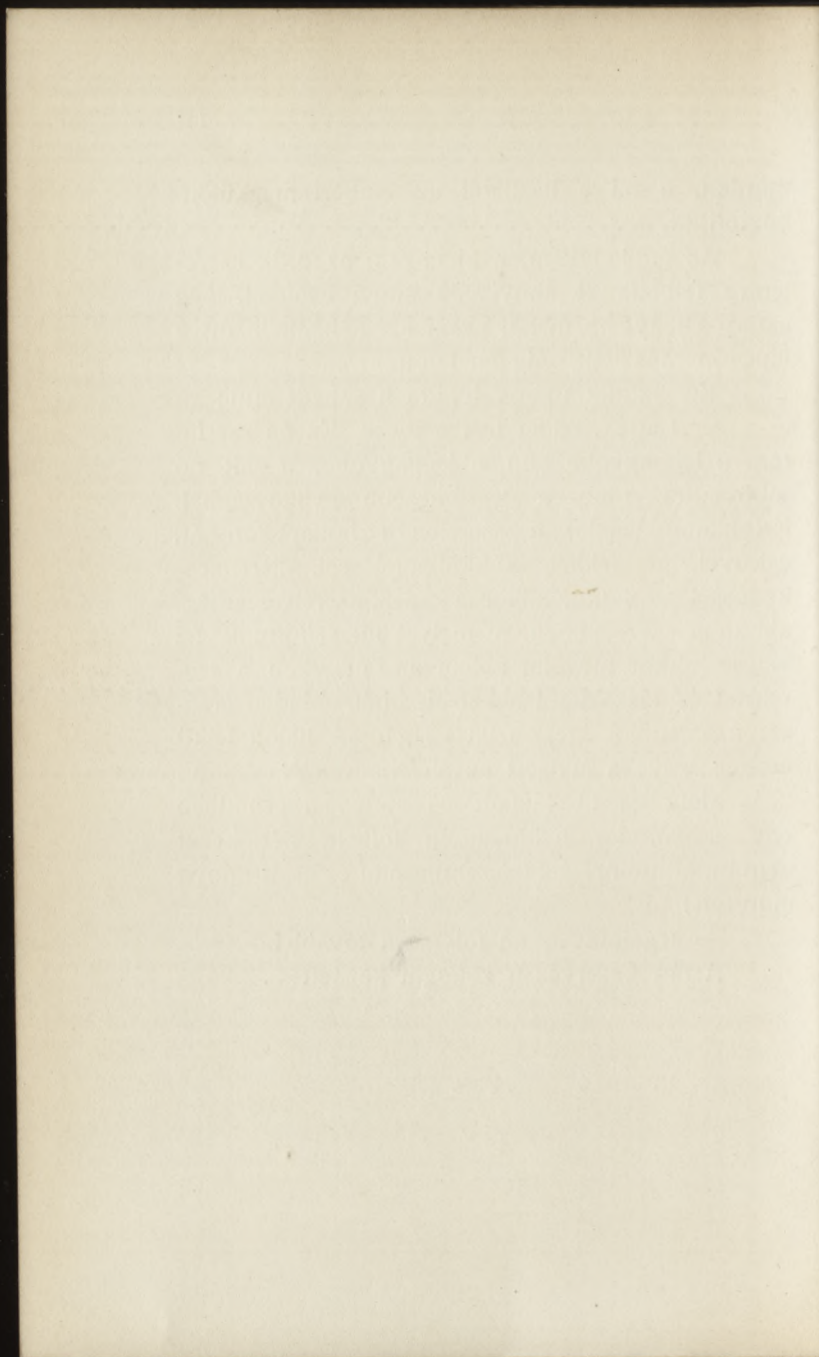
— Látják, eddig tart a mese. Ez én szeretem a legnagyobb bűn, a legnagyobb, a mit nő elkövethet, több a legrémesebb gyilkosságnál. Felbízni valakit a szerelemre hónapokon át, esküvel, ígérekkel, csókkal, öleléssel, szerelmeskedéssel és aztán, mikor a másik szerelemben ég, abban a szerelemben, a melyet mi szitottunk fel benne, akkor megölni abban az emberben a szerelmet és kiszakítani a szívét, hitét, minden érzését és megölni egész lelki világát. A halott lelkű ember árnyéka átkisért az életen — — !

Mély csend támadt és ebben a csöndben egy asszonyka halottsárgán fölkelt, két kezét némán, könyörgéssel összekulcsolta és csak annyit mondott:

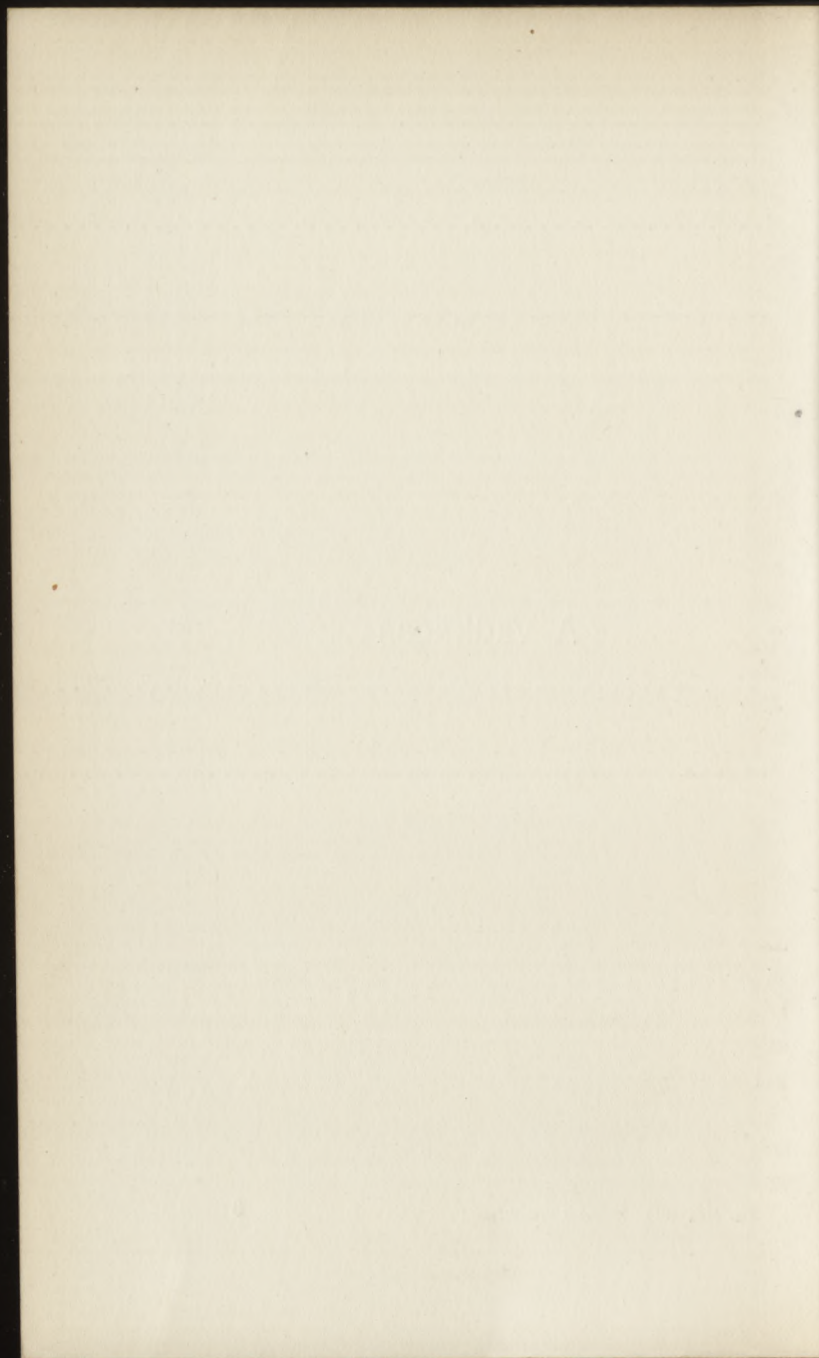
— Irgalom... ne folytassa tovább!

Aztán keservesen zokogni kezdett...

A vadkacsa

A vadkacsa.

Minden nyáron úgy aratás után összeverődünk a vadász-tanyán az öreg háziurnál.

Szép fehér szakállu aggastyán volt, a ki jó helyre elvonult a világ elől, mélyen be a hegyek közé, abba a kis völgy-katlanba, mely körül sorfalat álltak a hegység erdős falai. Az egész katlan százhusz holdnál nem volt nagyobb, abból is vagy hármat elfogott magának egy kis nádas tó, a mely a sekély vizü patakból posványosodott el. A vadásztanya, mint egy tücsökvár, a partoldalba mélyen belevágva feküdt; kis czifra tornyán fantasztikus viharjelző volt, mely kedvetlenül csapódott a szél nyomán.

Együtt ültünk a verandán, melyről belátszott az egész völgy-birodalom. Ez a picziny ország, melynek fejedelme ebben a faművü házban lakott. Ködszerű nedvesség lópodzott a nádas felé, melybe aranyport kevert a lemenő nap, mely valahol nyugot tájon tüzet rakott egy felhő-romon. Szép csendes este volt, A kéklő hegysorok felől madár sereg huzott felénk. Először kis fekete pontoknak tetszetek, de aztán kifejlődtek, a mint mind köze-

lebb jöttek s egy hatalmas csatasorban értek a nádas fölé.

Vadkacsák voltak; szép hatalmas tőkeruczák. Mindnyájan azokat néztük, a mint kétszer megkerülték a tavat, aztán belevágták magukat a nád közé, tunyán, szinte tehetetlenül.

Mindnyájan át voltunk itatva a vadászszenvéde-lytől, szórtlanul néztük a nyujtott nyaku kacsákat, a mig elhelyezkedtek a buzogányfejű nád-birodalomban.

Aztán, a mint nem láttuk többé őket, róluk kezdtünk beszélni.

Mindenki tudott valamit, valami érdekeset, a mit a többi szívesen elhallgatott.

A vadkacsák, ezek a szabad röptű kedves madarak... Mikor fölverődnek a tó vizéről, olyan tunyán, nehézkesen verődnek fel, mintha bennük semmi akarat sem volna, aztán mikor torony-magasságra kapnak, egyszerre megszületik bennük a gondolat s egyenesen, mint a nyíl, szelik keresztül a levegőt, mig elnyeli őket a távoli köd, a semmiség.

Egy vidéki földbirtokos ült mellettem, a kinek összes foglalkozása abból állott, hogy a nyarat át-vadászgatta, télen meg patronokat csinált a nyári vadászatokra. Ő is elbeszélte a kalandjait, melyek-ből, jól emlékszem, a vadkacsák nem hiányoztak. Végezetül még ennyit mondott:

— Nekem legjobban tetszik ezekben a mada-rakban, hogy olyan akaratuk van, mint egy vas-

embernek. Lőjön valaki ruczát úgy, hogy az ne holtan érjen a víz színére s azt többé sohasem látja. Abban a madár-lélekben van akkora erő, hogy halálfájdalmában lebujik a víz alá, ott keres magának egy kis nád gyökeret vagy zsombékduczot, abban megfogódzik ujjaival s többé vízszinre nem bukik. Ott pusztul, ott rothad, de emberkézbe nem kerül. Van valami ebben az állatöszönben, a mi az embernek imponál. Elbujik a szem elől, a mikor haldoklik, hogy ne lássák, mikor nyomorultan elpusztul.

Az öreg ur ősz szakállát kezdte lassan simogatni, félre tette tajtpipáját, aztán kis idő múlva, mikor megszólalt, csak annyit mondott: „Fiuk, a vadkacsák kedvencz madaraim, ha vadászni mentek itt, ne bántsátok őket.”

Másnap megkezdtük a vadászatot. Pompás mulatság volt, a mint felvertük a fogoly csapatokat a kukoricza táblákon és mikor ezek nagy csörögéssel felerődtek, tova huztak, sortüzet küldtünk a menekülők után. Szép látvány volt, a mint az életerős csapatokból, a lövések után, mint a rongy levágódott egy-egy megölt madár.

Estére visszatértünk az öreg urhoz, a kocsi-alja megtelt fogoly madárral; mikor ledobáltuk őket, lett egy kosárra való. Az öreg ur is kijött az udvarra, megbámulta a leölt csapatot, egyet-egyet megbökött kampós botjával:

— Ez kakas, ez meg jércze. Örülök, hogy jól mulattok, fiuk.

Aztán befelé indult velünk a terített asztalhoz. Egy pár nap telt el így puszkaszó és pohárcsengés között, a társaság oszladozott, tovább mentek egy határral a vendégek, csak én maradtam még egy napig, hogy aztán visszatérjek a városba.

Alkonyatkor magunk ültünk az öreg urral kint a verandán, megbámultuk a napkirály halálát, a mint lassan vér tódult képére és aztán megfakulva elbukott a hegy mögött. Oly szép nyári este volt, a mely a bársonyos puha levegőjével messze fölülmulta azt a portelitett gőzt, mely megfekszi a szűkmellű város sikátor utczáit.

Hálálkodtam a jó tartásért s kértem az öreget: Ha a városba jön, keressen föl engemet.

— Köszönöm, öcsém, de azt meg nem éred, hogy odafönn láss.

Incselkedtem vele: Olyan rövid életűnek gondol?

Egy kissé szigorú lett a hangja, mikor újra megszólalt:

— Nem, öcsém, oda nem megyek, semmi esetre sem.

Láttam, hogy bántja valami, hirtelen másról kezdtem beszélgetni.

— Ni, egy vadkacsa egyenest felénk jön.

— Igen, már messziről észrevettem, a mint felénk tartott.

Hajnal alig múlt el, mikor elhagytam ezt a kedves helyet és mégis alkonyat lett, mire a város közelébe értem.

A nap rásütött a házsorokra, melyek előtt a föl-szálló por ragyogni kezdett a piros sugárkévéktől. Szinte elfulladtam a poros levegőben, mely mint egy skatulyában, úgy szorult meg a házfalak között.

A vízparthoz siettem, a hol egy kissé szabaddabb a levegő s leültem ott egy vendéglő gombafejű asztalához. Kis kerti gyertya-lámpa égett előtttem és sör volt a poharamban, undorító sötét sör. Mikor egészen besötétedett, egy kissé hűvösebb lett s a város lassan elpihent. A hold is fölhasználta az alkalmat s mint egy félszarvu ezüstkirály előbujt a hegy mögül.

Valaki a vállamra tette a kezét. Unottan, szinte boszankodva fordultam hátra, de mintha üde levegő csapott volna felém, úgy feléledtem, a mint magam előtt láttam egyik vadász pajtásomat.

Megkérdezte: Mikor jöttél?

— Épen most.

— Nos? mit csinál az öreg ur?

— Csak megvan.

— Szegény, jó öreg!

S most egy csapásra eszembe jutott valami, a mi már tegnap óta nyugtalanított s megkérdeztem:

— Mondjad csak, miért gyűlöli az öreg ur annyira ezt a várost? Tegnap hívtam ide s szinte dühbe jött, mikor megtagadta hívásomat.

Barátom nem felelt mindjárt. Leverte a szivar hamuját, majd szivni kezdte s mikor fölállt, mondta csak:

— Nos, gyere, majd elmondom.

Lementünk a víz partjára, mely szépen, nyugodtan pihent a meder-ágyban, csak néha csapott föl erőszakosan a part felé, a mint a Fecske vagy Sólyom végig huzott a víz felületén.

Magunk voltunk a part körül, csak a távolban, a hid lábánál dolgoztak automata szürke alakok, a mint a vas csapókészülékkel verték le a czölöpöt a víz alá.

S én séta közben megtudtam azt, a mi miatt úgy izgatott a kíváncsiság.

Az öreg ur boldog ember volt egy-két tiz évvel ezelőtt, nagyon boldog. Kint lakott az erdő-soron, egy kis rococo-házban, az ő kedves szép feleségével, a ki szép volt, mint egy jelenség, mint egy megelevenült rococo-baba. S abban a szőke nőben nem volt más, mint végtelen szeretet férje iránt, meg egy csöpp hiuság. És ez a semmiség, ez a parányi kis bűn nőtt fel veszedelmükké s aztán villámcsapásként rájuk sujtott.

Az asszonykának tetszett az a rajongás, a mivel a társaságban körülvették, udvarolták. S úgy hozzászókkott ehhez, hogy nem tudott elleni nélkül. Férje nem szerette, de eleinte csak eltűrte az asszony kedvéért, de később mindjobban bántotta, izgatta a féltékenyséig.

Gyanakodni kezdett, az asszonynak meg imponált, hogy ő férjében képes fölkelteni a féltékenységet. S így hidegültek el egymástól mindjobban és jobban, míg a férj gyanuját egyszer nyiltan neje szemére vetette.

S itt vált el lelkük egymástól örökre, mindenik kerülte a másikat, többé nem voltak egy lélek s bár együtt éltek is, lelkük nem értette egymást.

Rövid az eset. Egy főhadnagyról szól még az ének s aztán teljes volt a szakítás.

A sablonos golyóváltás sem maradt el a férfiak között. S az öreg ur egy ólommal a csipőjében összerogyott. Sokáig feküdt mozdulatlanul, mikor aztán lábadozni kezdett, barátai segítségével pénzzé tette mindenét s elvonult oda a hegyek közé. Azóta nem járt idefönn s azt hiszem, nem is tér vissza. Egyszer majd meghallják, hogy meghalt, aztán vége lesz a történetnek. De hogy ő visszajőjön ide, a hol halálra sebeztek, azt az ő erős vasakarata nem engedi.

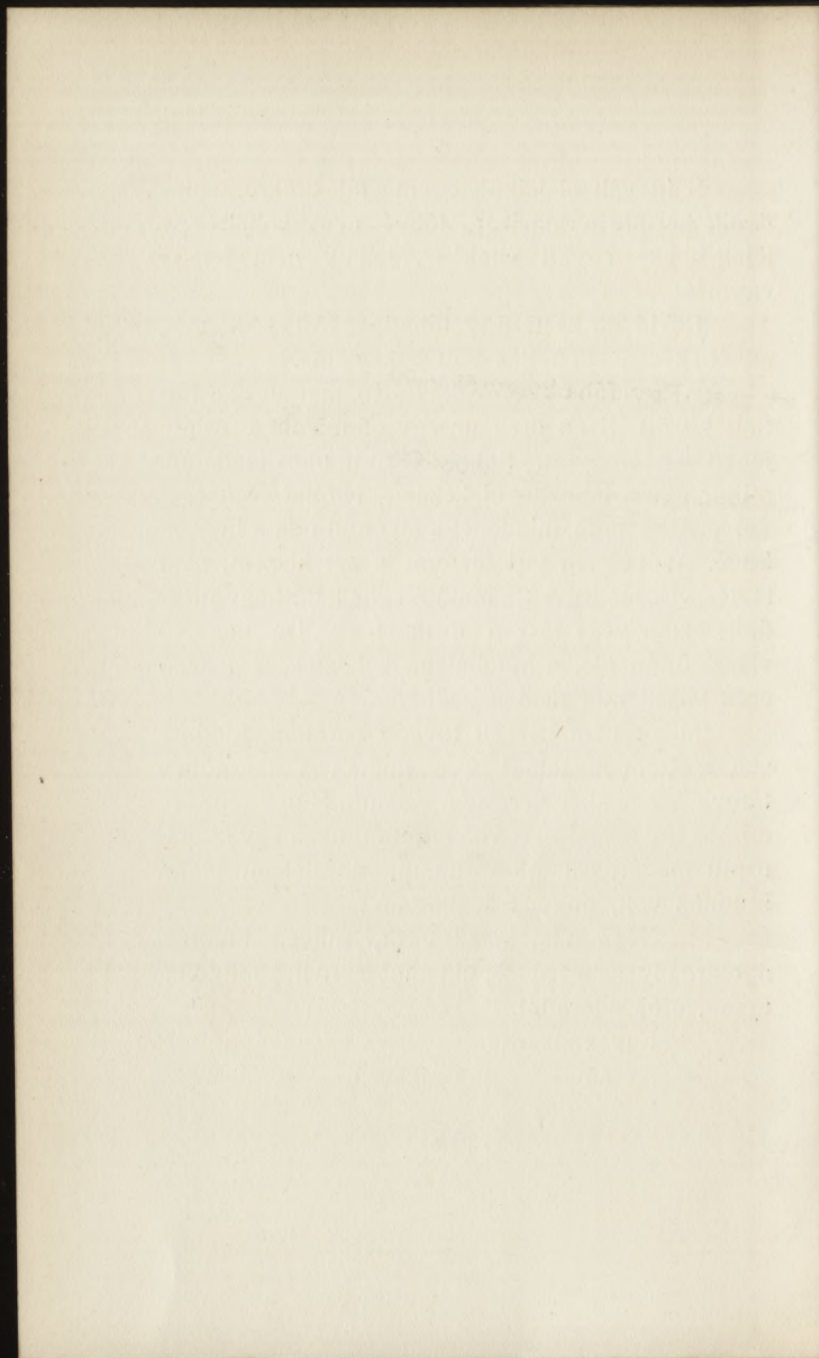
Mikor nem beszélt tovább barátom, különösen éreztem magamat s a homályos levegőben tétova szemekkel kerestem valamit. S úgy tetszett, mintha jó magasan a víz fölött áthuzna egy gyorsröptű madár. Én nem tudom, de nekem olyan különös volt, hogy felkiáltottam:

— Nézz oda, nézd csak, milyen különös madár, oly sebesen röpül, mint a nyíl s mily biztosan, erős akarattal.

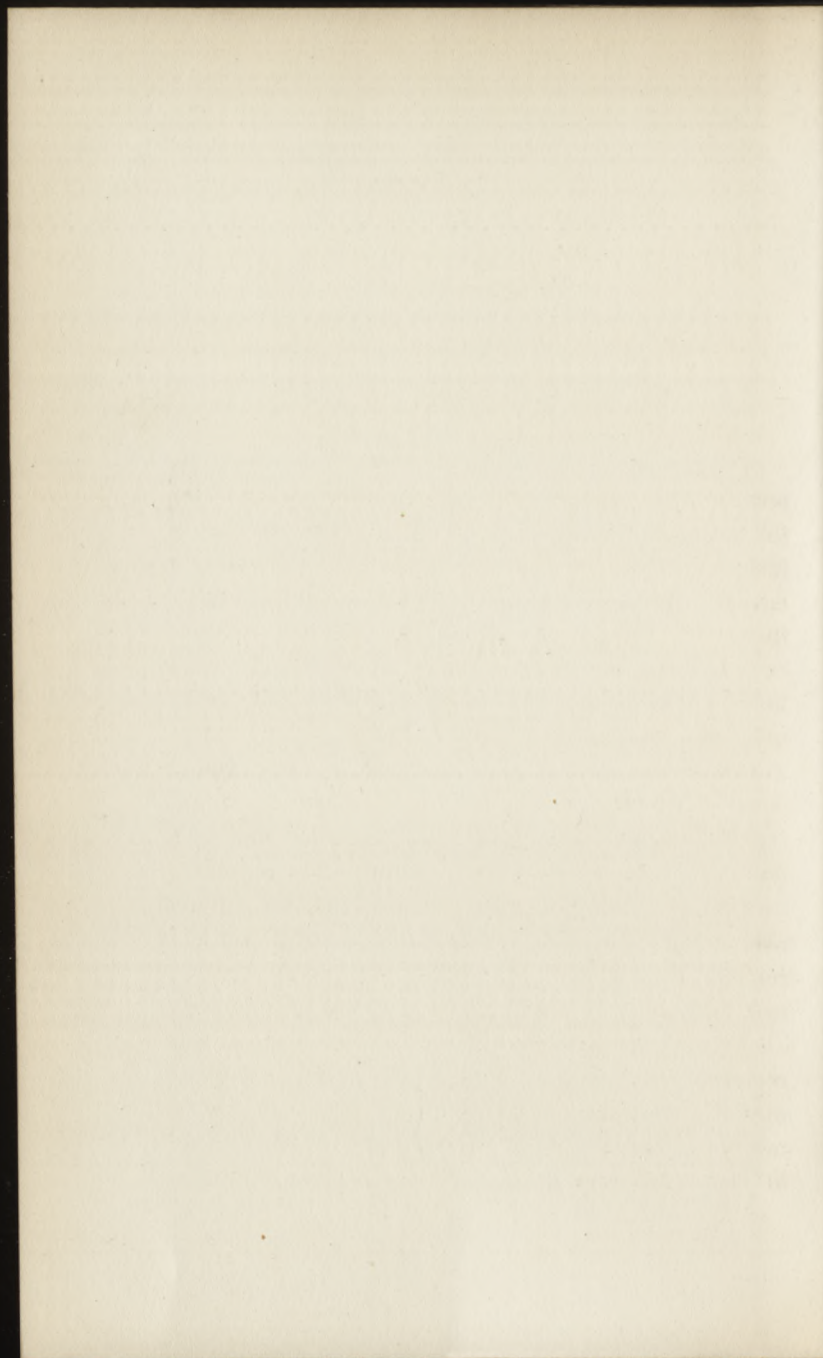
— Egy vadkacsa.

— Az ám — egy vadkacsa.

A medve

A medve.

Székely földön történt. A szent Anna-tó mellett. Ott, a hol egy kanyargós szerpentin-ut vezet föl a hegytetőre, mely a vizválasztó gerincz a tó felé. Egy vezetőm volt, egy hatalmas medvetestü ember, oly arányokkal, milyenek csak a vadon földjén nőnek. Oly hatalmas volt ez a medve-ember, hogy szinte az ő erőit, az elpusztíthatlan szé-kely fajt szimbolizálta. Képe szőrös volt és arczá-nak kifejezése teljesen vad és merev, a mi a vad állatok tulajdonsága. A puhaságnak semmi nyoma nem volt benne, még szemének nézése is, olyan merevséget mutatott, mint a milyennel csak a hal tud nézni, az a hal, mely lent él a tenger miszti-kus mélységében s aztán mikor a fölszinre bukka-nik, akkor úgy néz a földlakókra, mintha a pala-rétegek korából jönne elő és annak a sok ezer év-nek ismeretlen rejtélyeit hordaná szeme nézésében.

Bizonyos félelemmel néztem ezt az embert, rejtélyes volt előttem az ő nagy némasága, az ő merev fájdalma. Csizmája meg volt patkolva, a talpbőrbe pedig szögek voltak verve, úgy hogy a kő is fölsírt néha, mikor ez a medve-ember csizma

patáival rálépett. Tusnádra való volt, ezt még a szállodában megtudtam róla, azért ajánlotta a vendéglős, mert a legmegbízhatóbb és a falu környékét soha el nem hagyja. Romániába soha sem ment ki pénzt keresni, úgy él ott a faluban, mintha oda volna lánczolva valami módon és nem tud kiszabadulni abból a láthatatlan békából.

Alig maradt el a falu, az erdőbe értünk. Gyönyörű erdő volt, erős szálfenyők smaragd zöld színnel s oly tömören álltak egymás mellett, mintha parancsszóra dobbantak volna elő a földből túlevelű mélyülő zöld egyenruhájukban. Impozáns látvány volt ez az erdő, de azért oly vad, az őserőnek, a kultúra nem nyeste erőnek vadsága, benne volt ebben a tájban. Az egész oly vad volt és oly hatalmas, mint az a medve, a mely a legvadabb állatok egyike, oly vad volt az a vidék, mint az a medveember, a ki ott előttem ment a kőuton — durung botjába kapaszkodva — fölfelé a hegyre.

Ha valamelyik szellemóriás csodaalkotását olvasom, akkor mindig érzem, hogy egy láthatatlan hatalom nehezkedik rám. Ép úgy éreztem itt is az erdőben azt a felettem uralkodó, megmagyarázhatatlan erőt, a mely itt fenyő alakban mutatta be erejét és csodálatos hatalommal uralkodott rajtam. Éreztem, beláttam a fenyőerdő hatása alatt, hogy minden eddig ismert, dédelgetve szeretett költő bálványom, mind senki és semmi. Éreztem, hogy bensőmben az ő tiszteletükre emelt emlékoszlopom sorra összeomlik, mintha elsodorná valami

azokat a parányi alkotókat. Igen, ebből a smaragd országból jött felém egy nagy alkotó erőnek a fenyőszagu lehellete, a mely betöltött és én megtörve, a fenyőerdő hatalma alatt beláttam bensőmben: a legnagyobb költő az anyatermészet, a föld ősereje, az ő, kultura által el nem rontott szüz alakjában.

A medve-ember nem szólt semmit, csak ment följebb és följebb a kőuton. Ha csak ránéztem, eszembe jutott az erdőt bujó medve, a mely kóborol az erdőben, él, eszik, mozog, de soha nem érez. Mit is érezne az ilyen medve-ember, az anyaföldnek sem dobbanik meg soha a lelke. A tűz-hegyek azok csak az őskor maradványai, csak-úgy mint a mereven néző halnak az ő üvegszemei.

Egy hegykanyarulathoz értünk és a völgy mélyen feküdt alattunk, az utemelkedéssel mind szebbé lett a látvány és egy fenséges hegyvölgyes tartomány, egy vagyontérő fenyőkől alkotott smaragd-ország volt előttünk. Ugy elnéztem ezt a földhullámzatot, mintha egy tenger-imitáció akart volna lenni megnőtt méretekkel. A hullám színét a fák adták meg, az ő smaragd és malachit színű levélváltozatukkal. A mélyen fekvő völgyek a hullámörvények voltak, a melyek ha megragadják az embert, örökké fogva tartják őket a maguk számára. Az örvény legmélyén feküdt a falu kis fehér házai-val, azok az apró emberlakások onnét felülről nézve, bizony csak kagyló nagyságúak voltak. A világítás is szép volt, a nap egy felhő segélyével

árnyéket vetett a völgy mélyére, míg az egész környék napfényben uszott. Engem az egész vidék varázs alatt tartott és hogy milyen erő volt abban a tájképben, azt legjobban igazolja az, hogy még a medve-ember is elnézte a heglánczokat. Botjára támaszkodott és folytonosan a völgyet nézte, mintha keresne valamit ott lent, lent a faluban. Ugy tettem, mintha nem is ügyelnék ő rá, de azért titokzatos-sága folyton lekötve tartotta figyelmemet. Ugy tettem, mintha indulni akarnék tovább a tó felé, de a medve-ember nem mozdult meg, csak nézett maga elé, nézett le a völgybe, oda, a hol a faluházak látszottak. Megszólitottam: „Na! megyünk!” A melle megfeszült mig lélekzetet vett, aztán pedig sóhajtásszerűen felelt: „Eh uram, én miattam mehetünk!” „Valami baj van?” „Baj az mindig van, uram, csak csupán baj van, uram!” „Valami csapás érte? Nem volt termés vagy a ház égett oda?” Rám nézett és bizalmasabb lett, mint azelőtt volt, a völgyre mutatott: „Ott van az én veszttem, hogy az isten pusztitaná el az egész környéket, én magammal együtt.”

— Mondja csak, góbé — így faggatom tovább — ki bántja. Képzeletem előtt valami Dreyfus-eset-féle villant fel, a mi oly gyakori a mi lehetetlen közigazgatásunkban és végre nem hajtható adó-szisztémiánk hálói, között. Felkiáltott: „Eh, hát az asszony!” „Felesége is van?” „Van! bár soha se lett volna, inkább soha se láttam volna az életben azt a fehérnépet!”

Türelmetlenkedni kezdtem! „De hát tulajdonképen mi a baja?”

— Hát csak az, hogy megcsal az asszony! Megcsal a kutya! Mert míg az urral ide fönt járok a hegyeken, míg itt megyek föl az urral a tető felé, aztán visszanézek a völgybe, ezalatt is, tudom, hogy megcsal az asszony engemet, urakkal csalogtat meg, azokhoz jár! Nem voltam én világéletemben soha az Alföldön pénzt keresni, a mi itt terem a zsellérföldemen, meg az utazóktól a mit kapok, azzal telelek, nem tudok elmenni innét, itt lakik ez az asszony, aztán... aztán nem tudok elmenni innét...!

Ezzel elhallgatott, botjára dült és nézett le oda a mélyen fekvő völgybe, oda, a hol azt a nyomorult asszonyt sejtette, a ki őtet oly rutul megcsalja, nevetségessé teszi. Végtelenül megsajnálta szegényt, azt a hatalmas medve-embert, a ki annyi vadságot, annyi őserőt képvisel külső alakjával és a ki belől érez, oly mélyen, oly vadon és oly lelánczoltan érez. Csodálkozva néztem rá és magamban azon gondolkoztam, hogy képes a természet így keverni ily nagy ellentéteket. Ugyanaz a játéka ez a teremtető erőnek ember példával, a mit a földkéreg alakulásával akkor tesz, mikor a hegytetőre csapja fel a tavakat, hogy azok tengersizem alakjában éljenek, mint valami óriásméretű harmatcsepp, mely kövek közé szorult. Beláttam, hogy lehetséges, sőt teljesen igaz az, a mit ez az ember mond, ő rabja ennek az asszonynak, mert az ilyen ősember formájú lény vagy egyáltalában nem érez,

vagy pedig sokkal nagyobb az érzése, mint azt köznapifelfogással megérteni lehetséges. Akkor az ő testi vadságának ellentéte az ő érzésében kulminál és akkor az megdöbbenően hatalmas, mert nem más, mint az őstermészet megnyilvánulása.

Éreztem, hogy tiszteletet érdemel ennek a szegény embernek ez a fanatikus érzése, de annyira sajnáltam szerencsétlen életét, hogy megpróbáltam, hogy valahogy talán megkísértem megértetni vele, hogy tegye szabaddá magát, menjen el más vidékre; talán dunántulra, ott is jófajú magyarok laknak; ott majd kap más asszonyt, szebbet az itteninél, aztán az nem lesz ilyen czédafajta, gondját viseli; ő neki él és boldogítja.

Sokáig beszéltem ennek a medve-embernek, előszedtem minden rábeszélő képességemet, szegény, botjára dőlt, szinte belekapaszkodott, míg beszéltem, de azért folyton, folyton a falut nézte, mintha valaki hipnotikus erővel uralkodnék onnét a völgyből ő fölött. Mikor elhallgattam, megrázódott és valósággal felordított, oly erővel, hogy én megijedtem.

— Nem, nem tudom elhagyni ezt az asszonyt.

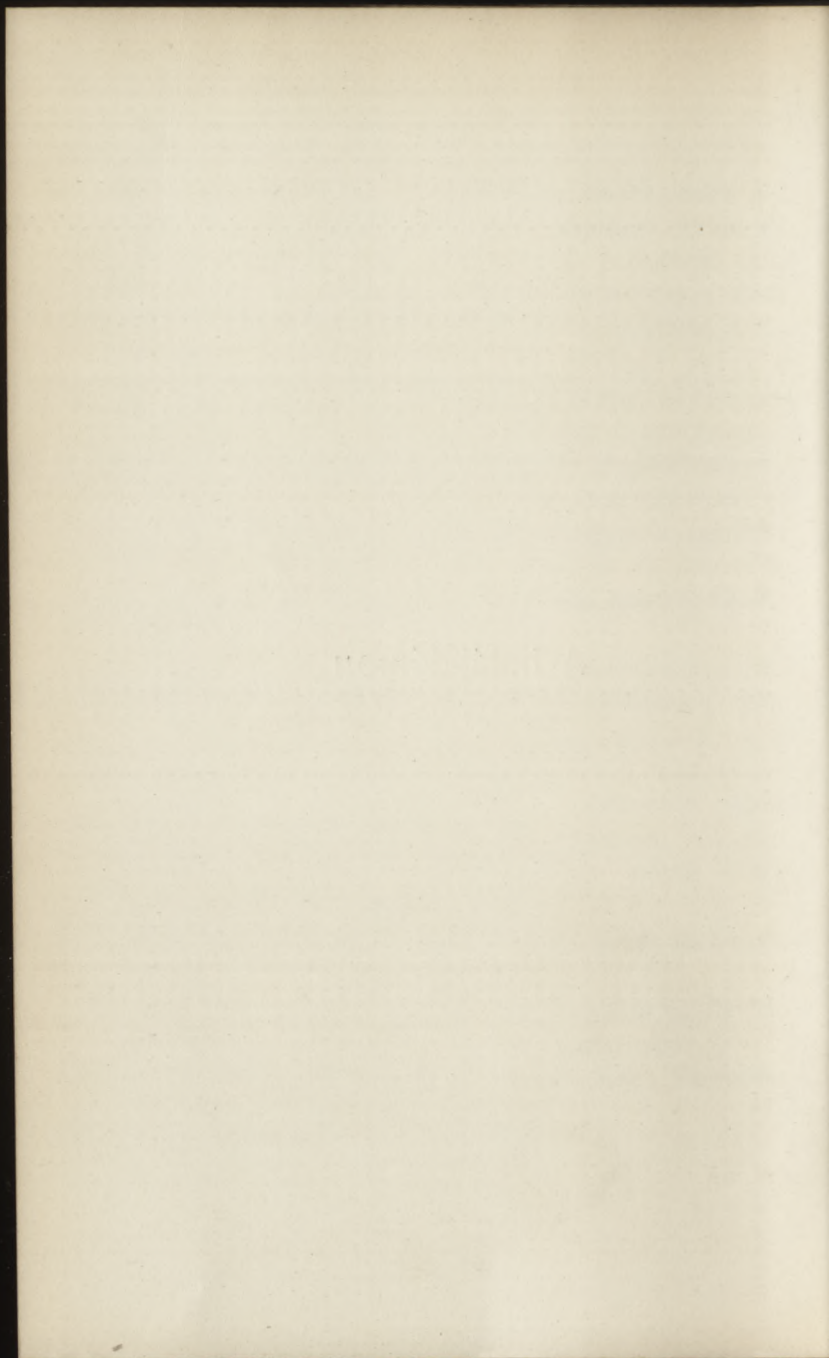
— De hát miért nem?

Rengeteg kétségbeeséssel válaszolt és oly fájdalommal, hogy többet nem szóltam aztán.

— Értse meg, uram, értse meg! Szerettem azt a — czafatot.

A halál-démon

A halál-démon.

Nem egyszer néztem szembe a halállal, avval a démoni rémmel, a mely eltorzítja az arcokat, míg a lelket csontkezével kiszakítja az élő ember testéből. Ugy ismertem már közeledését! A mint a homlok körül a bőr fölfelé nyult, az orr pedig lassan vékonyulni kezdett a haldokló arczán, akkor már tudtam, hogy a szemüregből a halál démona fog kimeredni rettenetes nézésével, mintha jelentené:

— Most szakítom ki ennek az embernek lelkét, most töröm le az életét.

Rettenetes ennek a démonnak a hatalma. Mikor az üvegesedő szemem át elő tekint, megdöbben az ember, mintha önkéntelenül érezné, hogy ez a sárga szörny egyszer azt a lelket is ki fogja markolni magának, a mely az én testemben telepedett meg, hogy az én életemet irányítsa, fejleszsze. Eleinte annyira hatott rám a halál-rém megjelenése, hogy mikor betegem utolsó perczeit élte, rendesen fejéhez ültem és pulzusát vizsgálva kerültem, hogy szembe ne nézzek azzal a mindent elpusztító űs-démonnal.

Évek hosszú során át sokszor találkoztunk egymással. Gyermeekágynál éppugy megjelent ugyanazzal a nézéssel, mint a hogy az életen átjutott öregek szeméből előfénylett. Lassan aztán bizonyos megállapodás jött közöttünk létre és az én félelmem megnyugvásba ment át. Mikor a halál-rém kiült az emberszem üvegesedő hártájára és azt kiáltotta felém :

— Itt vagyok, ez a csonthalmaz már az én birodalmam...

Akkor megnyugvó lelkem csendesén felelt rá :

— Tudom, erős vagy, mert csont-kezed a végzet.

Aztán szembe néztünk egy pillanatra egymással, ő eltűnt, rám pedig a rendes feladat várt, hogy tudassam a másik szobában szorongókkal :

— Élete kialudt, elmúlt.

Egy orvos annyiszor átéli ezt az idegbontó jelenetet, hogy úgy megszokja, mint a hogy a halottkém közönyösen nyul a halott testhez. Már azt hittem, hogy soha hatással nem lesz rám a halál-rém, hogy ereje félelmetes hatalmát — bármint néz is felém a sárguló emberarcz forgó szeméből, — nem éreztetheti velem annyira, hogy nézését el ne birjam viselni, és egyszer mégis szembe találkoztunk és szuró nézésével megdöbentette a lelkemet ; azóta a halál-démon erejét el nem viselhetem.

Egy délutáni operációhoz rendelték be a

professzorom mellé, a ki akkor összes orvossegédei között legjobban szeretett; szeretetét úgy árasztotta felém, annyi melegséggel, hogy nem is fölebbvalóm volt ő már nekem, hanem inkább atyai barátom. Valami nehéz eset volt előttünk — jól emlékszem — s öreg mesterem nagyon keményen nézett kék szemeivel maga elé, mintha egyik tervet a másik után mérlegelné, hogy aztán a legjobbnak tetszőt végrehajtsa.

Előszedte minden finom aczél-műszerét, egybegyűjté minden tudományát s úgy láttam, elhatározta, hogy megmenti azt a szegény ember-lelket az életnek, megmenti tudománya hatalmával s ügyessége minden erejével, de megmenti minden áron.

Hozzáfogtunk a műtéthez. A narkotizált beteg csöndesen lélekezett, s néha — inkább rángászerűen az ajkizmok körül — nyöszörögni kezdett. A műszerek gyorsan siklottak, a kis csontvésző serczegve működött s mindkettőnk tekintete a kóros testdarabra szegeződött. Egyszer különösen vért láttam felbuggyanni, a mely nem a lefajtott vérerekből fakadt. Professzorom gyorsan dolgozott, keze félelmetes biztossággal működött... és kése mind gyorsabban mozgott, úgy, hogy látszott izommunkájából, milyen erős akarattal küzd betegeért. A műtétnek vége volt, a segédek munkához láttak, hogy az ereket és izmokat összekötve bevarrják a sebet. Csak a mikor megmosdottunk, vettem észre öreg tanárom kezén a mély

vágást, a melyet a műtét alatt szerzett. Erősen tisztogatta és mialatt lekötöttük, megkérdeztem tőle :

— Akkor sebesült meg, mikor a vért felszökni láttam ?

Igenlőleg bólított fejével.

— Miért nem hagyta abba, vagy bizta rám a metszést ?

Csendesen felelt :

— Elhatároztam, hogy tervemet végrehajtom és megmentem szegényt a biztos pusztulástól s úgy látom, sikerült is a számításom. Különös metszést végeztem, majd elmondom részletesen, hogy jól megértsd az egészet.

Mind határozottabban mondotta :

— Megmentettem, biztos vagyok benne...

Szavai nagy örömet okoztak nekem, mint a kezdő orvosnak az első műtéte, pedig fásult lelket nem ez lelkesítette, hanem valami érthetetlen érzés folytán mindegyre a halál-démonra gondoltam, arra a rémre, a melyet ügyesen kijátszottunk most s visszahoztuk az élők birodalmába ezt a szegény emberlelket, a melyet már-már magának követelt. Megnyugodva hagytam oda a nagy épületet s mikor kiértem a nyílt utcára, még vissza is néztem a verőfényes avenueről, a felé a nagy piros épület felé, a melynek belsejében annyszor, szinte teremről-teremre sompolyogva szakadatlanul bent táborozik a halál démon. Piros téglafala, mint a vár-pokol, erősen vereslettek, a

mint a vérbe borult szemü lemenő nap megvilágította őket.

Két napra hirtelen el kellett hagynom a várost s a mikor a vidékről visszatértem, hallottam csak meg, hogy öreg professzorom lázálomban fekszik. Sietve futottam garçon-lakására s az ismerős inas rögtön bebocsátott hozzá. Bizony erősen lázban égett, de azért megismert, bólintott és halkan ennyit mondott:

— Mérgezés, holnap jer megint.

Szemeit bágyadtan álomra zárta és én nesztelenül odahagytam a szobát. Az utcán eszembe jutott a maró gondolat, hogy az a láz nem más, mint a halál-démon bosszuja, a miért megfosztották biztos prédájától. Nyugtalan lelkemet nem tudtam semmiképpen lecsillapítani, hiába tiportam az utca kövezetét, hogy fáradtra hajszoljam magamat. Valami ott motoszkált bennem szüntelenül s agyam minden perczen felvetette hidrafejét: A halál-démon, az emberirtó szörny!... Szerettem volna hangosan kiabálni, vagy zenét harsogtatni egyre magam körül, hogy szétverjem a gyanukavarta félelem kódét. Mikor a kórházban jártam a következő nap délelőttjén és megláttam a lábadozó beteg sápadt arczát, a melyről a fájdalom és szenvedés lelátszott ugyan, de megnyugvásszerűen és nem oly kinos gyötrellemmel, mintha a halál-rém kinozná folyton — akkor még erősebben fokozódott bennem a gyanu, hogy a halál-rém bosszuló keze keveri a lázmérget az én professzorom ereiben.

Szorongva menten fel késő délután, hogy megnézzem főnökömet. Az előszobában üldögélő inas szomorúan jelentette:

— Sokat szenvedett egész éjen át, de most csendesebbnek, nyugodtabbnak látszik és úgy látom, hogy észnél van, nem beszél félre.

A mint beléptem a szobába és szembe kerültem professzorommal, megdöbbsentem, megdöbbsentem olyan erővel, hogy a hideg futott végig a hátamon. Annak a kedves embernek jószágos kék szeme különös fényességben égett, mintha valaki a szemgolyó mögött parazsat égetne. Ugy látszik, észrevette zavaromat és kitalálta gondolatomat, mert egyszerre azon kezdte:

— Igen, végem van. Utolért a démon. Jól tudom, jól ismerem ezt a proceszszust, a melyen most átmegyek, úgy hajnal felé elmúlik életem.

Nem mertem közbeszólni és ő nyugodtan folytatta:

— Maradj estére mellettem — reggel aztán elmehetsz...

Mindketten doktorok voltunk és így nem igyekeztem hazudozni, csak megnyugtattam, hogy beleegyezem akarataiba.

Rettenetes érzés volt, mikor leültem a hűs szobában, a melyben addig kell várakoznom, míg a halál kiszakítja az én atyai jó professzorom lelkét. Ugy éreztem magamat, mintha a halál birodalmában telepedtem volna le, a melyből csak egy emberélet árán szabadulhatok ki.

Ugy kilencz óra lehetett este, a mikor kitámolygott ágyából és két rövid lépéssel áthaladt a szobán, míg mosdójához ért, a vízbe merítette kezét és homlokát lesimitotta vele, aztán átnézett a másik szobába, a hol könyvtára és emlékei voltak egybegyűjtve, hangja reszketett, míg ennyit mondott:

— Mily szép itt, és most mindent itt kell hagynom.

Ezeket mondta és visszafeküdt ágyába, hogy többé soha föl ne keljen.

Soha kinosabb éjet! A haldokló minden tizhusz perczben rendelgette az orvosságokat, melyekről tudta, hogy milyen hatásoknál kell beadni a méregtől pusztulónak. Saját maga halálát vezényelte. Így jött el a reggel, akkor csak annyit kért tőlem még:

— Tedd be a táblát és hagyj magamra.

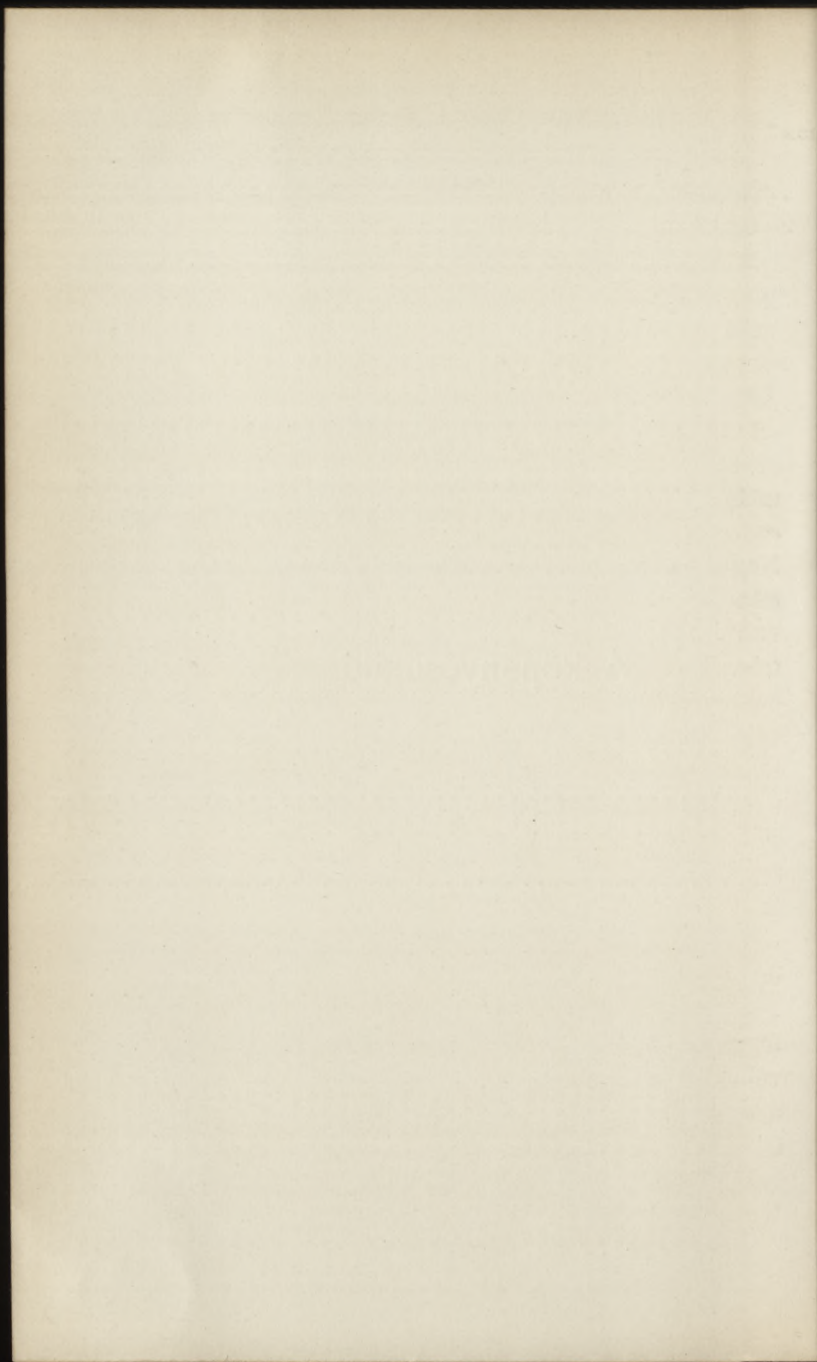
Engedelmeskedtem. Mikor egy óra múlva a szobába léptem két társammal és felnyitottuk az ablaktáblákat, ott feküdt az ágyban a fehér párnába süppedve az én professzorom — holtan. Szemében riasztó fénynyel ült még a halál-démon, a mint kitépve az áldozat lelkét, előkémlt az üveges szem buráján. Abban a kék szemben ott trónolt még a fekete szörny és olyan gonosz erővel, hogy megtört lelkem menekülve üzött el arról a helyről, a hol a halál-démon gonosz szelleme szembeszállva velünk — újra megjelent. Ez volt a legrettenetesebb nézése annak a szörnynek, a

melylyel csak valaha is rám hatott az a megdöb-
bentő vigyorgás, a melylyel abból a kék szemből
előtolakodott. Lehet, hogy a gyötrelmes éj még
segített ahhoz, hogy oly erővel vegyen erőt raj-
tam a halál-démon ijesztő hatalma, de úgy elká-
bultam a fájdalomtól és a rémlátomány lidércz-
nyomásától, hogy mikor haza menekültem, a ha-
lott szeméből még akkor is rám vigyorgott a dé-
mon és én megtörten roskadtam össze, érezve
magam fölött azt az iszonyu hatalmat, a melyet
kétségbeesésemben szólogatni kezdtem :

— Te rettenetes szörny — te uralkodol fe-
lettünk a te kérlelhetetlen csontkezű hatalmaddal
— te bosszuálló démon — te fekete halál!

A köpenycsináló

A köpenycsináló.

Kétségtelenül érdekes kis társaság volt ez, mely minden ebéd táján összeverődött Greeny asszony ebédlőjében, hogy az ebéd gondját elvesse. Négyen ültünk le a csapott dereku asztal körül, mind a négyen legényemberek, de négy országból verődtünk össze. Az asztalfőnél egy német doktor trónolt, ki, miután felszívta magába a tudományok összességét a német földön (ez az ő személyes véleménye volt), átvándorolt ide, New-Yorkba, hogy az emberhuson eszméit kipróbálja. Faját nem tagadhatta volna meg, bikafejszerű homloka mindig elárulta volna német voltát. Mellette egy kanadai ficzkó tanyázott, kinek foglalkozását kitálatni nem voltam képes egyhamar, mivel kérdésemre mindig ugyanezt a választ kaptam : „Köpenycsináló.“

A mellettem ülő fiatal katonatisztet megfaggattam ugyan párszor, de ő is ugyanezzel a válaszszal fojtotta el kíváncsiságomat. Egy ideig azt hittem, talán ez a „köpeny“ valami új alaku lebernyeg lesz, melynek ő a dicső feltalálója és csak a jövő szezonban fogja közhasználatra kibo-

csáttatni. Foglalkozása tehát szabó kell, hogy legyen, de valami magasabb rendbeli, a ki csupán egy fajtájú köpenyt fabrikál.

Azonban az én tiszt barátom határozottan állította, hogy a kanadai nem szabó, csupán köpeny-csináló. Végre meguntam a sok kérdezést s hagytam a köpenyest az ő foglalkozásával együtt.

Különben sem ő volt az én érdeklődésem tárgya, hanem az a tüzes szemü yankee tiszt, a ki szomszédságomban ütött tanyát. Aranyos ficzko volt. Minő hévvel tudott beszélni az ő hősi csatájukról, melyet ott a lábunk alatt fekvő Kuba szigetén végigküzdött. Fenséges leírásokat adott táborukról, mely a vadonba volt beszorítva. Közöttük szakállas fák álltak sorfalat s kőcz-szakállukat lebegtették, ha egy kis szellő feléjük csapott; a félsziget gerincze lassan csuszott bele a tengervizbe s aztán a fövény parti szegélye mögött hirtelen alábukott.

Édes emlékként emlegette: „Minő balzsamos levegő volt az ott, mely a tengerviz felől jött, estére kelve, mikor kissé elpihentünk. Fejünk felett az ég tündérragyogásu csillag-táborával a mesebeli kertre emlékeztetett s a buja növények husos levelükkel s a bólogató pálmák az ágas-bogas fák között a tündérkertet csoda módon megformálták. S ha a hold lemenőben ezüst emléket emelt a fölszakadó felhők között, míg aztán a báránylehők azzal a kis ezüst füsttel fodros szárnyaikon, lassan lecsusztak a hold képéről s

az fejfel belebukott a tenger mély vizébe. S akkor nagyhirtelen sötét volt, nagyon sötét."

Mindnyájan ráfigyeltünk ilyenkor, mikor mély kék szemével merően maga elé nézve, bámulatos hűen leirta táborának környezetét.

Egyszer a német doktor tudományos hangon föltálalta újabb vívmányait; úgy hiszem, hat ember haláláról számolt be s aztán kifejtette elméletét a kubai harcztér réméről, a sárga láz pusztító lehelletéről. Valami különös volt; az én csendes katona barátom mindinkább izgatottá vált s aztán nem várva be a német doktor hosszú értekezését, közbevágott, oly dühösen, oly kétségbeesetten, hogy szinte megdöbbsentett: „Az a sárga szörnyeteg az ördög ikertestvére. Semmit nem félek annyira, mint ezt a láthatatlan szörnyet, mely ott barangolt köröttem a tábor sátrai között és egymás után elpusztította legjobb barátaimat; mintha elégték volna, olyan gyorsan haltak el. Ha egyszer egyet megérintett, egyre rálehell, annak vége volt. Egy jó pajtásomat is ő vitte el. Nemcsak pajtásom volt, de olyan testvérformám, kive együtt tanyáztunk mindenkor.

Reggel kaptuk a parancsot az indulásra, kora hajnalkor, a nap még alig született meg s mi fegyverben voltunk. A szemben levő hegyoldalon vakondturásforma földhányások rejtegették a spanyolokat, kik felszorultak a hegyoldalra.

Ha egy-egy ágyu megszólalt a hangyabolyok felől, akkor először könnyű pipafüstszerűen szállt

föl a lőpor füstje s aztán jött meg a süvitő golyó a hegyhát mögül. Én barátom mellett jártam mindenütt s ha egy-egy lövést tettünk, figyelve néztük kis látcsövünkkel a földhányásokgombaszerű oldalát.

Nem sokáig tartott az egész s a spanyol sánczok kezdtek bomladozni s mi fölpakkoltuk ágyuinkat és lassan nyomultunk előre. Ugy dél felé lehetett, mikor átgázolunk egy patak vizén, mely valahonnét a hegygerincz mögül kanyargott erre le. Az egész egy ugrásnál nem volt szélesebb, de a keskeny bozót, mely szegélyezte, nehézzé tette az átkelést. Szép kékesszinű vize volt, jól beillett halavány színével a haragos zöld növények közé, kis szelid árnyalatot adott azoknak a sötét kaktusz tuskóknak, meg buja páfrán forma fűféléknek, melyek szinte összeborultak a víz fölött. Az ágyukerék jó mélyre süppedt a fővényen s azok a szegény nagyfülű öszvérek erősen igénybe vették izmaikat, míg kirántották terhüket e süppedő viztalajból.

Barátom visszamaradt s kis kupaszerű bádogcsészéjéből itta a halovány színű patak vizét. Egy kürtszóval hívtuk magunk közé, de nem tért mindjárt vissza, hanem a parti bokrok közé sapkájával hordta a vizet... mi jól fent voltunk már a hegyoldalon, mikor nyomunkba ért. „Egy szegény ördög kinlódik ott, úgy látom, a láz kinozza, arcán legalább a láz verejtéke ül. Megitattam szomjas ajkát s lemostam a kiverődő melegét tikkadt arczbőréről.“

Köröttünk zuhanásszerűen szóltak az ágyuk s kipirult arczczal, erős szenvedélylyel álltunk a hatalmas csatazajban. Jó késő délután volt, mire elértük a domb tetejét s fölventattuk az ágyut a hegytetőre, hogy a gyorsan menekülő ellenség után még egy-két lövést utána küldjünk.

Szép látványt nyújtott, onnét a hegyről végignézni a lent terülő hepe-hupás tartományra. Magas szálfák koronkint feltolták fejüket, mintha őrszemek lennének, melyek fölverődő kobakjukkal uralkodnak a vidék fölött. Egy-egy torony-magasságnyira ért fel s ott kinyitotta napernyőszerű koronáját.

A nap eltűnt az egyik pupszerű hegydomb mögött, az idő ránk hűvösült s mi tábort raktunk pihenőre.

Az én szegény barátom ugyancsak fázott, egész testében remegett s mikor ledobta magát a hevenyében összeütött ágyformára, szenvedő arcza elárulta lázküzdelmét. Életerős arczáról eltűnt a halvány pirosság s erős skarlát színrel ült ki arczbőrére a lüktető láz, mely tanyát ütött szervezetében. Másnap nem tudott lábon állni, ott kellett hagyni a hárságyon egymagára, pusztító lázával egyedül küzködve. Szegény Jack! Szegény!

Estére vált az idő, mikor újra viszontláttam: épp oly nehéz volt állapota, mint volt az előző estén. Küzködött a láz ellen szervezete teljes erejével, de azt kiüzni, ha egyszer tanyát ütött,

nem képes emberi szer. Így járt az én szegény jó Jackom is, egyetlen, legjobb barátom. Harmad este, tábor rakás után, alig ismert rám a viszontlátáskor, nagynehezen rám nyitotta égő szemeit s aztán szólni akart, de lehanyatló göndör fejével csak bólintgatott. Pár perczig nála voltam még, aztán szomoruan visszabujtam sátram alá, mely mint egy ürgetanya, kis, szűk bejaratával ott feküdt a domboldalon.

Szomoru reggelre keltem, az én szegény Jackom elhagyott, alig hogy elbucsuztam tőle, lehunyta fáradt szemét. Ott is temettük el a hegyoldalba; mintha csak valami denevér sirja lenne, úgy bevéstük a sziklapartba, mélyen a hegy alá. Jack, szegény Jack, mennyit küzdöttünk, hogy reméltünk, míg ökölcsapásként közénk sujtott a láz ereje és neki vége lett, örökre vége.“

A tisztecske elhallgatott, aztán hirtelen, mintha izgatná valaki, felkiáltott:

— Ah, az a láz ördöge, egyetlen rém, a mit félve elismerek. Azóta koronként átborzong testemen s elküldi emlékét hétfordultával, mely összerázza testemet.

Ijesztő látványt nyujtott, a mint így beszélt, de aztán elhallgatott. Arcza kissé megváltozott, mintha élesedtek, megnyultak volna vonásai, vagy talán ismét a fáradság ült arczára. Nem sokáig maradt aztán körünkben, hanem bucsut intve, kiballagott és pihenőre tért. Pár napig nem láttuk aztán. Érdeklődve kutattam Greeny asszonynál

az én tisztpajtásom után. Ugy mondta: szobájában van pár nap óta s nem jól érzi magát.

A doktor, hivatása teljes tudatában, rögtön felkapott és a beteg után nézett; egy fél óra telt el, mikor újra lejött s úgy látszik, meg lehetett elégedve, mert erősen hangsúlyozta, hogy ritka eset és igen érdekes.

Szombat este volt, mikor a doktor az ebédhez érve, befejezte hivatását: „Azt a szegény tisztet megölte a láz.“ Ijedten kérdeztük: „Meghalt?“ A német doktor bólogatni kezdett. Az én kanadai ismerősöm pedig felkapott és ment a tiszt szobája felé.

Nem állhattam meg, hogy még egyszer ne lássam az én vig társamat, ki oly érdekesen tudott képet adni tapasztalatairól. Mikor fölértem lakására, a kanadai már nagy munkában volt, úgy nézett ki, mint egy nagy hiéna, a mint ott forgolódott a holttest körül. Ijedten kérdeztem szokatlan munkáját, de ő velőig ható cinizmussal válaszolt: A „köpenyt“ készítem számára. A doktornak már megvolt a haszna, ez most az én üzletem; ha tetszik, aztán ön is megpróbálhatja kezét benne.

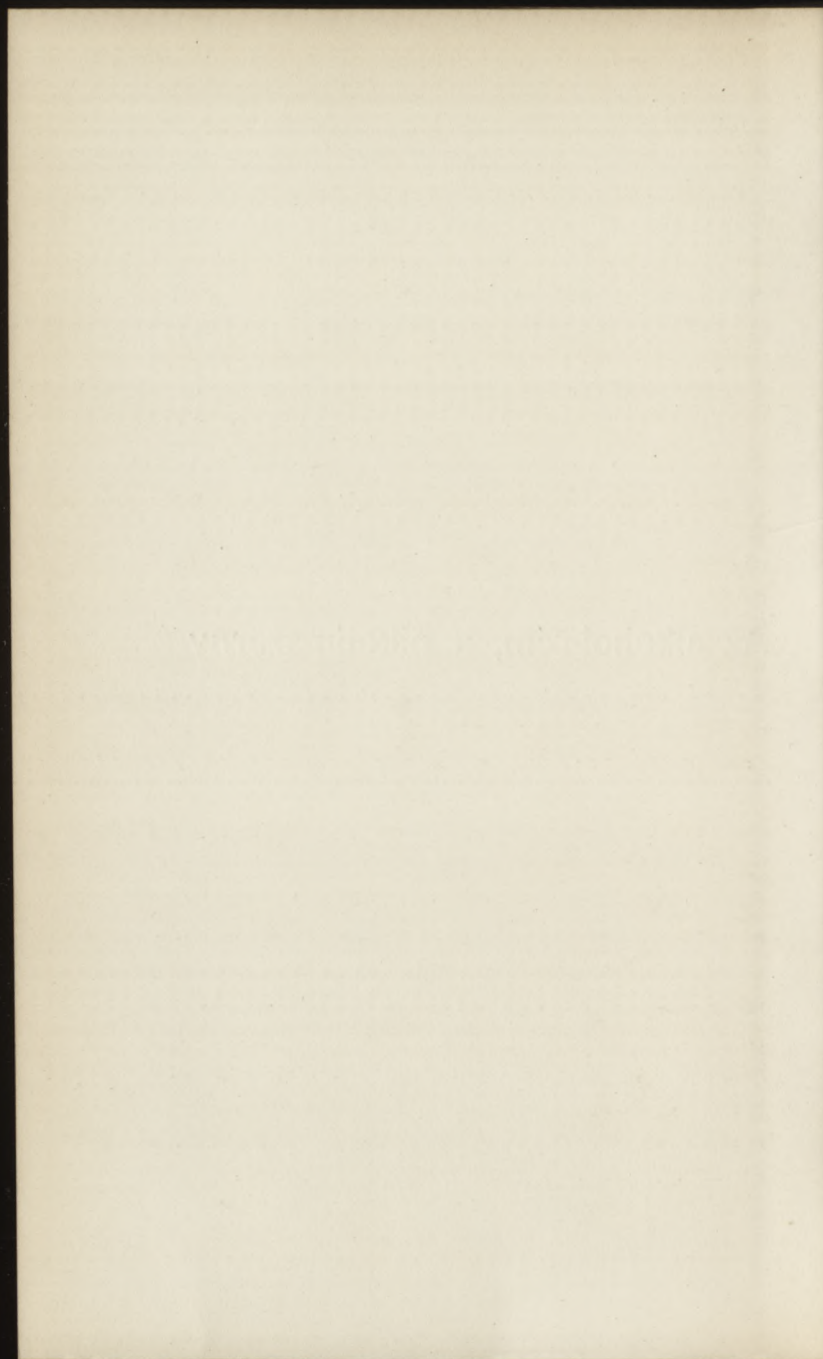
Visszaborzadva menekültem el a helyről s nem volt nyugtom, míg tanyámra nem értem.

Szomoruan, lehajtott fővel ültem ágyamon s arról a jó lelkű ficzkóról gondolkoztam. De egyszerre valami vad szenvedély éledt fel bennem és kérlelhetetlen cinizmussal mondtam önmagam-

nak: „A tiszt meghalt, rajta segíteni többé nem lehet, két ember megnyerte rajta hasznát már. Végül én is csak ember vagyok s ez az én sorom most...” Asztalomhoz mentem és kezembe vettem tollamat.

Az alkohol-rém, a nikotin-szörny

Az alkohol-rém, a nikotin-szörny.

«Le Horla.»

A pinczér zöldes színű folyadékot tett elé; nem kívántam, mégis meghozta. Fejem kábult volt, idegeim nem engedelmeskedtek. Inteni akartam, hogy sietve vigyék el előlem, de nem volt erőm. Szemeim öntudatlanul nézték a karcsu, kagylókehely alaku pohár fenekén kóválygó sűrű italt. S a lassan ülepedő szeszélyes nedű a kíváncsiság ingerével csalogatott; néztem, a mint szinte rétegenkint elhelyezkedik az üvegedény alján, de nem nyultam felé, nem érintettem.

Furcsa csönd volt köröttem; legalább én nem hallottam semmi zajt, néha egy-két pohárcsengésféle kocczanás volt, a mely agyvelőmíg eljutott. A szivarfüst kékes felhőburát borított reám s fáradt idegeim aludni látszottak. Lassan nyultam a zöld szesz után: a pohár széle ajkamhoz ért, égető hideg szörp futott le torkomon, idegeim egy perczre föléledtek. Különös volt, egy pár pillanatig ismét éltem, hogy aztán annál mélyebben süppedjek a tompa aléltságba, mely erősen elnyomott és más módon izgatta idegeimet.

Álmodni kezdtem, de a valót, melyet nikotin- és alkoholködön át láttam magam előtt. Erős zúgás búgott fülembe s tehetetlenségemben azt hittem: Maupasszant haldoklását a „*Horlá-t*“ élelem át minden ijesztő rémével együtt.

Ugy is volt; minden zörej, minden zaj, mely a zürzavarból kibontakozott, egy-egy elszabadult, ijesztő réme volt a „*Le Horla*“ kísérteties regéjének.

A poharak összekocczantak, az üvegcsörrenés zizegő hangja fázó érzést kellett bennem s minden egyes csepp ital, mely nyeldeklőmön aláfutott, remegtetni kezdte idegeimet. Valami visszahatás forma volt, melyet az agyoncsigázott idegek a szesz izgatására adtak, egy furcsa szesz-álom, melyben a felszabadult idegek teljes szabadsággal, észbontó erővel uralkodtak.

Az álom megkezdődött, az emberalakok eltűntek s az alkohol-rémeik megjelentek összes borzalmaikkal. Hat fej volt az asztal körül; azt hittem: életerős hus van rajtuk, de a mint mélyebben néztem azt a három pár emberarczot, úgy tetszett, mintha lehámlának róluk a bőr, a hus lefogy, a hajszálok meg eltűnedeznének s a mi visszamaradt, az koponyacsont volt csak, a fogak viczorogva világítani kezdtek, de a szemüregekben a visszamaradt szemek még fényesebbek voltak, mint azok a mézszinű, hosszú fogak. A koponyaüregből égő nézéssel sütöttek felém a kiélt szemlencsék; irtózatossá erejük volt, agyvelőmíg éreztem, hogy reám néznek, reám figyelnek. Valamit akartak

tőlem, hangot nem hallottam, de a néző szemek felhívására beszélni kezdtem.

Azt hiszem, csak ajkam mozgott, hangom nem jutott el agyvelőmig, de azért emlékszem, mit mondtam, mikor lezártam szempilláimat, hogy a néző szemek erejét kissé csökkentsem. Így nem oly éles az erejük, mert a szemem át nem tudnak toly könnyen a koponya belsejébe érni, de azért arczbőrömön át éreztem, hogy mindenik szem reám tekint, mind figyeltek; szemük néha egymás felé nézett, de aztán megint csak visszatért az én szegény koponyámra, melyből öntudatlanul jött a szó, mely elárulta vizió érzéseimet:

— Lássák, most nem fáj a homlokkal mögött a velő, most jó, minden jó... meg is tudom mutatni, hol volt a kinzó érzés.

Kezem lassan fejemhez ér, leemel az nyakcsigolyákról s oda teszi az égő szemek elé, az asztalborítóra. Egy kés után nyúl jobb kezem, felhasítja a koponya-bőrt, betöri a fejcsontot s a meleg velőbe nyúl. És most megint irtózatoss fájdalom, a kíváncsi, mohó szemek kérdezni kezdik:

— Mit érez?

Jajgatásszerűen válaszolok:

— Valaki újra kinez!

Mind ezt kérdik:

— Ki volna az? Hisz itt senki sincs!

Vitatkozom:

— Önök nem értik, mert nem érzik! Irtózatoss; az agyvelőmben van, ott kinez!

— De micsoda? — kérdi hat szempár.

Az asztalon levő fejem szomszéd ajka remegni kezd, a nyelv rezgéséből hang tör elő, melyet én is megértek; a gyötrött idegek megadják a feleletet: „*Le Horla!*“ Csend lesz, a szemek nem mernek izgatni kérdésükkel, én összefoltozom koponyámat, aztán lassu, szinte gépmozgással visszauttetem a nyak csucsára, szemem is újra fölnyílik s előtte megint csak hat koponyafej jelenik meg. De mintha perzselő szemük ereje alábbhagyna; nem is reám néznek most, hanem egymás között tekintetükkel beszélgetni látszanak.

Ugy is volt, valami enyhítő szert kerestek a számomra. Meg is jött, a mit elém idéztek, de ez volt a legtorzabb alak, mely egész nikotinálom alatt elém került. Feje koromfekete volt, mintha már elégett volna és a lángok összefüstölték volna koponyáját; haja is olyan göndörséget mutatott, mint az égő hajszál, mikor összezsugorodik, de ebben az égett fejben micsoda erős nézésű szemek voltak! Aztán fogai fehér fénynyel, szinte csillogva tudtak világítani. Eddig úgy tudtam, hogy csak a régen elhalt csontnak van meg az a tulvilági ereje, hogy sok év múltán különös fehér színnel világítani tud a homályból, de most megtanultam, hogy a hirtelen megégett koponyafej fogai ép oly babonás fénynyel bírnak.

Az égett fejű alak valami hangszert játszott; huros zenekészülék lehetett, mert a fölszakadó hurok zizegése fájón támadta meg idegeimet. Aztán

énekhangot hallottam onnét, a koromfej ajaknyílásáról, milyen különös hang volt az! Mintha nem a torok belsejében rejlő hangszálakból származnék, hanem azokból a fehér fogakból születnék. A hangnak olyan porcellán színezete volt, melyből tisztán kiéreztem a fogzománcz kopogását.

A „banjó“ hangja élessé vált; azt hiszem: az összes hurok fölzokogtak. A koromfej nem dalolt, csak a hangszer adott még egy mélabús akkordot, de ez is fájdalmat okozott, ép úgy, mint az egész rémalak jelenléte. Nem birtam fékezni idegeimet, kezemet szemem elé kaptam és szinte siró hangot hallattam, mely egy kiáltásba fult: Le Horla! Le Horla!

Az elégett fej eltűnt, talán széthamvadt, mikor megriadt szavamtól. A hat koponya pedig ott, az asztal körül, összeverődött, aztán lassan eltűnt arczomról égő szemük tekintete. Lehet, kiégett erős nézésük vagy eltávoztak nikotin láthatáromból.

Ugy is volt. Magam voltam, köröttem meg sötét volt.

A szoba szögletében lehetett az én ijesztő rémem: „Le Horla“, mintha hallottam volna lassu kopogását. Vigyázva megindultam, hogy elmene-küljek és párnára hajtsam fejemet. Diadalmasan értem ajtóig, de ott az ajtó előtt várt reám. Rákiáltottam: „Le Horla!“ — eltűnt.

Én ágyamon pihentem. Az ajtót verdesni kezdte valami s az nyöszörögve recsegett; aztán magától kinyílt. Szegény idegeim remegni kezdtek;

tudtam, hogy ő jött be újra közelembe, a nikotinréme, az alkohol szörnyetege: „Le Horla!”

Lecsuktam szememet, hogy ne találkozzék össze a tekintetünk s így a sötétben nem lesz képes annyira kinozni; de „Le Horla” hatalmasabb volt, mint azt én képzeltem.

Az ablaküveg fázásszerűen remegni kezdett, ugyanazt a zizegő, izgató hangot rezegte, melyet az alkoholszörnyeteg kicsalt az összeverődő poharak kocczanásából. S az ablak csörgése fölriasztotta lezárt pilláimat s akkor újra egy csapással elöttem állt az én üldöző rémem.

Jó helyet választott, a falon levő őszzsakállu ember fejét kiüzte a képkeretből s ő beleült az emberfej átváltozott arczvonásaiba. Az ősz hajsálak elhalványultak s a homlok alatt a szemmélyedésben ott ült „Le Horla” ijesztő két szeme. Ujra én rám szegezte szuró tekintetét, idegeimben gyilkos fájdalmat éreztem, testem remegni kezdett s nyelvem jajgatva rezegte:

— Le Horla, rémszörnyeteg! Mit kívánsz, Le Horla?

Szemei még élesebben néztek reám, nikotinlázban égtek s szemfényének alkoholereje agyvelőmíg hatolt. Elkábultam, mintha valami bódító italt nyeltem volna le. Aztán kétségbeesve védekezni kezdtem, hogy megszabaduljak a szörny erejétől.

Fölugrottam, a képhez rohantam. De „Le Horla” nem volt ott a keretben már, csak egy nyugodt, fehérhaju tanulmány-férfikép. Nem tud-

tam nyugodni tovább : föl kellett kutatni idegeim rémét, hogy leszámoljak vele, megszabaduljak tőle.

Nem sokáig kellett várakoznom, a viharszerű szél „Le Horla“ barátja volt, az jelezte, hogy újra jelen van az én üldözőm nikotinlátkörömben. Ugy is volt, ott ült a szomszéd falon, hol egy fonnyadt arczu anyóka képe állt azelőtt ; most „Le Horla“ táborozott a kép vonásaiban. Szeme nézése csillogó volt, erős és bódító a nikotin és alkohol észbontó erejétől. Felé futottam, megragadtam a kép rámáját és leszakítottam a szögről ; elhajítottam az egyik sarokba, a hogy összetört a kép üvege, vele meghalt a csillogó szemű rém : „Le Horla“, melynek a hold fehér fényénél még vakítóbb ereje volt, mint ott, az asztal körül a lámpa világánál.

Fáradtan pihentem lezárt szempillákkal, éber idegekkel ; nikotin-láthatárom lassan bágyadni kezdett, nem volt oly éles a körvonala. Egy ideig hallottam még kopogásszerű rezgését a szélverte üvegtáblának, de már nem volt oly rémes ereje, mert „Le Horla“ nem volt ott, hogy kinzóan izgassa azt az élettelen hideg üveget. Bágyadtan feküdtem az ágyvánkoston, de idegeim nem riadtak föl minden recsegésre. Szemem lezáródott s alkoholfényét elvesztette, idegeim nem voltak oly érzékenyek már, lassan kezdtek kimenekülni „Le Horla“ démoni bűvköréből. Mind jobban és jobban éreztem, hogy tompul idegeim ébersége, míg teljesen érzéketlenek lesznek és zsibbadtan elcsendesülnek. Nyelvem nem képes már rezegve hangot

adni; ha megszólalnék, érzem, hogy hangszálamból születnék a hang; de nincs: mit mondjak, nincs: kinek feleljek, kérdő tekintetek nem gyötörnek.

Hosszantartó csend van körültem, jóleső nyugalom idegeimben. Nagysokára érzem csak, hogy arcomra bágyadt, szelid fény esik, de ez nem bírja fölnyitni szemeimet, azok lezárva maradnak.

A szomszéd szobában halk lábkopogás halatszik, mintha többen járnának a szoba földjén, néha hallom, hogy fölnyilik egy ajtó, aztán valami zokogásforma nesz üti meg fülemet. Mosolygok magamban; valaki a „Le Horlá“-t siratja, ezt az emberirtó, ijesztő rémet.

A lépcső felé emberek jönnek, ajtóm felé tartanak, már előtte vannak, várom, hogy benyissanak, de lassan eltávoznak megint, vagy a másik szoba belsejébe térnek. Megint jön valaki, megáll ajtóm előtt, lassan kopogtatja ajtóm falát, az recsegésszerűen zörög. Én megszólalok:

— Tudom, meghalt... érzem, hogy halottszag uszik a levegőben...

Válasz jön rá:

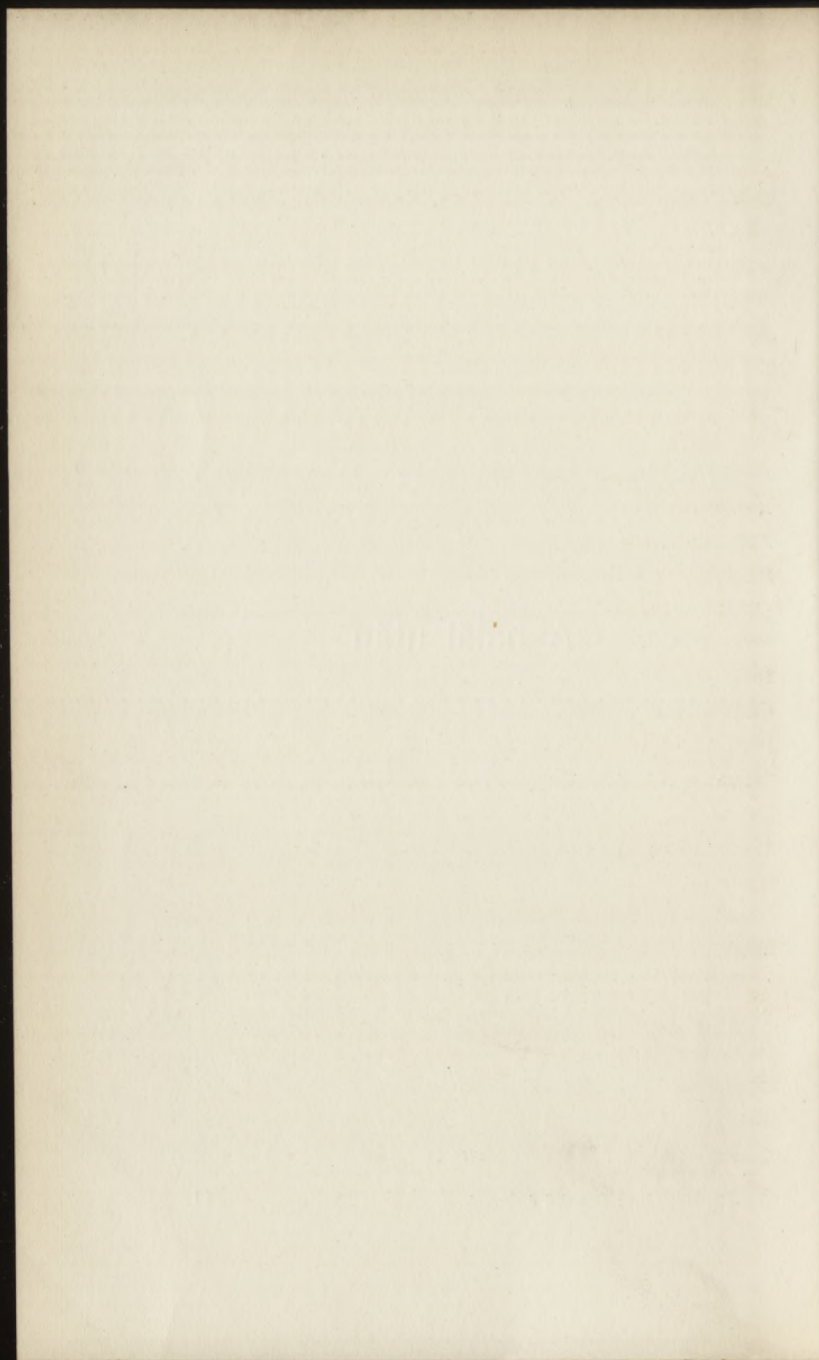
— Igen, egy öreg asszony meghalt a másik szobában.

Nevetni kezdek, mikor újra szólok:

— Nem, nem, én tudom, ki pusztult el! A rém, a szörnyeteg, a nikotinszellem, az alkoholkirály: „Le Horla!“

A halál után

A halál után.

Táviratot kaptam. Aga barátom meghalt. Félretettem minden dolgomat és csak egy koszorut rendeltem még, aztán mentem a pályaházhoz, hogy a temetésen ott lehessenek. Kezemben a koszorúval beszálltam egy vasuti kocsiba, magamra csuktam a fülkeajtót, de a koszorut még sem fektettem le a földre, kezemben tartottam: féltem, hogy összerázódik, aztán meg bensőmben úgy éreztem, hogy valami láthatatlan szál fűződik ehhez a koszorúhoz, valami olyan benső finom szál, mely az én jó barátomhoz kötött hosszú éveken át.

Szegény Aga! Folyton ő rá gondoltam, a vonat zakatolása nem zavart merengésemben, sőt mintha valami misztikus zenét is szolgáltatott volna ahhoz, hogy ábrándjaimat szőjem. Aga alakja ott állt előttem, képzeletem által fölidézve. Arczának mélabús kifejezése, szemének végtelen fájdalma. Szegény Aga! Örökre vége van. Ő rá nézve már nincs semmi más, csak sötétség, ott a föld alatt. De hisz élete is olyan fájdalmasan szürke volt. A boldogság csak mint halavány sáv, úgy jelent meg élete egén. Emlékszem rettenetes életére. Egy leány

csalfasága tette azt ily sötétté. Pedig mily szépen indult élte útján. Oly erő volt benne és annyi akarat! Költői lelke hatalmas erővel teremtettem meg rapszodikus költeményeit, lirája fenséges volt és megragadó; mi, társai, úgy néztünk rá, mint a hogy egy uj, egetbefutó üstökösre, bámulva tekintenek az emberek. Mind hittük, hogy: szét-nyitja majd maga fölött az égboltozatot, lángnyelvek fognak belőle az ég felé törni, melyek az egész világra világitanak, hatalmas tüneményszerű erővel.

Nem így történt. Boldog volt és megcsalatott. Istenem, hány ember megy ezen át és lelkének ruganyossága helyreállítja újra tettvágyát, életerejét. És újra él, szeret és szeretkezik... Aga képtelen volt erre, hatalmas, mély lelke összeomlott és ő nem birt erőre kapni újra. Mi csak életét tudtuk megmenteni, lelkét nem. Többé nem dalolt, azok a csudás, finom szövésű énekek nem hangzottak föl lelkéből többé, az az érzékeny gépezet, melyből azok megszülettek, összetörött. És mi ölte meg? Csak az, hogy menyasszonya, a ki neki örök ígéretet tett, ezt az ígéretet más előtt is megismételte, még az oltár előtt is megcsalta. Azóta élt Aga így, elbujva a világtól parányi birtokán. Háza ósdi kastélyforma volt és ő úgy lakott abban, mint egy bagoly a faoduban.

Mikor bementem a halottasházba, a halott arcza még nem volt letakarva. Szegény Aga! Ott volt előttem testalakja, most már teljesen lélektelenül. De arcza oly szép volt és oly ünnepélyes,

mintha csak aludna és majd egy mozdulattal föl fog ébredni, hogy azt mondja: — Most parányinak tetszem, de majd nőni fogok még a föld alatt is, alakom a sirból is ki fog látszani és mind nagyobb és nagyobb lesz időnk multával...

Nem tudtam ránézni sokáig, de valahányszor rá gondoltam: Fauszt alakja járt eszemben, mintha Aga hasonlítana hozzá, vagy talán valami rokonvonás lenne a kettő között...

Eltemettük. Mikor hazajöttünk a sirkertből, inasa elém jött és átadott egy levelet, melyben Aga végrendelete volt. Mindenét a kóbor színészeknek hagyta, engem csak arra kért, hogy írásait őrizzem meg magamnak — utolsó emlékeknek tőle, a szegény Agától.

Szegény jó Aga! Könnyezni kezdtem, milyen szomorú, sötét volt az ő élete. Olyan szent félelem fogott el, mikor kinyitottam a fiókjait és írásait magamhoz vettem. Sok csonka vers, föl nem épített balladák, jegyzetek és utirajzok, ez volt csaknem minden emléke, meg egy kis bekötött könyv, melynek homlok-lapján ez állott:

„Hogy ki voltam és mi volt végzetem, csak akkor tudják meg, ha elenyésztem.“ Naplója volt. Kinyitottam a könyvet és elolvastam ezt a pár töredékesen, szakgatottan beírt lapot, a melyben benne van egész vergődése és az ő szomorú élete. Ő maga a hűtlen leány viselkedését és saját szerencsétlen életét önmagának megjósolta egy régi naplóban. Ez a naplótöredék: azon a napon került ke-

zébe, mikor menyasszonya mással jegyet váltott. Ez izgatta föl szenvedélyes lelkét, mert így énekel fájdalmában :

*

Ha van erőm és van ihletem, most telt be annak igaz percze ; mióta eszemet tudom és a tollat forgatom, így nem éreztem még bensőm erejét soha. Küzködtem érte, leszoritottam, visszaüztem minden gondolatomat lelkem legmélyére, de egy különös jelre fölszabadult minden elfojtott erőm, mintha a végzet üzne a tetre, a jeladásra.

A végzet ! Igen, a végzet az, mely tollamat kezében tartja és a szavakat fölírja, mintha vésné, vésné oly erővel, hogy a lelkem mélyéig érzem minden szavát.

Hosszu idő óta tollhoz nem nyultam én, szét-szórva, szertedobva hevert minden írásom, tollamat valami kiütötte a kezemből és ma, ma a kezembe adta újra.

Igy még nem remegett lelkem, pedig szenvedtem sokat az életben már, így még nem sirtam és nem féltem a végzet erejétől soha...

Mikor megtudtam a hirt, szobámba mentem, írásaimat rendeztem, hitegetett életemre gondoltam, míg a csalfa leány leveleit néztem. Egyszerre véletlenül az iratcsomóból elém esett egy régi naplóm, melyet teljesen elfelejtettem, nem is tudtam, hogy valaha megírtam...

Sok emlék volt a naplóban, de az utolsó la-

pon, az utolsó oldalon rajta volt a mai nap jószertűen, előre megírva, a mostani, aztán meg a jövő... Vészjelek azok, a mik be vannak a régi levelek közé vésve és mély titkok, de a jóslat minden szava igaz és ezzel végződik:

„Hiába lép ön a más karján az oltár elé, hogy nekem tett fogadását másnak is megtegye, hiába felejteti a pillanat mámore önnel minden ígéretét; eljön az idő, mert el kell jönni annak, és ön zokogva gondol vissza mindarra, a mit ígért, a mit fogadott...”

Felszöktem helyemről, kimentem a szabadba, de alig tudtam a lábomon járni. Kóboroltam késő estig, hogy kiverjem fejemből ezt a különös dolgot és álomnak higgyem a történeteket.

Hiába volt minden, mikor hazatértem, akkor is ott volt az az ijesztő napló, az az igaz írás az asztalon és nekem mind az az érzésem volt, mintha Nabukodonozor története ismétlődött volna meg, mintha egy kar nyult volna föl a fiókból és az tartaná elém most az írást... Idegeim tul voltak feszítve a gyötrelemtől és kifakadtam, mintha egy nagy kelés pattant volna föl bennem:

— Te sors, te kegyetlen bíró, te, ki oly kegyetlen vagy, mintha neked is asszonylelked volna, miért izgatod föl idegeimet, miért zaklatod föl nyugalmamat, hogy szétszakítsam lelkemet és nyíltan kiáltsam: Költőt ki megcsal, hiteget, boldog a földön sohasem lehet.

Könnyü nevetni az elhagyotton, kit szere-

lemre fölizzattunk, aztán lelkét kiszakitottuk ...
Aztán meg mi egy költő?

Ember, kit ápolni kell, hogy családi körben
boldog lehessen?

Nem, nem! A sors kutyája ő, kit maga előtt
üz és tipor s mikor a gyötrelmekről fölkiált, akkor
tapsolnak neki, hogy hangja mélyről fakadt és
magasra szállt!...

A költő ember is, meg nem is. Valami külön-
ös, nyitott idegekkel járó lény, kinek csak egy
kincse van: a lelke.

Ha szerelme éled, az kinnal születik, de akkor
oly szép, mint a kagyló igaz gyöngye, a ki pedig
kiveszi ezt a gyöngyöt, az megölte és összetörte
ezt az érzékeny lelket is, mely ezt a kincsét annyi
fájdalommal szülte...

*

— Jós vagyok, mert láng a lelkem, tűz a
szavam, s belül olthatatlanul ég egy különös láng,
mely fölemészt s mert lelkem a jövőbe lát, tiszt-
tán, igazán, elhagyott szivemmel csak annyit mond-
hatok: — Fordulj vissza kis leány, balvégzet az,
mely tereád vár! — Ha félrehuzom a függönyö-
ket, az égre látok, követem a csillagodat! Balvég-
zet a te csillagod, mely halavány és lefelé fut!

Fordulj vissza kis leány! Az oltárgyertyák
nem égnek még, ne esküdd az oltár előtt, mit
nekem fogadtál azelőtt!

Leány, leány! neked két lelked is lehet, de
lásd, nekem csak egy volt s az is elveszett!

Nem én sirok, a végzet kiált! Vigyázz nagyon, a végzet egy szörnyű hatalom és mindenkit utólerhet!

Fordulj vissza kis leány... Hisz fajod pusztul, megsemmisül s egy új faj az, mely érvényesül, nem a tied, nem az igaz, ha föleszmélsz, majd megsiratód...

Fordulj vissza kis leány, értsd a szókat, a végzet szavát, ő vezeti tollamat is, nem írnék, ha nem üzné a végzet keze jós lelkemet!... Csillag fut az égen alá, fénysáv vonul útja után, emberhalált jelez a fény, hulló csillag, emberhalál...

Fordulj vissza kis leány, ily baljós végzett alatt sem te, sem én, sem senki boldog nem lehet.

A költő lelke nem sir, ne félj, a végzet hangja jajgat csupán. A végzet tartja elénk az írott végzést, mely ígéretre fogadást kér, ne hidd, hogy én követelem, a végzet kéri, mert ígérted, mert fogadtad s aztán később eltagadtad...

Fordulj vissza kis leány, ha szavam elért, nem én értem, de — önmagadért!

Két karom és ajkam úgy vár, mint a hogy a bucsuzáskor leszakadtál!... Higgy ez egyszer, jós a lelkem, tűz a szavam, láng a nyelvem, egész bensőm izzó parázs, vészjeleket látok utad felett elborulni, sorscsapás jön én rám, terád, s mindenkire, ki közöttünk áll!

Anyám! anyám! mért szültél engemet, ha az életben mindenkivel megcsal, hiteget. Vagy ha születtem sors csapásaként, mért nem lettem hülye és

érzéketlen lény. Nem volna lelkem és oly szépen számítanék, akár egy kalmár, ki csereberél. De te lelket szültél belém jó anyám s ennek szétszaggatták minden erejét.

Ha lángész születik a földre, csodajelek vannak, mikor én születtem, csak viharhangok voltak, pokolerő szabadult föl a földre s tófenék lett a hegy oldala, kertünk rétje rohanó patak...

Nem csodajel volt ez anyám, — vészjel csupán. Lánglelket szültél belém anyám, de nem égő lángot, villámtüzet csupán!

Ennek a haragos villámnak emésztő ereje égeti a bensőm, pusztítja testemet. Ugy fogok elmulni, mint a villám, mely czikkázva fut, fényt szór. gyújt és lesújt, de meleget — azt nem ad! De míg szét nem esik szerencsétlen lelkem, világitok, égek és megyek, hogy bele véssem, bele égessem az emberek szívébe és megértessem az egész világgal, igaz lényemet, végzetemet:

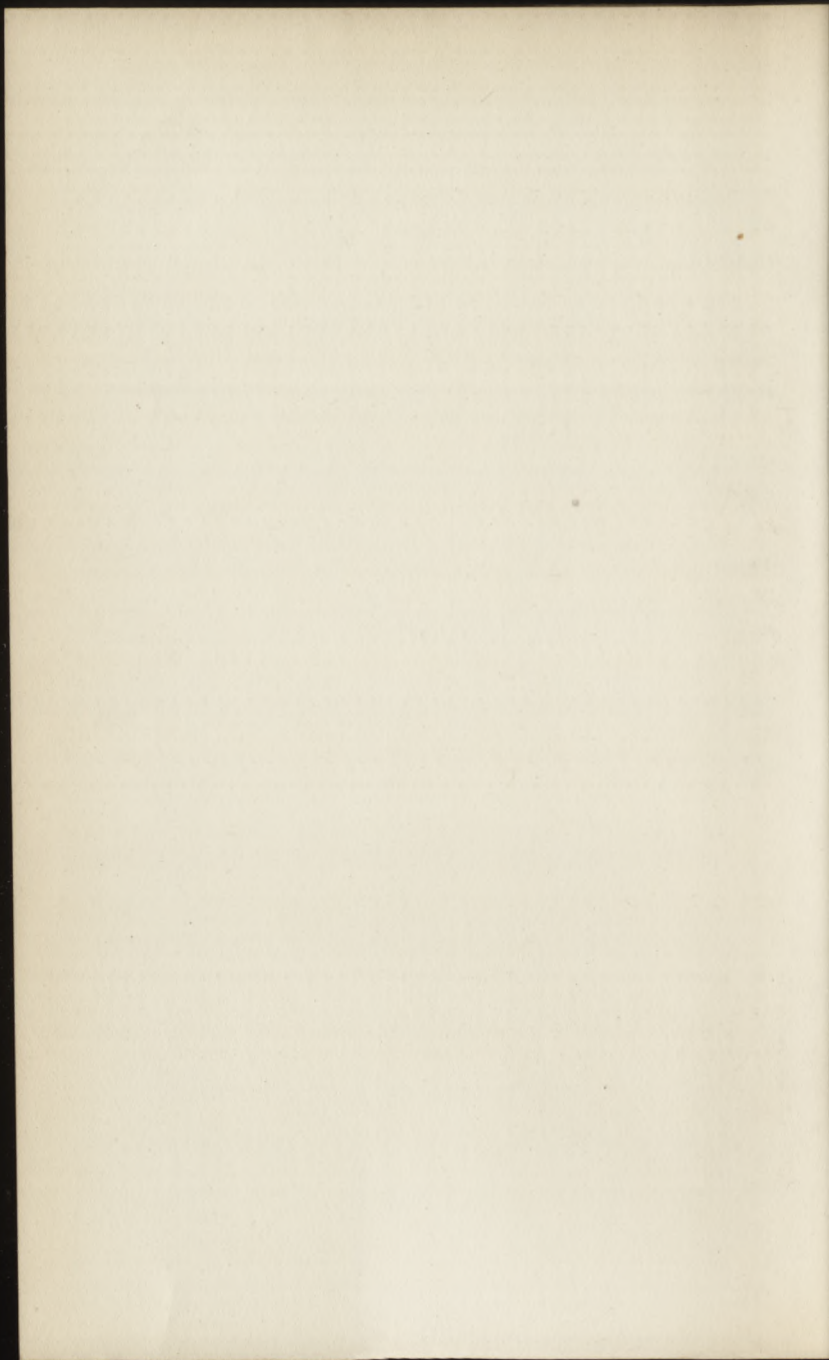
Tűz voltam, tűz a szenvedélyem.

Tűz a szerelmem!

Tűzben éltem s tűz által égtem el!

A légyott

A légyott.

Vidéken laktam, egy kis városban. A felső vidéken, — hegyek között. Az egész város megszorult a völgyben, ugyannyira, hogy a vasut is, csak egy alagut segélyével tudott befurakodni ebbe az elrejtett kis fészekbe. Igazán, talán a legjobb elnevezés, a mit ennek a helynek adhatok, az, hogy fészek, mert hisz úgy éltünk ott mindannyian, mintha egy családot képezne az egész város. Mindenki tudta a másiknak minden dolgát, minden baját, örömét s a legideálisabb köztársasággá alakítottuk át a magunk számára ezt a kis helyet. Ugy husz éves lehettem, tele vágyakkal és erővel, tele szűz ifjúsággal — ifjúsággal — a mely oly annyira lobbanékony, annyira fogékony a szerelemre.

Főnököm a legbecsületesebb magyar emberek egyike volt, a kit valaha ismertem. Annyira szerettem az öreg urat, hogy mindig úgy tekintettem őt, mintha valami rokonság lenne kettőnk között s ő nekem egyik idősebb bátyám-uram lenne csak. Ugy ötven és hatvan év között lehetett, mikor megismertem s akkor volt három éve, hogy ujólag megnősült. Juli asszony volt a fele-

sége, egy tizenkilencz éves fiatal asszony. Egy gyönyörű asszony. Olyan szép, nagy kék szemei voltak, mintha a koponyaürben kis tengerszemek fészkeltek volna el magukat és ezekkel úgy tudott nézni, hogy egész testemet zsibbadni éreztem, valahányszor rám tekintett. Beleszerettem. Beleszerettem oly hévvel, oly tüzzel, a milyennel csak a huszas évek elején tud szeretni az ember, mikor bensőjében mint egy láng lobog a szerelem. Órákhosszat elsétáltam ablakai alatt s ha csak alkalmam volt, közelében voltam s az volt a legnagyobb boldogságom. Hamar észrevette, hogy szerelmes vagyok belé. Azt a legkönnyebben megérzi az asszony, hogy a környezetében levő férfi szerelmes-e belé. Kell valami benső szerkezetnek lenni az asszonyok lelkében, a mi a szerelmet jelzi, mert ezt oly hamar kitalálják, hogy szinte csodálatos, hogy a leheletnél kisebb jelét is a szerelemnek azonnal észreveszik. Juli asszonyt nem bántotta érzelmem, sok ideig úgy tett, mintha nem érdekelném, sőt sajnálta, de aztán lassan közeledni kezdett hozzám. Ha virágait megöntözttem, letépett egyet s nekem adta, máskor kabátomba tűzte s én kezdtem érezni, hogy ennek az asszonynak üres a lelke, teljesen üres, férjét becsüli, — talán ép úgy, mint én, — de nem szereti. Egyszer sétáltam vele a ház előtt s elmondtam neki egy kis történetet, melyben burkolva azt beszéltem el neki, hogy nem az a legszomorubb dolog, ha valakinek nincs senkije, a ki szeresse,

hanem inkább az, ha valaki szeret valakit s nem élhet azzal, nem egyesülhet azzal a szerelemre. Meghatotta kis elbeszélésem, mert könny gyűlt a szemébe és szó nélkül bement a házba. Másnap vasárnap volt, egy gyönyörű tavaszi nap, mintha valami véletlen úgy akarta volna, hogy mi az előző napi jelenet után kirándulásra mehessünk. Nem tudom, de mikor elhatároztuk, hogy felmegyünk a kilátóhoz, a hegyoldalra, mindketten oly boldogok voltunk, mintha mindkettőnk lelkében egyszerre gyuladt volna ki az a gondolat, mely mögött ott lappangott valami vonzódás, mely már egymás felé hajtott bennünket. Mihelyt főnköm elment a kaszinóba, a hová mindennap felnézett három órákor, mi is utra keltünk a hegy-part felé. S oly boldogak voltunk, pedig egy szóval sem árultuk el egymásnak ezt, de az a gondolat talán, hogy egy irányuak vágyaink, adott valamit, valami olyat, a mi bennünket kielégített. Felmentünk a szerpentin uton a kilátó sátorig s onnét visszanéztünk a völgyre s a kis városra. A nap szemünkbe süttött, de nem volt semmi bántó ereje, inkább olyan arany füstöt bocsátott reánk, mely tündérfénynek tetszett minekünk. S mikor ott álltunk egymás mellett fönt a magasban, messze mindenkitől, egymásnak hagyva, átöleltem Juli asszonyt, s magamhoz szoritottam. Nem igen ellenkezett, szerelmi pir borította el arcját s hozzám hajolt; remegve szóltam hozzá:

— Juli szeretem, nagyon szeretem! — Ő még

közelebb simult hozzám és megcsókolta a nyakamat. Nem szóltam sokáig, csak csókoltam, mert nagyon szerettem azt az asszonyt. Mielőtt eleresztettem karjaim közül, megkértem, szerelmi csók között: „Legyen jó hozzám Juli, szeressen úgy, mint én szeretem!” Nem felelt, de ismét éreztem csókját arczomon. „Juli kérem egyszer, egyszer legyünk boldogak, legyünk egymásé.” Kissé sirni kezdett; mikor megvigasztalódott, megígérte, hogy másnap, félnégy körül, ha férje elment, keressem fel s élünk egymásnak, szerelmünknek.

Lefelé mentünk a hegyről haza a városba. Egyik sarok fordulatánál a serpentin uton Juli megállt, hogy egy hóvirágot letépjen; lassan előrementem, az asszony utánam szaladt a virággal, de egy galagonyabokron fennakadt ruhája s a deréktájon leszakadt. Nagyon elszomorodott, vigasztalni kezdtem. A mint a városba érünk, kérünk egy-két gombostűt; megigazitjuk s aztán hazáig eltart; nem veszi észre senki, nem baj az elszakadt ruha s aztán otthon majd szépen megvarrja ugyis. [Kissé megnyugodott s jobb kedve is lett s dalolgatni kezdett. Mikor elértük a várost, úgy tettünk, a mint azt terveztük. A boltok be voltak zárva s így Juli sógornőjéhez mentünk be, egy pár gombostűért. Otthon volt ő is, a férje is. Kedvesen fogadtak bennünket, kérdezték, hol jártunk. Elmondtuk: fent a hegyen. Csodálkoztak, hogy volt kedvünk oda egyedül felmenni. Mi el-

dicsekedtünk, hogy milyen gyönyörű kilátás volt oda fent a hegy tetején. Olyan különösnek találták a mi boldogságunkat, mikor erről a kirándulásról beszéltünk, hogy szinte kinevettek bennünket. Csak akkor komorultak el, mikor Juli gombostűt kért, hogy ruháját megtűzhesse. Szó nélkül adtak, sőt a sógornő segített is a ruhát rendbe hozni, de csudálkozása nem hagyta el: Juli! Mennyire elszakadt ez a szoknyaalja! Kis idő múlva elbucsuztunk tőlük és én haza kísértem Juli asszonyt. A kapunál kezet csókoltam neki, ő rám nézett mély szemeivel s megismételtük: „Holnap!”

— Igen. Holnap, fél négy felé! A viszontlátásra! — Juli bement a házba és én haza siettem s oly boldognak éreztem magamat, hogy akármit kértek volna tőlem, mindent odaadtam volna nagy boldogságomban.

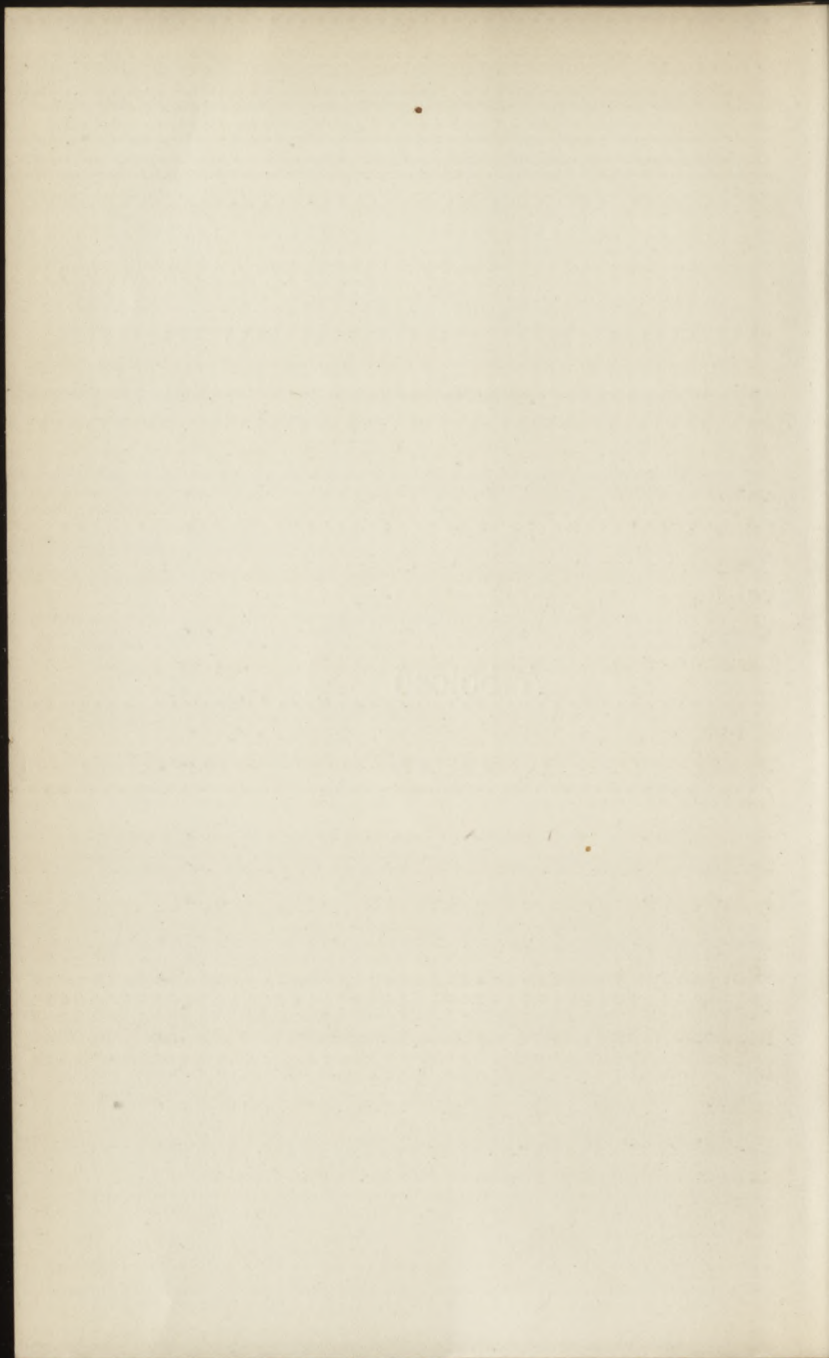
Másnap alig tudtam ebédelni, a szívem oly hangosan vert, hogy azt hittem, a torkomban fészkel s minden dobbanása szinte megrázkódtatott. Kis jacketemet magamra vettem s vártam, hogy muljék az idő, hogy indulhassak. Roppant türelmetlen voltam, az órámat minden perczen kivettem a zsebemből s a perczmutató forgását figyeltem meg; valahányszor egy perczet befutott a kismutató, egy kis könnyebbülést okozott, de aztán megint csak a türelmetlenség kinozott ugyanarra, hogy az utolsó perczetek már vele számoltam a perczmutató forgásával.

Végre eljött az én időm. Kalapot, kabátot vettem s mentem, mentem, hogy boldog lehessenek, elérjem azt a boldogságot, a melyre Julival mind a ketten vágytunk. A toronyóra fél négyet ütött, mikor befordultam a kis ház kapuján. De úgy megdöbbsentem, mintha valaki mellbe ütött volna s a lélekzetem egyszerre kimaradt. Főnököm jött velem szembe, az én jó főnököm, a kit rokonként szerettem. De úgy meg volt törve, mintha egy nagy betegségből most kelt volna fel. Botjára támaszkodva jött felém, félénken köszöntöttem s fejével intett csak, de oly szomoruan, hogy szerettem volna megkérdezni, mi történt vele, hisz halálra válnak látszik. Lassan a kapu felé ment, mikor kilépett az utcára, visszanézett rám, de a szeme nézésében annyi fájdalom, annyi szemrehányás és annyi bánat volt, hogy szerettem volna utána szaladni, megcsókolni a kezét s aztán elhagyni ezt a helyet örökre. Szinte élet nélkül, gép módjára mentem be a házba, hogy Julit megkeressem. Mikor a szobába léptem, akkor azt hittem, rám szakad a tető, olyan fájdalom ért. Ott állt a szoba közepén Juli halaványan, szeme tele könnyel és oly keserűen nézett rám, mint az öreg főnököm, a ki előbb oly megtörten elment hazulról. A mint meglátott az asszony engemet, zokogásba tört ki, s az asztalra borult sirva, fuldokolva. Lassan, szinte lábujjhegyen melléje léptem s simogatni kezdtem, de annál jobban zokogott, csak annyit értettem zokogásából: „Azt

beszéli a városban, hogy mi a hegyen...“ Elcsuklott szava és egész teste remegett. Azt hittem, a szívem kiszakad attól a fájdalomtól, a mit akkor éreztem, mikor Julit így láttam magam előtt, tönkretéve, meggyalázva. Ugy éreztem, hogy én egy tolvaj vagyok, egy nyomorult tolvaj, a ki ellop-tam ebből a házból valamit, valamit, a mi a legdrágább kincse volt ennek a háznak s a mit soha, de soha visszaadni nem tudok ezeknek a jó embereknek. Sem a főnökömnek, a kit becsültem, sem Julinak, a kit annyira szerettem. Szerettem volna kiszakítani a körmömmel a szívemet, hogy ne érezzek semmit. Ne érezzem azt a rémes fájdalmat, a mely akkor rám szakadt. Egy szót sem szoltam Julihoz többet, csak lassan, lábujjhegyen, mint egy tolvaj, kisompolyogtam a kis szobából, kiosontam a házból, ki az utcára. S aztán mint egy üldözött vad futottam végig a városon, utcáról-utcára, míg el nem értem a hegy lábát s ott fölrohantam a serpentin uton, föl a hegyre, föl oda a kis kilátó sátorhoz, a hol előző nap oly boldogak voltunk együtt Julival. A lélegzetem el-elhagyott s a lábaim meginogtak az eszeveszett futástól s mikor a sátort elértem, csak annyi erőm volt, hogy odaessek arra a kis kőasztalra és a hogy bírok, sirjak. Sirjak, hogy kifolyjék lelkemből minden keserűség, minden fájdalom.

A bölcső

A bölcső.

Ugy egy óra lehetett éjfél után, mikor a kaszinó étkezőjéből, erősen fölizgatva a sok bortól meg behűtött pezsgőtől, indulni készültünk. Négyen ültünk az asztal körül, mind a négyünket betöltött az ital ereje, arcunk petyhüdt volt és bágyadt, csak szemünk volt a szokottnál fényesebb, mert azt belülről izgatta valami. De hova menjünk? Ez a kaszinói vacsora még nem volt elég a mai napra, valamivel be kell tetőzni még, hogy teljes legyen a mulatság, aztán, — majd aztán mehetünk aludni.

Dénes barátomnak támadt az az ötlete, melyet olyan szeszies állapotban mindnyájan kitűnőnek találtunk: „Gyerünk valami éjjeli lebuja!“ „Ez nagyszerű lesz, kitűnő kedvünk van, ott lesz egy kis zene is, jól fogunk mulatni!“ Mind meg voltunk elégedve Dénes eszméjével, csak Simi tagadta meg a kirándulást. Rátámadtunk: „Milelt? Valami szent áhitat, vagy valami exczen-trikus fogadás tart vissza a mulatságtól?“ Én évődni kezdtem vele: „Bizonyosan a nagy orosz gróf Kreutzer-szonátájának hatása alatt állasz!“

Tiltakozott ez ellen is és határozottan állította: „Sokkal, sokkal mélyebb dolog tart vissza, mint ti hiszitek.“

Kíváncsivá tett makacssága mindnyájunkat: „Mondd el, mi tart vissza, mondd el az igazat, úgy, a hogy van. Ha komoly okod van, elengedünk haza, de ha csak olyan rögeszmeféle, akkor magunkkal czipelünk.“

Ráállt az ajánlatra és elkezdte beszélni történetét, először lassan beszélt, de mindjobban belehevült és mikor befejezte, olyan különös volt, mintha valami fajtája az ihletnek töltötte volna el.

„A mit most mondok, ez az igazság, a való s ne higgyétek, hogy Maupassant könyvének pár lapját olvasom fel nektek. Nem, nem, esküszöm minden szavam az igazság, a keserű való.“

Pár évvel ezelőtt történt, mikor vidékről jöttem föl a fővárosba és az utcán csatangoltam cél nélkül; csak hogy épen egy kissé bejárjam a várost. A köruton mentem végig, szembejött velem a színház-közönség, mely tömött sorokban haladt a járdán. Egy hirdetésoszlop mellett álltam és vártam, míg elvonulnak az emberek, hogy aztán én ismét magányosan legyek az utcán. Már elmehetett mindenki haza, mert csend volt körülöttem és nem hallottam lábkopogást az utcajárdán. Egy tarkaszínű hirdetést olvasgattam a lámpafénynél, mikor valaki megszólított: „Maga szép ember, a kabátja is fess, maga tetszik nekem“. Fölnéztem a hirdetésről, egy leány állt előttem,

jól volt öltözve, fejére csipke-kendő kötve, mintha színházból jött volna. Haja tömött volt és gyönyörű szemeiben volt valami sötét árnyalat, a melylyel oly behizelgően tudott nézni. Beszélgetni kezdtem vele, nem volt rossz modoru, észjárása sem volt közönséges, úgy látszik, jobb napokat élt az előtt, aztán valami balvégzet folytán süllyedt le az utca-földre; csakugy, mint a hogy a földrengés ereje a heglánczolatot le-süllyeszti a tenger-iszap fenekére. Szerelmeskedni kezdett velem és oly ügyesen, oly behizelgő macska-módon tette, hogy levett a lábamról, egy órával azelőtt még eszemágában sem volt, hogy asszonyhoz nyúljak és ez a leány ki tudta vinni az ő asszony-természetével, hogy vele menjek, hazakisérjem és nála maradjak. Ő ment elől, de kezemet egy pillanatra sem bocsátotta el. Egy négyemeletes házhoz vezetett, becsöngettünk, aztán fölmentünk a lépcsőn, föl a harmadik emeletre. Én már azt hittem, hogy a toronytetőn járunk, oly magasnak tetszett az a négy emelet. A lépcsőházból kimentünk a folyosóra, ott ő kinyitott egy ajtót és mi egy szobába értünk; ott-hon voltunk! Egy petroleum-lámpa égett fönt a szobában, az világította meg úgy a hogy a helyiség belsejét. Mikor fölértünk, átölelt, megcsókolt, azt mondta: „Na most már itt van nálam. Ugy örülök, hogy el tudtam hozni hozzád.” „Miért?” — kérdeztem. „Mert maga tetszik nekem.” Megölelt, csábítani kezdett és teljesen megigézett. Át-

öleltem, magamhoz szoritottam, ő szinte összeomlott a karjaim között és a kanapéra dőlt és engemet maga után rántott. Ebben a pillanatban ajkunk összeforrott és tüzes melegséget éreztem testemen átfutni. Jól eső érzés volt, olyan kábitó. De alig egy szemhunyorításig tartott, — megzavarta valami. A kanapé alatt valami nyöszörögni kezdett, aztán pedig nyivákolt olyan furcsa hangon. Ijedten ugrottam föl. Szívem oly sebesen vert, hogy szinte elakadt a lélekzetem. Lehajoltam a földre, benéztem a butor alá, aztán kihúztam, a mit ott találtam. Egy kis bölcső volt, a bölcsőben egy parányi gyermek feküdt és kis kezét szopogatta, — éhes volt.

A leány megijedt, könnyörögni kezdett, azt hitte, haragszom: „Ne bántsa, az én kis gyermekem! Ugy-e nem bántja?” Valami borzasztó undorító érzés töltötte be egész bensőmet, valami morális katzenjammer-forma, megundorodtam önmagamtól, olyan keserű volt a számize, hogy sirni lett volna kedvem. Ez a nyomorult kis gyermek úgy hatott rám, olyan csapásszerűen, hogy csak azt néztem, hogyan húzhatom föl a kabátomat, aztán hadd meneküljek el innét, erről az átkos helyről.

Egy pár forintot az asztalra dobtam s menekülve távoztam onnét.

Mikor visszanéztem az ajtóból, a leány lehajlott a bölcsőhöz, fölvette azt a nyomorult kis teremtet onnét és csupasz mellére tette. És az

a szegény, bűnben született, bűnben élő parányi ember szívta magába az anyatejet, ennek a szerencsétlen leánynak a tejét, hogy felnőjön és abból a milieuból, a hol táplálták, világrahozták, kilépjen az életbe. A hideg futott végig testemen és minden lépésnél, a mint lefelé mentem a lépcsőn, valami új fájdalom, erkölcsi bánat ujult föl bennem. Egy olyan fajtája a fájdalomnak, melyet csak belül érez az ember, mintha megnyuzták volna a lelkét és ez most fájna annyira érzékenyen és metszően, hogy minden más közönyössé válik, mert ez a fájdalom uralkodik.

Nem, fiuk, nem állok én senki hatása alatt, sem gróf Tolsztoj óriás lelke, sem Maupassant genije nem tart hatalmában. Hanem ez a keserűség, mely egészen átítatott és az önbecsülés felé terelt, a való életből vált ki számomra és szűrődött belém. Soha oly kegyetlen ridegségében nem állt előttem az írók által annyit emlegetett és szürke szinekkel megfestett nyomor és erkölcsi sülyedés piszkos birodalma, mint mikor azt az ártatlan gyermeket kihalásztam onnét a kanapé alól...

Lehetek én bolond, hóbortos, a mint nevezni akartok, de azt a keserűséget, melyet belsőmben érzek, nem fantáziából, nem agyrémekből szedtem össze, hanem az élet öntötte belém csöppenként az ő kérlelhetetlen kegyetlenségével. Ha valaki azt mondja: sivár az élet, a fölött elmosolyodom, de ha valaki azt mondja: kegyetlen csapás raj-

tünk az élet, — az, hogy élnünk kell egy felsőbb végzet parancsára, akkor — akkor úgy érzem, mintha belől valami megszólalna bennem és azt mondaná: „Ez az igaz! Ez a valóság!”

Számomra nincs öröm, nincs boldogság, — csak keserűség; keserű az én szám ize, ha ananászt eszem és megborzadok attól a tudattól, hogy asszonyhoz kell érnem, asszonyt kell csókolnom. Az élet tanított meg, hogy így gondolkozzam. Az élet, a valóság, a legkegyetlenebb mester.

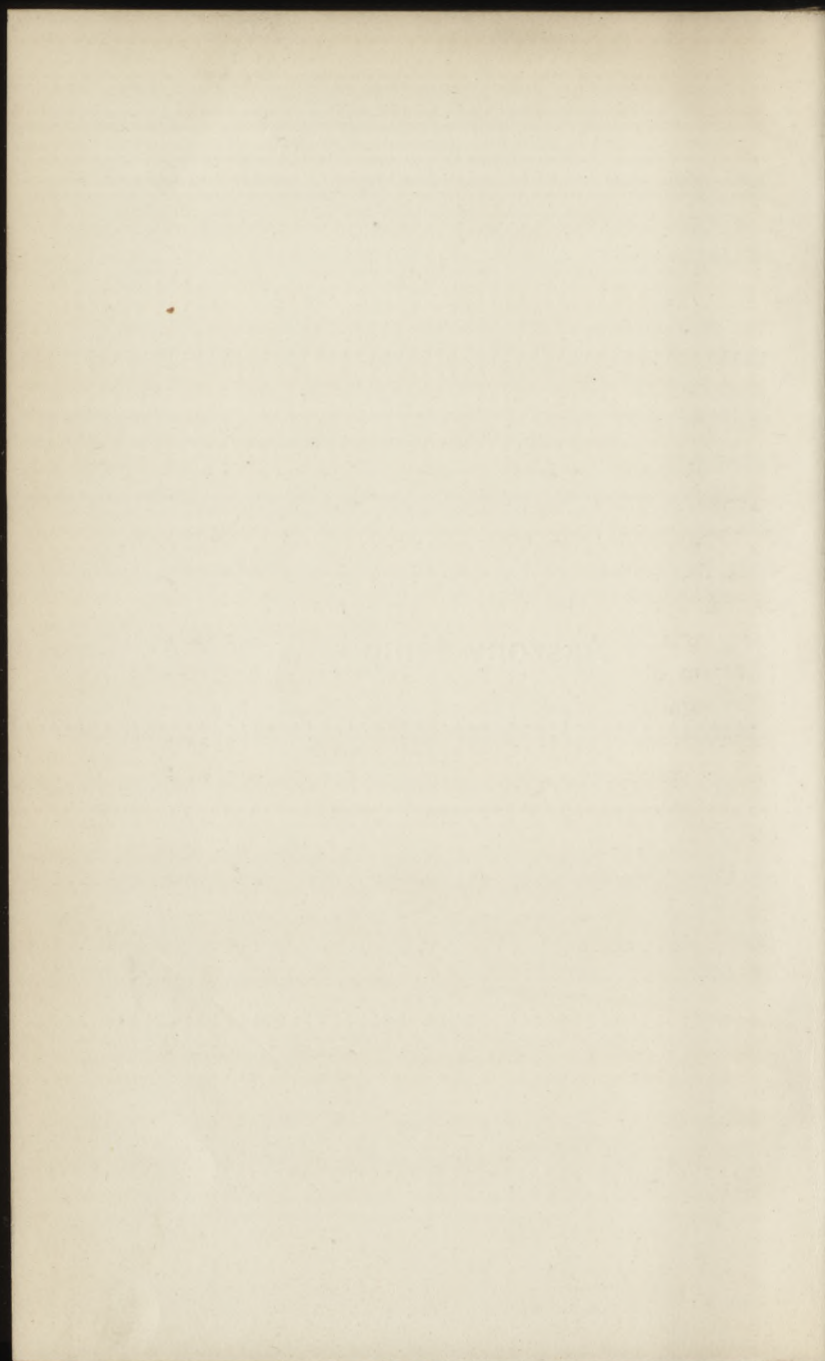
Ti menjeteek, ha kedvetek van, — de engem hagyjatok ki a mulatságból, — nem tudnám rávenni a lelkemet, hogy betérjek csak egybe is az éjjeli mulató-tanyák közül!”

Ezzel elhallgatott és oly tisztán, oly erővel nézett ránk mély szemeivel, hogy mindnyájan éreztük, hogy ez az ember vesénkbe lát és lelki-leg magasan fölöttünk áll.

Kifizettük a vacsorát, kiittuk a borainkat és mindannyian hazamentünk, haza otthonunkba, hogy aludjunk mélyen, a takarót magunkra húzva, mintha mindnyájunk lelkében egy fájó érzés éledt volna fel és egy csunya tetre akarnánk most egy hosszut, mélyet aludni, hogy azt örökre eltemessük.

Asszony tempó

Asszony tempó.

Bécsben jártam. Dolgom akadt a császárvárosban és így felmentem, hogy lebonyolítsam azt. A Grand Hotelben szálltam meg, ez volt megszkott helyem. Csak a kezemet mostam még meg a szobámban, és egy kissé rendbe szedtem öltözéke-met, aztán lementem az étkezőbe. Szép társaságot találtam ott, nagyobb részt bécsiek lehettek, kiejtésük legalább azt sejtette az emberrel. Nagyon jókedvűek voltak és az új keletű helyi vicceket tárgyalgatták. Ugy látszik nem rossz élczek voltak azok, mert még a szomszéd asztal vendégei is azon mulattak, a pinczerek pedig folyton ott settenkedtek valamennyien az asztal körül, mintha a szolgálatot végeznék, pedig csak a társalgást lesték, hogy valamit meghalljanak, a mi nekik is mulatságot okoz. Az ilyen pinczér valósággal kétéletű, sűrög-forog a vendég körül, hogy kiszolgálja s a mellett csupa fül, hogy megértse azt, a mit a vendég társával beszél. Valószínűleg így születnek, ilyen pinczér segédkezés mellett azok a bécsi helyi viccek, melyekre a császárváros lakói olyan nagyon büszkék s a mely, szükséges

felszerelése ennek a conglomerált városnak. Sok igaz van abban, hogy ha a városnak nincs meg a nemzeti karaktere, legalább a viccekben legyen valami helyi zamat, hogy ezer lépésről meg lehessen ismerni, hogy bécsi eredetű.

Átmentem az étkező tulsó sarkába, hogy elkerüljem a mulató társaságot, ott nem ültek olyan tömötten a vendégek, inkább idegenek voltak egymáshoz. Az egyik pálmacsoport mellett ott leltem meg Jeneyné, ott ült kis asztalára dülve félkönyökével és az ételét nézte, mintha az érdekelné legjobban most az egész világon. Megszólitottam. Kedves volt, kezét adott. Megkérdeztem: asztalához ülhetek-e? Szó nélkül kihuzta a széket az asztal alól a számomra. Leültem és beszélgetni kezdtem vele, szívesen válaszolt kérdéseimre, de nagyon rosszkedvű és szomorú volt. Akaratlanul kérdeztem meg: „Valami bánata van, asszonyom?”

Csodálkozva nézett rám, aztán azt mondta: „Csodálom, hogy nem hallotta még! Megcsalt az uram! Rájöttem arra, hogy megcsalt engemet — és ott hagytam, eljöttem hazulról!” Nagyon furcsán éreztem magamat, de aztán igyekeztem lehető legközönyösebb lenni.

„Ja, igen! ez bántja! — Higyje el, nem érdemes busulni. Hisz alig van férfi, a ki hű maradjon!”

Ekkor az asszony rám nézett és én elhallgattam. Ugy nézett rám, mintha azt mondaná: „Tudom, hogy nem vagy ostoba, mért beszélsz

ilyeneket!" Ezzel a nézéssel egyszerre más irányt adott a beszélgetésnek, hogy úgy mondjam, uralkodni kezdett. Közönyös dolgokról beszélgettünk eleinte, aztán én udvarolni kezdtem az asszonynak. Nem csoda. Olyan szép asszonynak, a ki oly egyedül érzi magát a világban és a kinek oly üres a lelke, nem hálátlan mulatság ez. Egy szóval sem mondtam azt: „Megcsalt az urad, csald meg te is őt, aztán a mérleg rendben van!" Hanem ajánlottam, menjünk el színházba, egy kitűnő vigjátékot adnak, tele bécsi járgonu viccekkel, az jó gondűző az ilyen bolond darab. Meséje nincs, nem kell törődni sem azzal, hogy jó-e a jellemrajz, sem azzal, hogy helyes-e a fölépítés. Az ember ül a páholyban és mint egy macska lesi a vicceket, hogy nevéssen rajtuk. Aztán ilyenkor a néző nem igen válogat, a milyen viccz jön, olyanon nevet.

Érdeklődve hallgatta beszédemet, mikor láttam, hogy én kerülök uralomra. Azt mondtam: „Higye el, egy ilyen bohózat sok mindennél többet ér!" Azt hiszem elértette, hogy mire czélzok, mert szinte megbizást adott, mikor azt mondta: „De ilyenkor már nem igen van jegy!"

Pár percz mulva kocsiban ültünk és hajtattunk a színház felé. Igéreteimmel nem csaltam meg az asszonyt; jól mulatott egy férjen, kit a felesége csalt meg. Szemmel láthatólag jobb kedve lett, valósággal boldog volt, boldog volt, mert látta, hogy gyötrődik egy férj azon, hogy vajjon a felesége megcsalta-e őtet. Az előadás végén nem mondta

egy szóval sem, hogy igazam volt, sem azt, hogy jól mulatott. Csak azt kérdezte félig félénken, félig kaczerán: „Most haza megyünk?”

Természetesen! Csak először, ha már itt vagyunk, benézünk a Ronacherbe, kitűnő műsora van. Franczia énekesnők és amerikai bohócok! Nem szólt semmit és mi utban voltunk a mulatóhely felé. Ezt sem bánta meg, de egy szóval el nem árulta volna, hogy jól mulat. Én pezsgőt rendeltem, ezért haragudott, de megmagyaráztam. Én minden estén iszom egy üveggel orvosaim tanácsára. Először csak egy cseppet öntöttem poharába és nem is figyeltem rá, megizleli-e, csak mikor visszanéztem és láttam, hogy a pezsgő hab eltűnt a kis pohárból, akkor öntöttem tele azt. Egy bécsi kómikuson volt a sor, bámulatos ügyességgel szatirizálta az ausztriai politikai helyzetet és egymaga előadott egy reichsrath-i ülést utánozva az összes pártárgyalatok hangulatát. Taps jutalmazta játékát; erre aztán ráadásul elénekelte: „A megcsalt férj dalát!” Az én asszonykám nagy figyelemmel hallgatta és a szeme valósággal ragyogott. A dal végén a közönség tapsolt, az én vendégem pedig fenéig kiitta a kis pezsgős poharat.

A zenekar az indulót játszotta, — mi hazafelé mentünk. Egy szót nem szólt egész uton, mikor a szállodába értünk, csodálkozva vettük észre, hogy egy emeleten lakunk. A felhuzó gép haza szállított bennünket. Az ajtóban bucsuzni kezdtünk, a szobában sötét volt s ő nem találta

a villanylámpa csapját. Megkerestem azt, a felöltőjét lesegítettem, egy-két dolgot véletlenül találtam még a szobában, a mit rendezni kellett. Mikor felöltőjét a szögre akasztottam, az ajtó becsukódott, magam sem tudom hogyan, talán a vállam csapta be, ő óráját leejtette, úgy látszik egy kissé megijedt, az órát kezdtem keresni, meg is találtam, csak egy gyémánt csatt hiányzott róla, a mi a lánczról esés közben leesett. Akkor ezt kerestem, aztán... aztán ő nagyon fáradt volt és én gyöngéden leültettem...

Másnap reggel a gyorsvonattal elutaztam. Pár hétig csatangoltam külföldön, mikor pesti lakásomra visszatértem. Egy levelet találtam asztalomon. Női irás volt. Roppant csudálkoztam, asszonyoktól nem szoktam levelet kapni, legföljebb könyvkiadóktól, meg színház direktoroktól, meg más egyéb üzlettel foglalkozó emberektől. Még jobban csodálkoztam, mikor olvastam a levél tartalmát:

Uram!

Nem is tudom, mért szólitottam így és nem kezdtem azonnal azzal, hogy nyomorult. Igen, ön egy nyomorult, mert elrabolta az én asszony becsületemet és kitaszított a tisztességtelen nők sorába. Nyomorult! nyomorult! Még négy nyomorult volt, összesen tehát hat nyomorult s a levél alá írva ez: Jeneyné.

Azt hittem, hogy én bolondultam meg, de

bármiként okoskodtam is, nem tudtam megérteni a levél tartalmát, mert hisz Jeneyné azzal bucsuzott el tőlem, hogy soha oly boldog az életben nem volt.“ Zsebre tettem a levelet és fölmentem a kaszinóba, a véletlen elém hozta az én Simi barátomat, a ki mindent tud, mindent, a mi az ismerős körökben történik. Vele ittam meg a fekete kávémat és úgy intéztem a dolgot, hogy Jeneynére ráterelődt a társalgás. Simi azonnal kirukkolt: „Hallottad, kibékült a férjével!“

„Kibékült? nem is tudtam, hogy össze volt veszve férje urával!“

„Istenem, hisz akkor semmit sem tudsz. Hallgass csak ide, ilyet nem hallottál még — ezt ird meg és hagyj békét azoknak a kóczos fantazmagoriáknak!“ Megköszöntem az irodalmi bírálatot és figyelmesen hallgattam Simire, ki a következő adatokat adta Jeneynéről: „Bizony ez a szép asszony ott hagyta az urát, mert rájött, hogy az megcsalta. Egy napon az asszony fölpakkolt és eltűnt. De úgy látszik megbánta, hogy szakított férjével és elment gyóntató papjához tanácsot kérni, mit tévő legyen. A pap azt tanácsolta az asszonynak, bocsásson meg és ha netalán ő vétett volna férje ellen valamit, töredelmesen lelke mélyén bánja azt meg és felejtse el — az egész dolgot. Az asszony felkereste férjét, nyakába borult és most nászuton vannak másodszor!“

Simi elhallgatott és én tökéletesen megértettem az én levelem eredetét. Tehát a megbánás

abban csucsosodott ki az én asszonykám lelkében, hogy engemet, a kivel saját bevallása szerint a legboldogabb volt eddig az életben, lenyomorultozott és ez által férjének, lelkében elégtételt adott. Nem kutattam tovább a dolgot, megértettem mindent, a mit akartam. Haza mentem és Jeneyné levelét eltettem többi ilynemű emlékeim közé — valahová oda a fiókom legaljára.

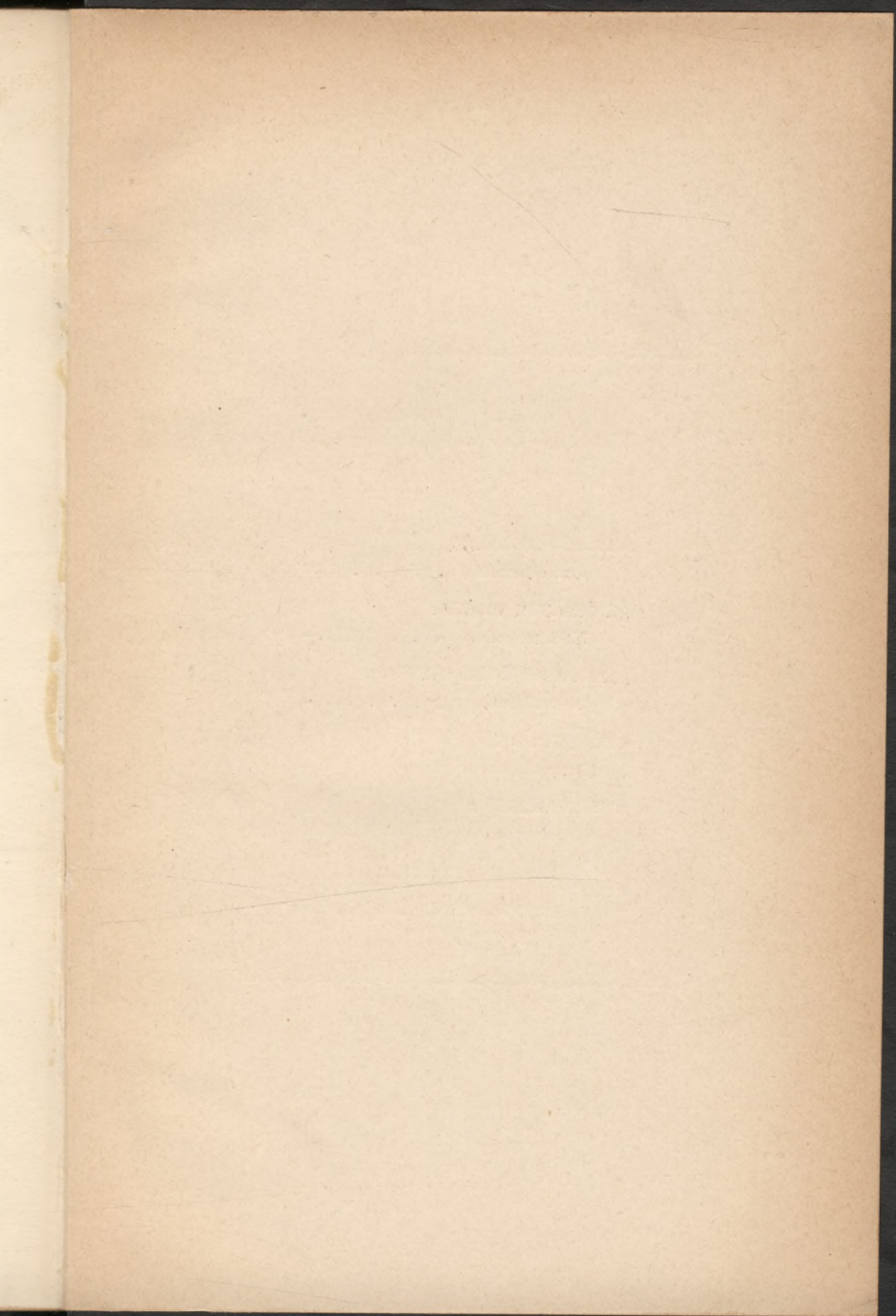

TARTALOM.

	Oldal
A szomoru ország	3
Szatir dala	13
Fogoly madár	23
A hiéna	33
A szalonka meséje	43
Az uszó sziget	51
A hordó-lakók	61
Temetőben	73
Hangok a föld alól	83
Ősz	93
A legnagyobb bűn	103
A vadkacsa	113
A medve	123
A halál-démon	131
A köpenycsináló	141
Az alkohol-rém, a nikotin-szörny	151
A halál után	161
A légyott	171
A bölcső	181
Asszony tempó	189

IFJ. HEGEDÜS SÁNDOR

MUNKÁI

BESZÉLŐ ÉJSZAKÁK kor.
(Husz elbeszélés) 2.80

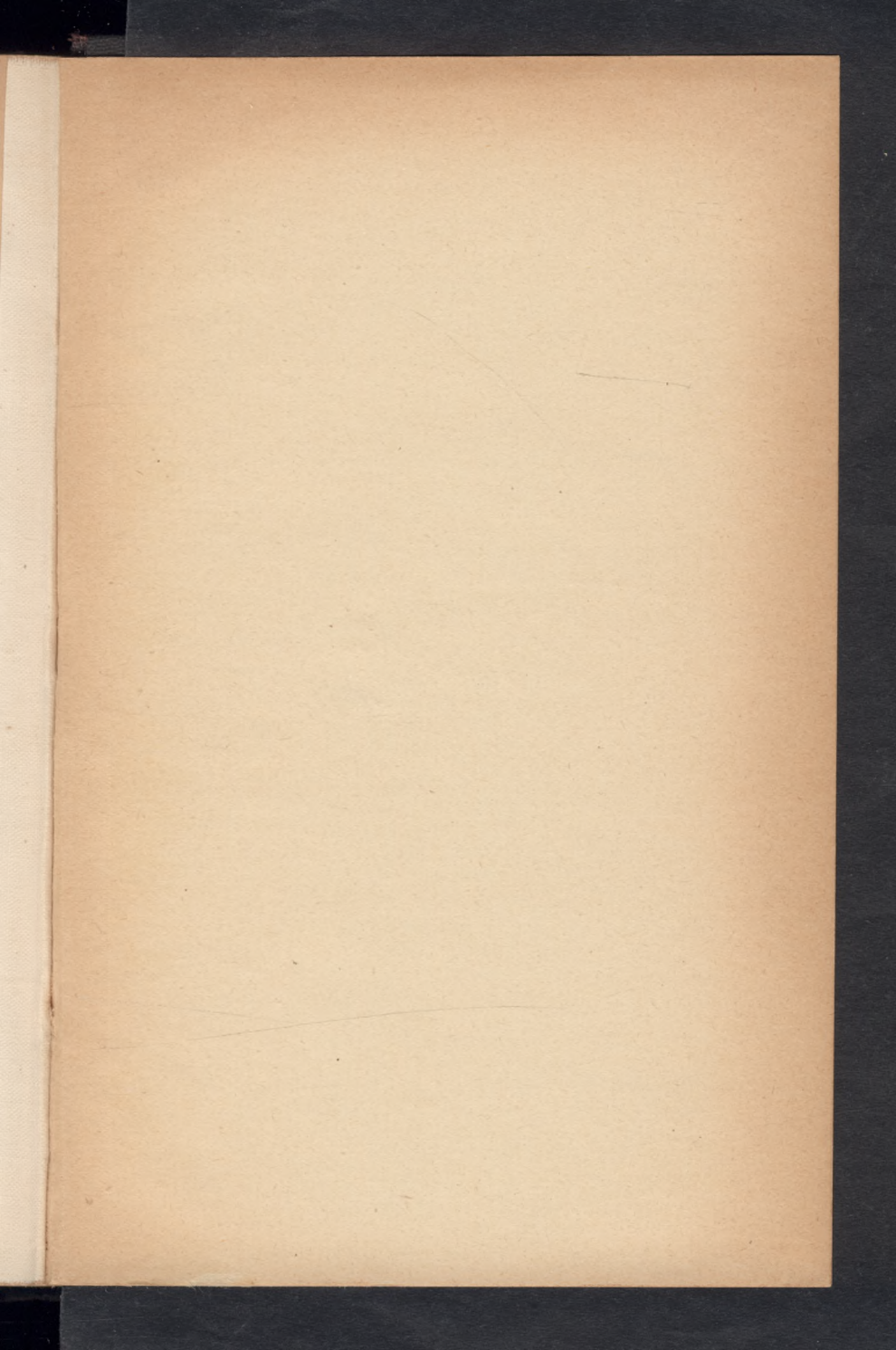
AZ ÓRIÁSOK VILÁGA.
(Túl a tengeren) 2.—

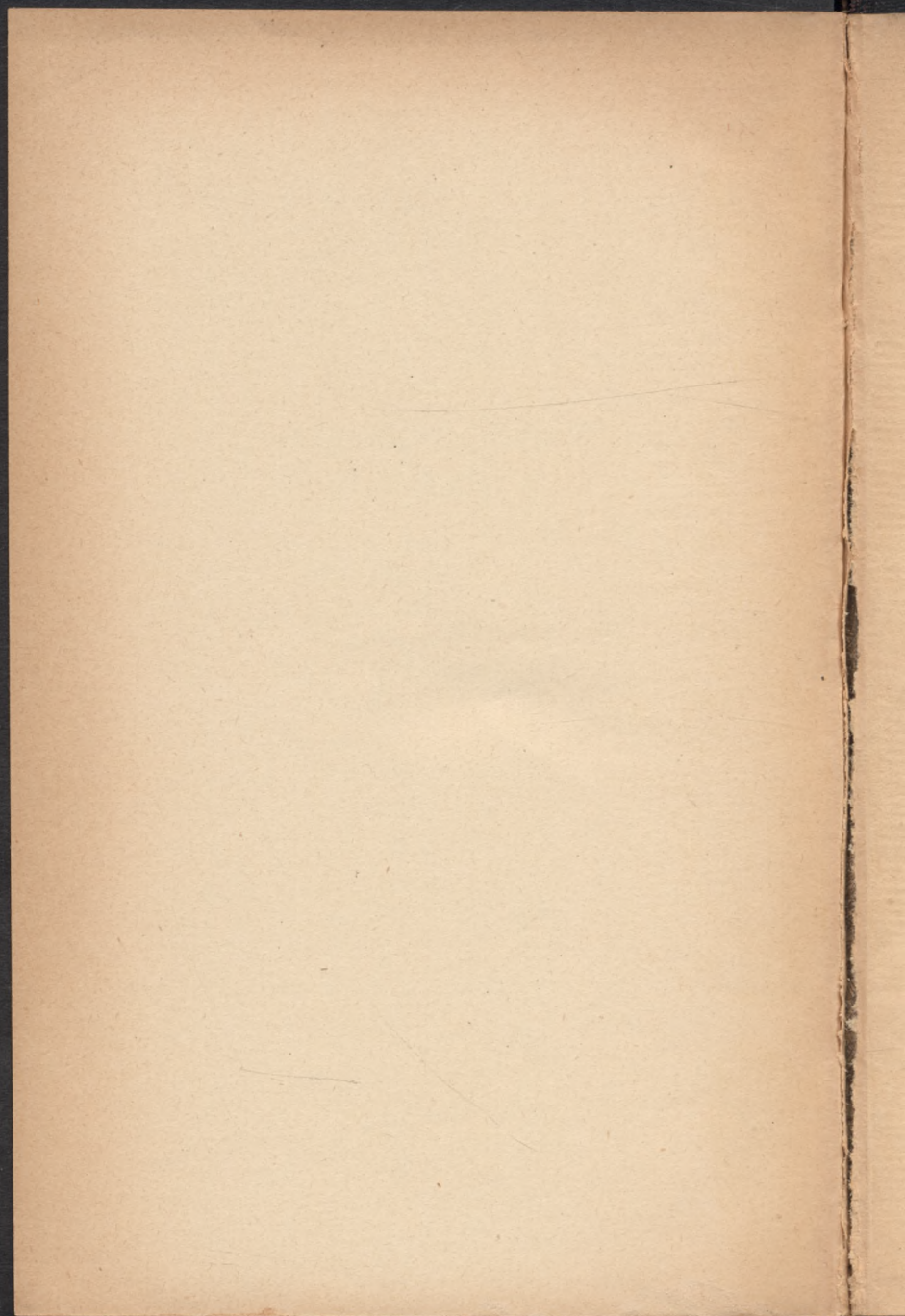
ALAKOK A KÖDHOMÁLYBAN.
(Elbeszélések) 2.—

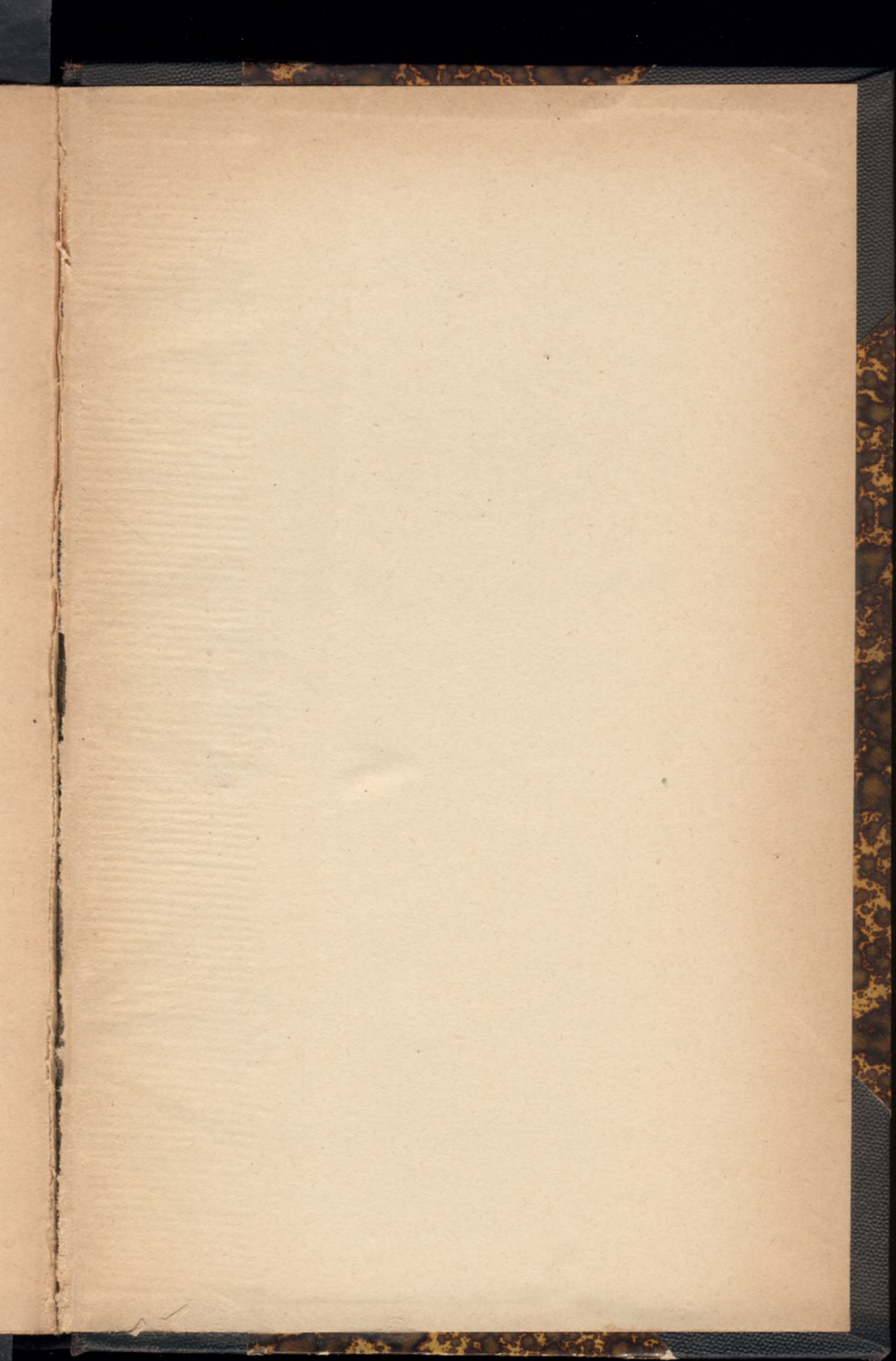
DÉLI FJORDOK.
(Dalmátia álomképekben) 3.—

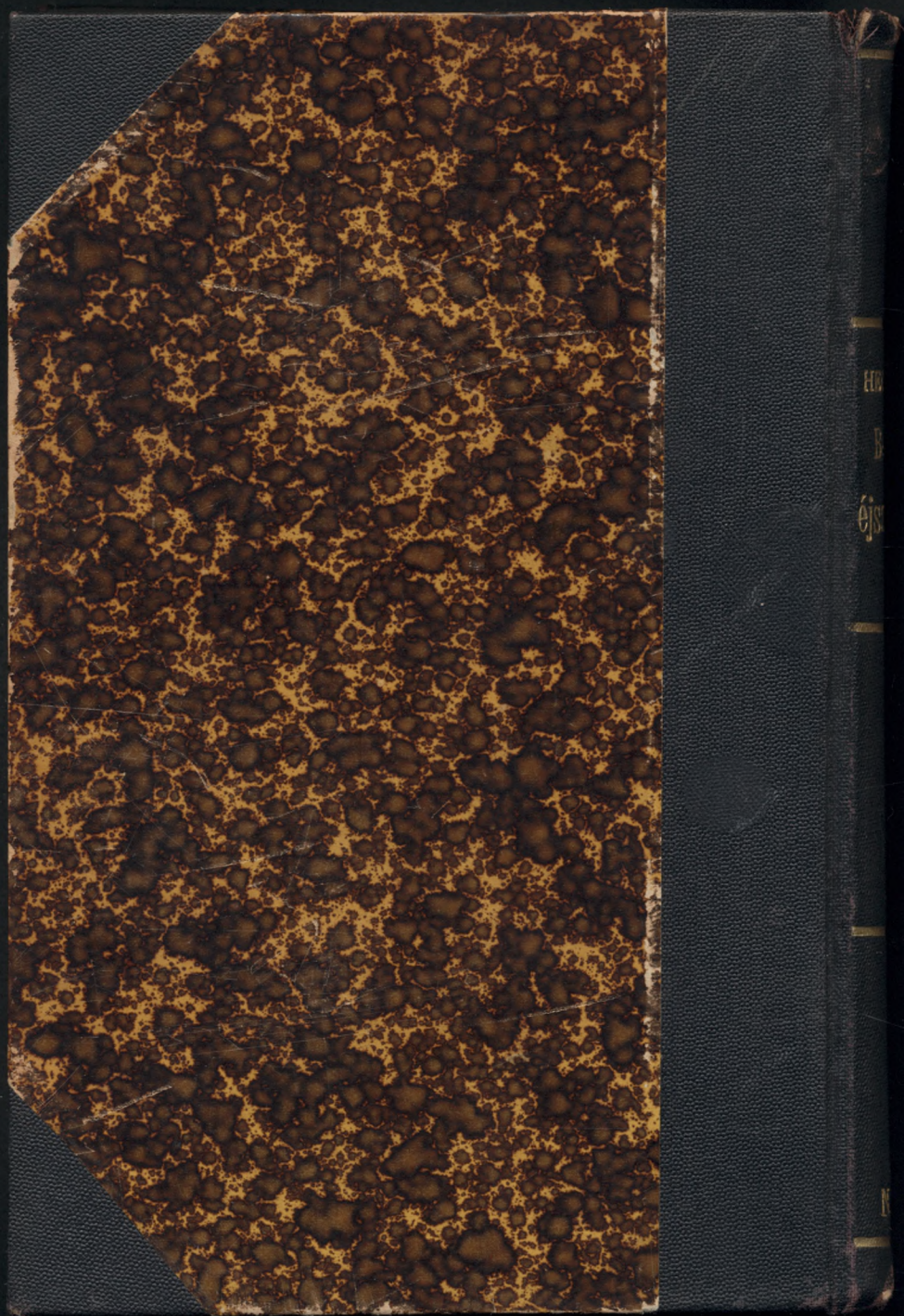
AMERIKAI SZINEK.
(Modern poezis) 2.40

/// KAPHATÓ MINDEN ///
KÖNYVKERESKEDÉSBEN.

HEGEDŰS
Beszélő
éjszakák

N. M.